

64/3–4

ISSN 0023-2424

Ljubljana 2020

KNJIŽNICA

Revija za področje bibliotekarstva
in informacijske znanosti

LIBRARY

*Journal of Library
and Information Science*

KNJIŽNICA. Revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti

UDK 02
ISSN 0023-2424 (tiskana izdaja)
ISSN 1581-7903 (elektronska izdaja)

Ustanovitelj in izdajatelj: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije

Soizdajatelj: Narodna in univerzitetna knjižnica, Slovenija

Glavna urednica: Damjana Vovk

Odgovorni urednik: dr. Irena Eiselt

Uredniški odbor: dr. Melita Ambrožič, mag. Doris Dekleva Smrekar, dr. Anja Dular, Romana Fekonja, dr. Primož Južnič, mag. Aleš Klemen, dr. Zdenka Petermanec

Mednarodni uredniški odbor: dr. Boris Bosančič, Oddelek za informacijske znanosti, Filozofska fakulteta Univerze v Osijeku (Hrvaška), dr. Wolfram Horstmann, Državna in univerzitetna knjižnica Univerze v Göttingenu (Nemčija), dr. Sofija Klarin Zadravec, Narodna in univerzitetna knjižnica (Hrvaška), dr. Günter Mühlberger, Univerza v Innsbrucku (Avstrija), dr. Kornelija Petr Balog, Oddelek za informacijske znanosti, Filozofska fakulteta Univerze v Osijeku (Hrvaška), mag. Abigail Potter, Kongresna knjižnica (ZDA), dr. Sigrid Reinitzer, Univerzitetna knjižnica Graz (Avstrija), dr. Jurgita Rudžionienė, Inštitut za bibliotekarstvo in informacijsko znanost, Fakulteta za komunikacije, Univerza v Vilniusu (Litva), dr. Mirna Willer (Hrvaška)

Uredniški svet: Polonca Kavčič (predsednica), Marijana Abe, dr. Jerneja Ferlež, Luana Malec, mag. Magdalena Svetina Terčon

Jezikovni pregled: Urška Drofenik

Jezikovni pregled angleščine in prevodi: Irena Sešek

Jezikovni pregled hrvaščine: Renata Petrušić

Letna naročnina: 33 EUR za posameznike, 7 EUR za upokojence in študente, 36 EUR za pravne osebe in za naročnike iz tujine. Člani bibliotekarskih in sorodnih društev oziroma drugih pravnih oseb, ki so redni člani Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, so naročnino poravnali s plačilom letne članarine.

Oglaševanje: 400 EUR (11 × 19 cm), 200 EUR (11 × 9,5 cm), 100 EUR (5,5 × 9,5 cm)

Naslov uredništva: Revija Knjižnica, Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, Turjaška 1, SI 1000 Ljubljana, Slovenija

Elektronska pošta: revija.knjiznica@nuk.uni-lj.si

Spletna stran: http://www.zbds-zveza.si/knjiznica, http://knjiznica.zbds-zveza.si

Oblikovanje platnic: Miha Golob

Oblikovanje logotipa: Zdravko Vatovec

Oblikovanje, prelom: Grafični atelje Visočnik

Tisk: Dravski tisk

Naklada: 1200 izvodov

Izdajanje revije omogočajo: Ministrstvo za kulturo, Javna Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, Narodna in univerzitetna knjižnica, člani regionalnih društev bibliotekarjev in Zveza bibliotekarskih društev Slovenije

© Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 2020

LIBRARY. Journal of Library and Information Science

UDK 02
ISSN 0023-2424 (print edition)
ISSN 1581-7903 (electronic edition)

Founded and published by: Slovenian Library Association

Co-published: National and University Library of Slovenia

Managing Editor: Damjana Vovk

Editor-in-Chief: Dr Irena Eiselt

Editorial Board: Dr Melita Ambrožič, Doris Dekleva Smrekar, Dr Anja Dular, Romana Fekonja, Dr Primož Južnič, Aleš Klemen, Dr Zdenka Petermanec

International Editorial Board: Dr Boris Bosančič, Department of Information Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Osijek (Croatia), Dr Wolfram Horstmann, Göttingen State and University Library (Germany), Dr Sofija Klarin Zadravec, National and University Library (Croatia), Dr Günter Mühlberger, Innsbruck University (Austria), Dr Kornelija Petr Balog, Department of Information Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Osijek (Croatia), Abigail Potter, Library of Congress (USA), Dr Sigrid Reinitzer, University of Graz (Austria), Dr Jurgita Rudžionienė, Institute of Library and Information Science, Faculty of Communication, Vilnius University (Lithuania), Dr Mirna Willer (Croatia)

Editorial Advisory Council: Polonca Kavčič (Chair), Marijana Abe, Dr Jerneja Ferlež, Luana Malec, Magdalena Svetina Terčon

Slovene language editing: Urška Drofenik

English language editing and translations: Irena Sešek

Croatian language editing: Renata Petrušić

Annual subscription fee: 33 EUR for individuals, 7 EUR for retired and students, 36 EUR for institutions and subscribers outside Slovenia. Subscription fee for members of regional library associations and LIS related institutions is included in the annual membership fee of the Slovenian Library Association.

Advertising: 400 EUR (11 × 19 cm), 200 EUR (11 × 9,5 cm), 100 EUR (5,5 × 9,5 cm)

Editorial office address: Revija Knjižnica, Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, Turjaška 1, SI 1000 Ljubljana, Slovenija

E-mail: revija.knjiznica@nuk.uni-lj.si

Official web page: http://www.zbds-zveza.si/eng/journal_library, http://knjiznica.zbds-zveza.si

Cover design: Miha Golob

Logo design: Zdravko Vatovec

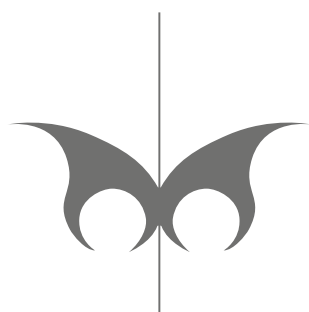
Designed by: Grafični atelje Visočnik

Printed by: Dravski tisk

Printrun: 1200 copies

The journal is published with the support of: Ministry of Culture, Slovenian Research Agency, National and University Library, members of regional library associations and Slovenian Library Association

© Slovenian Library Association, 2020

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije
Narodna in univerzitetna knjižnica

64/3-4

ISSN 0023-2424
Ljubljana, december 2020

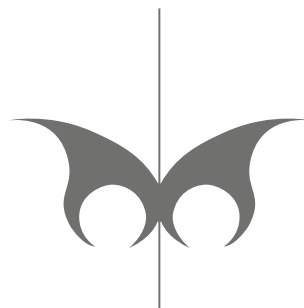
KNJIŽNICA

**Revija za področje bibliotekarstva
in informacijske znanosti**

LIBRARY

***Journal of Library
and Information Science***

*Slovenian Library Association
National and University Library*

VSEBINA

CONTENTS

ČLANKI – CONTRIBUTIONS

Katarina Švab 9

Razlogi za neuporabo storitev splošnih knjižnic:
pilotna študija med starši predšolskih otrok

*Reasons for non-using services of public libraries:
a pilot study among parents of preschool children*

Luana Malec, Polona Vilar 29

Kako odrasli iščejo in izbirajo leposlovno gradivo
v spletnem okolju: pregled raziskav

*How adults search for and select fiction book
in an online environment: literature review*

Katarina Švab 67

Facebook objave slovenskih osrednjih območnih
knjižnic v času karantene zaradi pandemije covid-19

*Facebook posts of slovenian central regional libraries
during the covid-19 pandemic lockdown*

Andreja Dvornik 89

Čas epidemije in izposoja gradiva na portalu Biblos v Posavju

*The time of epidemic and borrowing material
on the web portal Biblos in Posavje region*

103 Damijana Medved

Z branjem do zvezd: približevanje knjižnice, knjižničnega gradiva in branja učencem osnovne šole, s poudarkom na 1. vzgojno-izobraževalnem obdobju

Reading to the stars: bringing the library, library material and reading closer to primary school pupils, particularly the first educational period

123 Nada Čučnik-Majcen, Martina Oberman Žnidarčič

Značilnosti razvoja in delovanja Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (1949–1991): uvajanje informacijske tehnologije in vpetost v mednarodno okolje

Characteristics of the development and operation of the Central Technical Library of the University of Ljubljana (1949–1991): introduction of information technology and integration into the international environment

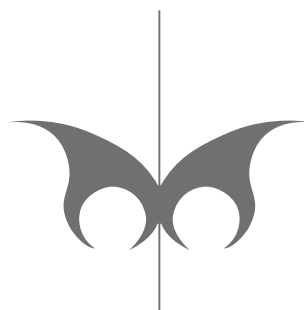
NAVODILA AVTORJEM – GUIDELINES FOR AUTHORS

151 Navodila za prispevke v slovenščini

155 Guidelines for contributions in English

ČLANKI

CONTRIBUTIONS

Razlogi za neuporabo storitev splošnih knjižnic: pilotna študija med starši predšolskih otrok

Reasons for non-using services of public libraries: a pilot study among parents of preschool children

Katarina Švab

Oddano: 15. 5. 2020 – Sprejeto: 20. 12. 2020

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 *Original scientific article*

UDK 027.022-055.52(497.4)

Izvleček

Namen: Knjižničarke in knjižničarji se že od nekdaj spopadajo z vprašanjem, kako pridobiti v knjižnico neuporabnike in nečlane. Vprašanje (p)ostaja aktualno tudi v današnjem času. V prispevku želimo predstaviti mnenja oziroma razloge za neobiskovanje knjižnic staršev predšolskih otrok, kakšna je njihova percepcija knjižnice in kaj bi morala knjižnica narediti, da bi ti starši s svojim otrokom obiskali knjižnico.

Metodologija/pristop: Da bi pridobili bolj poglobljene razloge ter podatke, smo izvedli pilotno študijo v obliki polstrukturiranega osebnega intervjuja. V februarju 2020 smo v različnih krajih Slovenije intervjuvali dvajset staršev predšolskih otrok, ki s svojimi otroki ne obiskujejo mladinskega oddelka in njihovi otroci niso člani knjižnice.

Rezultati: Čeprav intervjuvana skupina staršev knjižnice ne obiskuje, imajo o knjižnici, njenih storitvah in knjižničarjih dobro mnenje. Kot glavni razlog za neuporabo storitev knjižnice navajajo pomanjkanje časa, težave z dostopnostjo oziroma parkiranjem ter da so njihovi otroci še premajhni, da bi obiskovali knjižnico. V ospredju predlaganih izboljšav in sprememb ni bila knjižnična zbirka, temveč dogodki (delavnice, družabni dogodki), ki bi se jih lahko udeležili skupaj z otrokom. Bolj kot prilagoditve v opreми si želijo koticke, kjer ne bodo čutili, da so otroci s svojim oglašanjem moteči.

Omejitve raziskave: Podatkov pilotne raziskave ne moremo posploševati, četudi so bili intervjuji izvedeni v različnih krajih Slovenije. Pripombe in mnenja neuporabnikov so priložnost za razmislek o obstoječih in novih knjižničnih storitvah ter načrtovani promociji.

Izvirnost/uporabnost raziskave: V slovenskem prostoru ni veliko tovrstnih kvalitativnih raziskav z neuporabniki knjižnic. Rezultati so lahko izhodišče za nadalje raziskave v lokalni skupnosti in načrtovanje novih knjižničnih storitev za nove uporabnike, da odgovorijo na njihova pričakovanja in potrebe.

Ključne besede: starši, predšolski otroci, neuporabniki, splošne knjižnice, knjižnične storitve

Abstract

Purpose: Librarians have always been faced with the question of how to get non-users into the library. This question remains relevant also today. The aim of this article is to present opinions and reasons of parents of preschool children for not visiting the libraries, their perception of the library and expectations from the library in order to encourage them to visit the library with their preschool children.

Methodology/approach: To obtain more in-depth reasons and data, we conducted a pilot study as a semi-structured personal interview. In February 2020, we interviewed twenty parents of preschool children in various parts of Slovenia who do not attend the library with their children.

Results: Although the interviewed group of parents does not visit the library, they have a good opinion of the library, its services and librarians. As their main reason for not using the library services they highlighted the lack of time, problems with accessibility or parking and that their children are still too young to visit the library. Suggested improvements were focused on the events (workshops, social events) that could be attended together with the children and not to the library collection. Parents expressed that instead of adaptations in the equipment, they would prefer to have a place in a library (a corner) where they would feel comfortable and not disturbing for others with the sounds and noise their children are causing.

Research limitations: The data from the pilot study cannot be generalized, even if the interviews were conducted in different parts of Slovenia. Comments and opinions from non-users are an opportunity to reflect on existing and possible new library services and planned promotion.

Originality/practical implications: There are not many qualitative researches with non-library users in Slovenia. Results of this pilot study can be a starting point for further researches in the local communities and for planning new library services, for potential users to respond to their expectations and needs.

Keywords: parents, preschool children, non-users, public libraries, library services

1 Uvod

Delovanje splošnih knjižnic in njihove storitve so prvotno namenjeni in usmerjeni k lokalnemu prebivalstvu. Zato je pomembno, da imajo knjižnice narejene

analize lokalne skupnosti in jo poznajo ter se na podlagi teh analiz odločajo za nove storitve in dejavnosti. Lokalno prebivalstvo lahko knjižničarji delijo v kategorije (Matthews, 2013): člani knjižnice, uporabniki (nečlani, ki pa uporabljajo nekatere storitve knjižnice), neuporabniki (ne uporabljajo knjižnic) in izgubljeni člani (v knjižnico so se včlanili, vendar potem v knjižnico niso prišli).

Vedno znova se pojavlja vprašanje, zakaj nekdanji uporabniki ali člani ne obiskujejo več knjižnice in zakaj neuporabniki ne postanejo člani? So bili razočarani nad storitvami knjižnice ali se razlogi za neuporabo skrivajo kje drugje? Kljub želji, da bi tudi neuporabniki postali člani ali vsaj uporabniki, se to v celoti ne more zgoditi, saj določenega dela prebivalstva nikoli in v nobenih okoliščinah ne bodo zanimale storitve, ki jih ponujajo knjižnice (Matthews, 2013). Obstaja pa del populacije, ki ga bi lahko pritegnili v knjižnico, če bi poznali razloge za nečlanstvo. V raziskavah so ugotovili, da polovica vprašanih ne uporablja knjižnice zaradi pomanjkanja časa (D'Elia idr., 2002), kot razlogi so bili prepoznani tudi neustrezen urnik odprtosti knjižnice, neustrezne knjižnične zbirke, neustrezne lokacije, pomanjkanje parkirnih mest in ker je knjižnica le ena izmed mnogih možnosti za preživljanje prostega časa (Matthews, 2013).

Branje dokazano prinaša mnogo koristi, predbralna pismenost pa je izredno pomembna in jo je potrebno razvijati že od rojstva naprej (Rankin in Brock, 2015). Da bi morale splošne knjižnice bolj krepiti svojo vlogo na področju predbralne in bralne pismenosti, potrjuje podatek iz raziskave *Knjiga in bralci IV*, da le 12 % staršev v Sloveniji dnevno glasno bere svojim otrokom, večkrat na teden pa 17 %. Knjige sicer najpogosteje pridobijo v splošni knjižnici (59 %), slaba polovica pa ima svojo lastno knjižno zbirko (Rupar idr., 2019).

Starši so velika skupina predvsem odraslih in med njimi so tudi starši predšolskih otrok, kot posebno podskupino pa lahko uvrstimo mame na porodniškem dopustu – zaradi časovno omejenega in svojevrstnega statusa. Svet staršev s predšolskimi otroki je drugačen. Nekaj let po rojstvu otroka živijo v svetu, ki je za bližnje in daljne prijatelje ter znance in sodelavce v službi včasih težko razumljiv. Spremeni se vsebina pogovorov, struktura sogovornikov in vsebina branja (o nosečnosti, porodu, vzgoji in negi otroka). Aktualna so družbena omrežja, spletni forumi, kjer si mame pomagajo z nasveti (npr. o lažšanju bolečin pri izražanju zobka, o pogodbah o zaposlitvi in o pleničnih izpuščajih), Facebook skupine, ideje z Instagrama, Pinteresta, skupine v različnih platformah za klepet, kot npr. Viber itd. Predvsem pa se začnejo gibati v prej manj obiskanih okoljih in mestih: v otroških trgovinah, otroških igriščih, na sprehajalnih poteh, primernih za otroški voziček itd. Potrebe staršev so v tem času namreč prepletene s skrbmi in nego za dojenčka, potrebe odraslih so pogosto potisnjene v ozadje, ker se spremeni vrstni red prioritet – četudi le za kratek čas.

Kje in kakšno vlogo naj ima knjižnica v tem svetu kašic, otroških vozičkov, neprespanih noči, čebljanja, trme in igrač? V Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice je jasno opredeljeno, da (naj) knjižnice zagotavljajo »namenski prostor za razvoj otrok skozi igro ter druženje otrok in staršev, organizira dogodke« ter »izvaja usposabljanja za starše in skrbnike glede otrokovega bralnega razvoja« in razvoja predbralne pismenosti (Strokovna priporočila, 2018, str. 32).

Namen prispevka je odkrivati in opozoriti na večplastnost razlogov, ki jih imajo starši predšolskih otrok, da ne obiskujejo knjižnice. Opravljena je bila pilotna raziskava z namenom iskanja razlogov in možnosti pojasnjevanja odgovorov, ki jih omogoča osebni pristop in izbrana metoda intervjuja.

2 Pregled literature

Knjižnice morajo ustvariti prostor, kjer se bodo otroci in starši počutili dobrodošli in imeli možnosti za osebni, kulturni in izobraževalni razvoj v optimalnih okoliščinah. Uporabniki knjižnice nikoli ne morejo biti sami predšolski otroci, saj v knjižnico pridejo vedno s spremstvom. V prvih letih otrokovega življenja imajo največjo vlogo mame, ki običajno ostanejo doma z otrokom v prvem letu starosti in zanj prevzamejo največjo skrb. Podatki za Slovenijo kažejo, da se je v letu 2018 rodilo 19.585 otrok (Podatkovni portal SI-STAT, 2020) in čeprav je z demografskega vidika ta številka v upadanju, je z vidika zagotavljanja knjižničnih storitev za to populacijo ta številka zelo visoka.

Informacijske potrebe nosečnic so drugačne pri izbiri in vsebini gradiva (Kamali idr., 2018; Ogunmodede idr., 2013), prav tako pa se spremenijo tudi informacijske potrebe mater in očetov po rojstvu otroka (Nicholas in Marden, 1998). Po mnenju psihologov in psihoterapevtov (Perko, b. l.; Žmuc-Tomori, 1989) je vloga očeta, moža oziroma partnerja nezanemarljiva v življenju družine, podpora mame ter pri vzgoji in negi otroka. Raziskav, ki bi bile povezane z obiskovanjem očetov in otrok v knjižnici, nismo zasledili, so pa delali primerjave, na kakšen način se razlikuje izbiranje in branje knjig očeta oziroma mame svojemu otroku (Anderson idr., 2001).

Najbolj prepoznana storitev v splošnih knjižnicah je izposoja gradiva, vendar je za izposajo na dom potrebno imeti urejeno članstvo. V slovenskih splošnih knjižnicah je med vsemi člani 31 % mladih, še enkrat toliko pa je potencialnih mladih uporabnikov (Statistični podatki o knjižnicah, 2018). Izposoja gradiva s strani mladih v Sloveniji predstavlja 34 % vse izposoje, kar je le 1 % manj kot

v Združenih državah Amerike (IMLS, 2016; Statistični podatki o knjižnicah, 2018).

Za knjižnico so novorojenčki novi potencialni uporabniki. Število na novo vpisanih članov pa se poveča le, če se v koristnost včlanitve in obiskovanja knjižnice prepriča njihove starše. Strokovna priporočila (2018) med možnimi oblikami dela navajajo svetovanje glede izbora gradiva in razvoja predbralne pismenosti, poleg tega pa naj knjižnica organizira dogodke za starše in otroke z namenom ozaveščanja, usposabljanja in razvoja predbralne pismenosti. Tudi drugi avtorji potrjujejo pomen izobraževanja staršev o predbralni pismenosti ali zgodnji pismenosti, ker ima vpliv na intelektualni razvoj otrok in besedni zaklad (Ash in Meyers, 2009; Roberts, 2018). Prav tako pa je zaznati pričakovanja slovenskih uporabnikov, da knjižnice organizirajo dejavnosti za najmlajše (Borko, Zabukovec in Južnič, 2006). Najbolj prepoznane in razširjene so tudi v svetu pravljíčne urice, knjižnice pa pripravljajo še druge oblike in projekte, ki vključujejo celo družino (De la Peña McCook in Bossaller, 2018; Haramija, Jamnik in Perko, 2017; Rankin in Brock, 2015; Sotler, 2003)

Da se starši z dojenčkom čutijo dobrodošli, mora biti okolje knjižnice pripravljeno in urejeno, da odgovarja potrebam dojenčkov in staršev. Prostor knjižnice naj otrokom v predšolskem obdobju omogoča uporabo gradiva, igranje, samostojno ustvarjanje ter druženje otrok in staršev ter naj ima pohoštvo prilagojeno in oblikovano za otroke (Strokovna priporočila, 2018). Pomembna je ureditev knjižnice, da bo kar najbolje odgovarjala potrebam otrok in staršem: dostop do gradiva in gibanje po knjižnici (tudi z otroškim vozičkom), prilagojena stranišča, prostor za dojenje, prilagojeni izposojevalni pulti, možnosti za osvežitev s pijačo itd. (Rankin in Brock, 2015; Strokovna priporočila, 2018). Dostop do knjižnice je ključnega pomena. Če arhitekturne ovire (stopnica ali stopnice, ozka vrata) otežkočajo ali onemogočajo dostop v knjižnico, bo morala imeti uporabnica oziroma uporabnik močno informacijsko potrebo in nobenih drugih alternativ, da bo vse te ovire premagala oziroma premagal.

Na prelomu tisočletja sta bila v Sloveniji dostop z otroškimi vozički in možnost previjanja otrok na zelo nizki ravni. Od 44 v raziskavi sodelujočih splošnih knjižnic jih je le 13 (30 %) imelo omogočen dostop z otroškimi vozički, samo ena knjižnica pa je imela previjalno mizo (Sotler, 2003). Na podlagi telefonske analize (november 2019) slovenskih splošnih knjižnic (podatkov nismo preverjali v vseh enotah) smo ugotovili, da ima 76 % mladinskih oddelkov omogočen dostop z otroškim vozičkom s pomočjo klančin, dvigal ali posebnih vhodov. Nekaj knjižnic ima sicer dvigalo za invalidske vozičke, vendar se teh dvigal starši z otroškimi vozički večinoma ne poslužujejo. Previjalne mize so v zadnjih letih našle prostor v knjižnicah. Skoraj polovica (49 %) jih ima

previjalno mizo, nekatere pa jo imajo v planu pridobiti. Stanje na tem področju se v zadnjem desetletju izboljšuje, saj je dostop pomemben in potreben tudi za otroke, ki so na invalidskem vozičku. Neurejeno stanje na tem področju je boleče tako za starše otrok s posebnimi potrebami kot tudi za njihove otroke.

Tudi različni vzgojni pristopi in pedagogike, kot npr. pedagogika montessori, zagovarjajo primerno okolje za otroka, v katerem se bo ta lahko razvijal, raziskoval in učil tudi zapletenih družbenih opravil ter olikanega vedenja (Montessori, 2009). Že leta 1912 je Maria Montessori (2002) natančno opisala, kako naj bo oblikovano in izdelano pohištvo ter urejen prostor, da se bo lahko otrok svobodno gibal in izražal. Splošne knjižnice so se v mnogih vidikih približale najmlajšim uporabnikom knjižnice, imajo pa še veliko možnosti za izboljšanja (npr. stranišče in umivalnik, naslonjač in gugalnik, ki so prilagojeni predšolskemu otroku, gradivo razporejeno po policah z izpostavljeno naslovnico, preproge, izbrani materiali itd.).

Mame na porodniškem dopustu naj bi imele veliko časa, ker so pač doma. Vendar podrobnejši vpogled v njihov vsakdan (morda pa je treba le priklicati spomin na lastno izkušnjo) odkriva, da je ta čas veliko bolj omejen in podvržem nekemu ritmu in ustaljenim postopkom. Pregled dejavnosti za mame na porodniškem dopustu je pokazal, da imajo raznovrstne programe predvsem v dopoldanskem času (dejavnosti v knjižnicah, telovadbe, predavanja), ko so same doma z otrokom.

Po enoletnem »oddihu« oziroma porodniškem »dopustu« se s ponovno vrnitvijo v službe vrnejo tudi v vsakdanji ritem življenja, zato je njihov čas za obisk knjižnice med tednom veliko bolj omejen. Dopoldanski termini jim ne ustrezajo več, njihov delovni čas se spreminja in se lahko zaključi tudi v poznih popoldanskih urah. V splošnem velja, da mora biti knjižnica odprta takrat, ko ima večina prebivalcev čas (Breznik idr., 2005; Splošna priporočila, 2018). Tega se zavedajo mnoge knjižnice, zato imajo tudi med tednom daljšo odprtost: npr. Mestna knjižnica Ljubljana – Knjižnica Otona Župančiča do 20. ure. Pregled nekaj naključnih knjižnic v večjih mestih po svetu je pokazal, da daljša odprtost, tudi med vikendi, ni neka novost. Splošne knjižnice so odprte ob sobotah popoldne (Pariz, Los Angeles) in celo ob nedeljah popoldne (Toronto, Hong Kong). Ta model odprtosti so prevzele tudi nekatere druge kulturne ustanove, kot so muzeji in galerije. V intervjujih z mamami in očeti (Švab in Žumer, 2015) je bilo s strani očeta eksplicitno izpostavljeno, da knjižnice v Sloveniji s svojim otrokom ne obiskuje zaradi neustreznega urnika odprtosti. K temu je verjetno pripomogla tudi izkušnja bivanja v tujini, kjer imajo knjižnice drugačen čas odprtosti.

V poletnem času imajo vse slovenske splošne knjižnice krajši, »poletni urnik«, razen dveh: Kranj (nespremenjen urnik) in Laško (ob petkih krajši delovni čas). Knjižnice poleti skrajšujejo delovni čas, čeprav bi morda pričakovali še večjo odprtost oziroma celo podaljšan urnik odprtosti (tako kot npr. nekateri trgovski centri). Pri tovrstnem ugotavljanju potreb po drugačnem urniku odprtosti je ključnega pomena analiza okolja in potreb lokalne skupnosti, vzorčenje in metode zbiranja podatkov.

Prijazno knjižnično osebje, ki z veseljem pozdravi obiskovalce knjižnice in se ne skriva za računalniškim ekranom, takoj ponudi pomoč in je razumevajoče, bo spodbujajoče delovalo na uporabnike, da se bodo počutili v knjižnici domače in dobrodošlo. Za izboljšave v prid starejšim z dojenčki in malčki, bodo največ naredili knjižničarji sami s svojim pristopom. Mnogokrat so potrebni majhni finančni vložki (izjema so arhitektonske ovire), vendar veliko iznajdljivosti, samoiniciativnosti in vztrajnosti (De la Peña McCook in Bossaller, 2018). Zaposleni naj omogočajo možnosti za razne delavnice, igralne in pravljичne urice za otroke, bralne klube za mamice in malčke, kajti to je še dodaten razlog za obisk knjižnice.

Gradivo za starše je postavljeno na odraslem in mladinskem oddelku. Na odraslem bodo starši našli gradivo zase, na mladinskem pa za svojega otroka oziroma otroke. Težavo predstavljajo ozki prehodi med policami in nepreglednost knjižnice, zato je pomemben predpogoj, da starši vzamejo svoje otroke v knjižnico, »privlačen in otrokom prijazen otroški kotiček« (Vanobbergen, Daems in Van Tilburg, 2009, str. 284).

Izredno pomembna je razporeditev in urejenost gradiva: da knjige niso umazane, strgane, poččkane ter so lepo ohranjene in dobro prezentirane. Na podlagi rezultatov raziskave (Švab in Žumer, 2015) je sicer opazno, da so vprašane mame zadovoljne s poččkano in raztrgano zaščitno folijo, če jim je knjiga sicer všeč. Menijo celo, da je takšna knjiga v dobrem stanju, glede na ostale. To knjižničarjem vsekakor ni v ponos, kakor ne hrapave kartonke, ki nosijo sledi otroškega kosila. Mnogi knjižničarji si organizirajo čas, da umijejo in razkužijo kartonko, popravijo in zalepijo knjigo ter skrbijo, da so knjige vedno lepo zavite. Za nekatere starše so namreč uničene, umazane in strgane knjige dovolj velik razlog, da si knjig v knjižnici ne želijo izposojati (Johnson, 2018).

Že leta 1989 (Goodall, 1989) so v nekaterih knjižnicah v Veliki Britaniji izdelovali ovitke za knjige, pa ne samo knjižničarji, temveč tudi otroci in dijaki na delavnicah. Možnosti za ustvarjalnost je veliko, če so knjižničarji zainteresirani in kreativni. Knjige, ki jih ni več mogoče popraviti, pa ne sodijo na polico, temveč v skladišče in odpis.

3 Metodologija

Za raziskavo smo postavili naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kateri so glavni razlogi, da starši svojih predšolskih otrok ne peljejo v knjižnico in ne koristijo storitev knjižnice?
- Kakšno je njihovo mnenje o knjižnici, knjižnični zbirki, opremljenosti in storitvah splošne knjižnice ter dostopu do knjižnice?
- Kaj bi morala knjižnica spremeniti in kakšne storitve bi morala ponuditi, da bi starši prišli v knjižnico s svojim otrokom?

Za metodo zbiranja podatkov smo izbrali osebni, polstrukturirani intervju. Vprašalnik v celoti objavljamo v Prilogi. Raziskava je pilotne narave, zato smo v priložnostni vzorec vključili le 20 staršev predšolskih otrok, ki knjižnice še nikoli niso obiskali skupaj z otrokom oziroma niso bili v knjižnici že več kot eno leto. Raziskavo smo izvedli februarja 2020 v različnih krajih Slovenije.

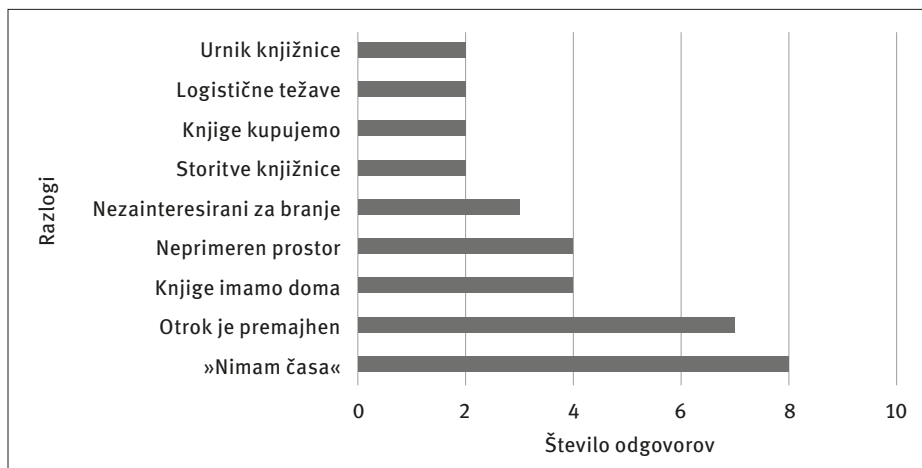
4 Rezultati raziskave

Vzorec je bil majhen, saj smo se odločili za pilotno študijo, vendar je bil kljub temu zelo raznolik. Vzorec ni uravnotežen po spolu, saj so prevladovali mame (16 žensk in 4 moški), vendar je tudi v knjižnicah opazno, da prevladujejo uporabnice. Povprečna starost je bila 32,5 let, starostni razpon je bil od 23 do 40 let, prav tako je bila različna tudi starost njihovih predšolskih otrok: od štirimesečnega dojenčka do šestletnika. Večina vprašanih je imela enega otroka, osem staršev je imelo dva, samo ena mama pa tri predšolske otroke.

4.1 Razlog za ne obisk knjižnice

Starši so kot najpogostejši razlog zakaj ne obiskujejo knjižnice s svojim otrokom po pričakovanju najpogostejše navedli, da »nimajo časa« (Slika 1). Odgovore oziroma razloge smo razdelili v tri kategorije:

- osebni razlogi staršev,
- razlogi, vezani na otroka,
- razlogi, vezani na organiziranost in urejenost knjižnice (npr. oprema, knjižnična zbirka, osebe, storitve, dostop, urnik odprtosti).

Slika 1: Razlogi staršev za neobiskovanje knjižnice (možnih je bilo več odgovorov)

a) Osebni razlogi staršev

Najpogostejši odgovor za neobiskovanje knjižnice je pomanjkanje časa (8 odgovorov) predvsem zaradi službe in skrbi za otroke. Dve mami sta izpostavili, da knjige, ki so jim všeč, raje kupijo, da jih imajo doma vedno na voljo, in tako ne čutijo potrebe po izposoji in obiskovanju knjižnice. V to kategorijo sodijo tudi odgovori tistih, ki so se opredelili kot nezainteresirani za branje knjig (3 odgovori), posledično pa zato v knjižnico ne peljejo svojih otrok.

b) Razlogi, vezani na otroka

Šest staršev je menilo, da so njihovi otroci, ki so stari dve leti ali manj, premajhni, zato rej knjižničnih storitev še ne potrebujejo, saj jim zadostujejo knjige, ki jih imajo doma. To seveda ne pomeni, da otrokom ne berejo knjig, vendar bi jim obisk knjižnice predstavljal prevelik stres, predvsem ko otroci jokajo ali če nimajo v knjižnici nekega prilagojenega prostora. Z vidika knjižničarja je morda ta argument neutemeljen, vendar velja prisluhniti pojasnilu dveh udeležencev glede glasnosti: »dojenček veliko joka in ni potrpežljiv, zato si ne predstavljam obiska knjižnice«, »štiriletna deklica ne razume čisto, da je treba biti včasih tiho in pri miru«. Prav tako se počutijo v knjižnici nelagodno, če knjižnica nima urejenega kotečka za malčke. Po starosti je ta skupina respondentov zelo heterogena, saj si to mnenje delijo starši v starosti od 24 let do 39 let, deljena so mnenja ali radi berejo knjige, prav tako so nekateri še vedno člani, nekateri pa so bili nazadnje v knjižnici pred 25 leti.

c) Razlogi, vezani na organiziranost in urejenost knjižnice

Najmanj staršev, ki ne obiskuje knjižnice (3 mamice), je kot glavni razlog navedlo pomanjkanje dejavnosti za otroke in slabo organiziranost bralnih uric, neustrezen čas odprtosti, neobveščenost o dejavnostih (kar kaže na potrebo po boljšem oglaševanju, tako na spletu kot v fizični obliki) ter oviro, da se med policami ni mogoče premikati z otroškim vozičkom. Skupno tej majhni skupini je, da so otroci starejši od treh let in so od knjižnice bolj oddaljeni (več kot 25 minut hoje). Pričakovali bi boljšo promocijo in organizacijo dejavnosti in drugačen urnik odprtosti knjižnice.

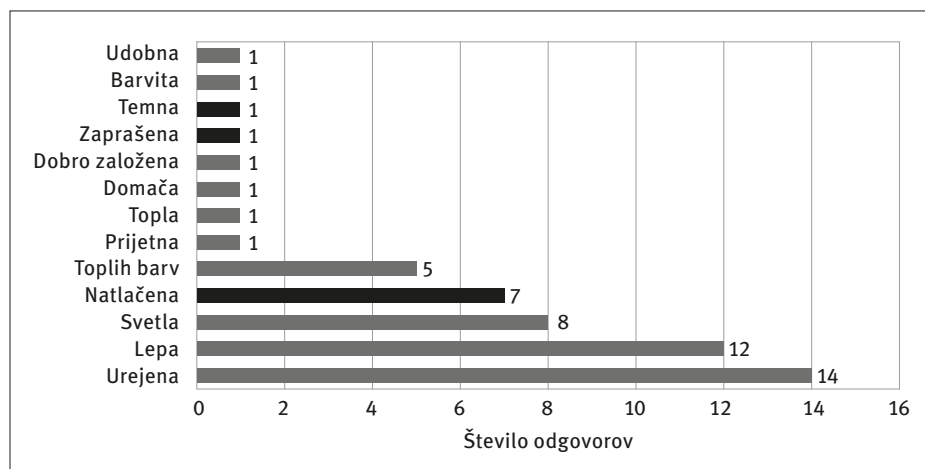
4.2 Članstvo staršev v knjižnici in njihovo mnenje o splošni knjižnici

Staršem smo zastavili vprašanje, ali so bili kdaj v preteklosti člani splošne knjižnice in ali so morda še vedno. V intervjujih se je pet mamic opredelilo za članice knjižnice, opaziti pa je, da so po starosti mlajše (30 let) in imajo po dva predšolska otoka ter so od knjižnice oddaljene več kot 30 minut hoje. Kot glavne razloge, da z otrokom ne obiskujejo knjižnice, so navedle težave z dostopnostjo (dostop za otroške vozičke in težave s parkiranjem), pomanjkanje časa in da je otrok še premajhen.

Pet staršev je bilo članov knjižnice v zadnjih petih letih, kar pomeni preden so imeli otroke, ostala polovica (10 staršev) pa so bili člani v preteklosti, četudi le kot osnovnošolci.

Starši, ki knjižnice sicer ne uporabljajo (več), so lahko podali svoje mnenje o splošni knjižnici. Samo četrtnina ni podala svojega mnenja, ostali pa so izrazili zadovoljstvo, da obstaja tovrstna ustanova, ki je »uporabna«, »dobra« in »potrebna za splošno razgledanost«. Vprašani knjižnico povezujejo s prostorom, ki je miren in tih, z dostopom do velike količine tiskanega in zanesljivega gradiva ter se zaradi možnosti izposoje »lahko prihrani kakšen evro«. Največ razmisleka in interpretacije pa dopušča misel mlade mame dveh malih otrok, ki meni, da »knjižnica ponuja veliko bogastvo, ne glede na obdobje v katerem si, razen če nimaš časa brati«.

Staršem, ki so že bili v knjižnici, je bil ponujen nabor pridevnikov, s katerimi so jo lahko opisali. V povprečju so izbrali po tri pridevnike. Ob nizanju pridevnikov so tisti, ki že mnogo let niso bili v knjižnici, izpostavili, da je to njihov spomin na knjižnico. Večina neuporabnikov vidi knjižnico kot urejeno, lepo, svetlo in kot prostor toplih barv (Slika 2).

Slika 2: Opis knjižnice z vidika neuporabnikov (možnih je bilo več odgovorov)

Kot je opazno iz Slike 2, so bili v večini izbrani pozitivni pridevniki za opis knjižnice, a tudi trije negativni: natlačena, zaprašena, temna. Slednje so izbirali predvsem tisti starši, ki so se opredelili kot nezainteresirani za branje oziroma knjige, svoje videnje pa povezujejo z otroškimi in najstniškimi spomini, ko so bili člani knjižnice.

Pregled posameznih pridevnikov ne omogoča širše slike, saj se negativni pridevniki (razen ene izjeme) vedno pojavijo skupaj z drugimi pozitivnimi pridevniki: svetla-natlačena, urejena-natlačena in toplih barv-natlačena.

4.3 Organiziranost knjižnice in knjižnična zbirka

V glavnem delu intervjuja smo preverjali, ali bi lahko bili razlogi za neobiskovanje knjižnice povezani z organiziranostjo knjižnice (odprtost mladinskega oddelka), dostopnostjo (parkirišče, dostopnost z otroškim vozičkom), prilagojenostjo predšolskim otrokom (prilagojeno pohištvo, igrala, ločenost od drugih prostorov).

4.3.1 Dostop do knjižnice

Lokacija knjižnice ni fleksibilna (razen bibliobusa), zato bo oddaljenost od knjižnice vedno predstavljala problem lokalnemu prebivalstvu, kateremu služi, in je ovira tudi za starše. Osem staršev je odgovorilo, da imajo urejeno parkiranje pred knjižnico, dvanaest pa ne. Od teh dvanaest so trije starši, ki pridejo v knjižnico

peš v manj kot 15 minutah, zato parkirišče potrebujejo le občasno. Devet družin, ki so od knjižnice oddaljene več kot pol ure peš hoje, celo do 25 kilometrov, so z možnostjo parkiranja pri knjižnici nezadovoljne, saj menijo, da parkirnih mest ni dovolj ali da so parkirišča vedno zasedena. Oddaljeno parkiranje marsikateremu odraslemu ni neprijetno, staršem, ki imajo predšolskega otroka, pa je pomembno, da lahko z otrokom (in otroškim vozičkom) parkirajo v neposredni bližini knjižnice.

Ker večina vprašanih živi oddaljeno od knjižnice in bi v knjižnico prišli z avtom, jim je morda zato vseeno, kakšno je vreme (11 odgovorov). Mnogi pa bi potencialni obisk povezali s slabim vremenom: deževnim (7 odgovorov), oblačnim, meglenim in sneženim vremenom (po 3 odgovori). Tisti, ki pa bi prišli v knjižnico peš ali z otroškim vozičkom bi izbrali suho vreme (sončno ali oblačno: 4 odgovori).

4.3.2 Urnik odprtosti knjižnice

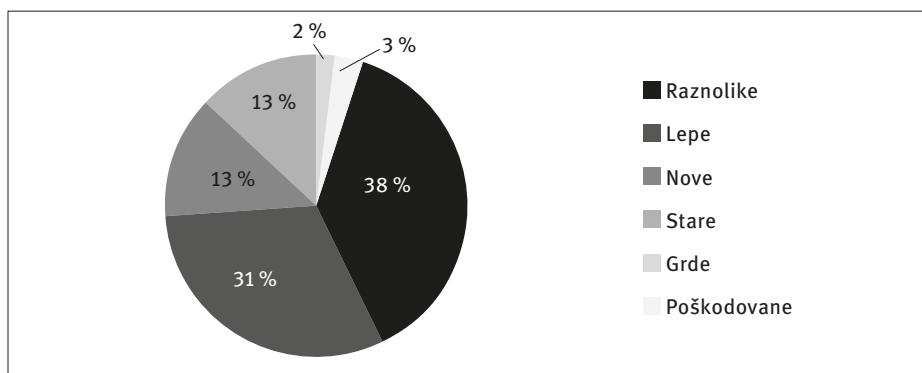
Če na lokacijo knjižnice knjižničarji nimajo vpliva, ga imajo na urnik odprtosti. Večina večjih knjižnic je odprta večkrat tedensko popoldne, ob sobotah pa večinoma le do 13.00. Starše smo povprašali, če poznajo urnik odprtosti knjižnice in ob katerih dnevih, urah v dnevu in vremenu bi se morda odločili za obisk knjižnice. Večina vprašanih seveda ne pozna urnika odprtosti knjižnice (14 odgovorov), ostali pa so izkazali poznavanje urnika odprtosti, pet od njih je podalo predloge, da bi bila knjižnica odprta ob sobotah še dlje, tudi popoldne. Sobota je bila tudi največkrat izbran dan v tednu, ko bi svoje otroke peljali v knjižnico. Mame, ki so na porodniškem dopustu, bi izbrale dopoldneve, ostali starši, ki so vezani na delovni čas v službi, vikende, dva intervjuvanca pa bi za obisk izbrala nedeljo.

4.3.3 Knjižnično osebje

Strokovna priporočila (2018) za knjižničarje, ki delajo s predšolskimi otroki, njihovimi starši ali skrbniki, predpisujejo posebne kompetence, ki predvidevajo ustrezen odnos do otrok in staršev ter sposobnost organizacije dogodkov in usposabljanja za otroke in njihove starše. Starši, ki sicer ne obiskujejo knjižnice s svojim otrokom, imajo o knjižničarjih pozitivno mnenje, opisujejo jih kot vljudne (15 odgovorov), prijazne (13 odgovorov), ustrežljive (12 odgovorov), molčeče (5 odgovorov) in strokovne (4 odgovori). Po letih najmlajša mamica dojenčka pa ima s knjižničarji slabe izkušnje in jih je opisala kot vzvišene, »zatežene« in vase zagledane, bolj diplomatsko pa se je odrezal oče, da so knjižničarji »različni«.

4.3.4 Knjižnična zbirka za otroke in starše

Starše, ki imajo izkušnje z obiskovanjem knjižnice, smo povprašali, kako bi opisali gradivo za otroke. Pet jih ni podalo nobenega mnenja, ostali (15 staršev) pa so knjige za otroke lahko opisali s svojimi besedami ali izbrali med naslednjimi pridevniki: umazane, lepe, grde, nove, stare, brez vsebine, raznolike in nepriemerne. Po pričakovanju so se v večini odločili za pozitivne pridevnike (82 % od vseh navedenih pridevnikov) (Slika 3).

Slika 3: Opis knjižnične zbirke za otroke (možnih je bilo več odgovorov)

Na otroških in mladinskih oddelkih knjižnice ne ponujajo gradiva samo za otroke in mladostnike. Starši v naši raziskavi (razen treh udeležencev, ki so izrazili, da ne marajo branja) si poleg otroških knjig želijo, da so jim na voljo tudi knjige s področja vzgoje, učenja, izbire igrač in prehrane itd. Tu se pokaže, kako udeleženci slabo poznajo ponudbo slovenskih knjižnic, saj mnoge gradivo za starše že ponujajo na mladinskih oddelkih.

Več kot polovica staršev bi si želela, da jim tovrstne knjige ponudi knjižničar. Nasploh si udeleženci želijo pomoč knjižničarja pri izbiri gradiva zase ali za otroke. Mama treh otrok, od tega dveh predšolskih, nazorno opiše, da je z otrokom kam iti »pravi cirkus« in bi si želela, da bi čim prej dobila gradivo in šla domov, mama štiriletnega otroka pa »da je obisk knjižnice izredno zamuden, če imaš s seboj majhnega otroka«. Ostali bi si želeli, da jim knjižničarji predstavijo in pokažejo (»bi mi bilo dovolj, da bi bil knjižničar pripravljen pokazati«) kje se to gradivo nahaja, iskali pa bi raje sami in »hitro bi ugotovila ali imajo kaj zame«.

4.3.5 Prostor in oprema za predšolske otroke

V knjižnicah, kjer so udeleženci naše raziskave potencialni uporabniki, smo preverili, v kolikšni meri upoštevajo Strokovna priporočila (2018) in že omogočajo prilagoditve za predšolske otroke (npr. prostor za previjanje in dojenje, dostopnost z otroškimi vozički, pohištvo, prilagojeno in oblikovano za otroke). Preverili smo tudi, kako so staršem te prilagoditve pomembne in uporabne. Knjižnice v večini omogočajo dostop z otroškim vozičkom, nekatere že imajo tudi previjalno mizo ali jo načrtujejo. Številne knjižnice na otroškem oddelku nudijo otrokom prilagojeno pohištvo.

Preglednica 1: Pomembnost prilagoditev dostopa, opreme in drugih prilagoditev za dojenčke, malčke in otroke v splošni knjižnici (ocena od 1- nepomembno do 5- zelo pomembno)

	Povprečna ocena pomembnosti
Kotiček na voljo za otroka in starša	4,1
Mizica in stolček, prilagojeno velikosti vašega otroka	4,1
Omogočen dostop z otroškim vozičkom	3,9
Prostor za dojenje oz. hranjenje otroka	2,8
Previjalna miza	2,6
Otroški stolček za hranjenje	1,9

Starši so podali pomembnost nekaterih prilagoditev za predšolske otroke v knjižnici (Preglednica 1). Nekateri starši so izrecno poudarili, da je ta pomembnost odvisna od starosti njihovega otroka. Če je bil otrok že večji, so ocenili prilagoditve za dojenčke in malčke z oceno 1, saj jim to ni bilo (več) pomembno. Mamice, ki imajo dojenčke oziroma malčke in niso dale visokih ocen, so svojo odločitev pojasnile, da se v knjižnici ne bi zadržale toliko časa in otroka ne bi bilo treba nahraniti ali previti, zato je previjalne mize, stolčka za hranjenje in prostora za dojenje sploh ne bi potrebovale.

4.3.6 Spremembe, dodatna ponudba in storitve splošnih knjižnic za pridobitev novih uporabnikov

Z naborom dodatnih storitev smo želeli preveriti, ali bi morda neuporabnike knjižnice katera od ponujenih storitev prepričala, da bi knjižnico obiskali s svojim otrokom (Preglednica 2). Predlagane storitve smo izbrali iz obstoječe ponudbe slovenskih knjižnic.

Starše smo vprašali za pobude in nasvet, kaj bi knjižnice še lahko naredile, da bi jih obiskali. Prva skupina staršev ne bi spremenila nič. Druga skupina staršev ni podala nobenega predloga, ker četudi knjižnica kaj spremeni, njihova družina

ne bo prišla v knjižnico (ker nimajo časa ali imajo doma dovolj knjig). Tretja skupina staršev pa je podala sledeče predloge:

- da knjižnica ni kraj tišine, temveč da so lahko otroci tudi glasni in da ni ves čas potrebno skrbeti, ali otroci koga motijo;
- dodatni parkirni prostori;
- bolj informirati, kdaj v bližino našega doma pripelje bibliobus;
- prostor, ki bo namenjen samo otrokom;
- poskrbeti za varnost (če so odprta okna, lahko malček pade skozi okno);
- kavarna oziroma prostor, kjer bi se obiskovalci lahko usedli in tudi kaj pojedli;
- spremenjen delovni čas, predvsem ob sobotah;
- novejša knjige;
- oglaševanje dogodkov in dejavnosti za otroke;
- organizacija in promocija dejavnosti tudi za najmlajše.

Preglednica 2: *Dodatne storitve, ki bi morda prepričale k obisku knjižnice*

Predlagane storitve	Število odgovorov
Delavnice za otroke, starše ali za starše in otroke	13
Družabni dogodki za starše in otroke	12
Predavanja za starše in otroke	11
Igrala za otroke	11
Varstvo za otroke	10
Kavarna	9
Predavanja za starše	6
Lepo ohranjene knjige za otroke	4
Ponudba filmov, risank in drugih interaktivnih programov	4

Vsi vprašani starši se strinjajo, da bodo otroka vpisali v knjižnico takrat, ko si bodo želeli izposojati gradivo (ne samo za domače branje in bralno značko) in bo to verjetno ob vstopu v šolo. Nadalje navajamo še ostale razloge, ki so jih navedli, oziroma v čem vidijo vrednost za vpis otroka v knjižnico: da bo otrok pridobival bralne navade, utrjeval branje in bogatil besedni zaklad, druženje na pravljičnih uricah, ker je knjižnica prostor, kjer otroci krepijo svojo domišljijo in se intelektualno razvijajo, da pridobijo nova znanja, da bi otrok rad bral, knjižnica omogoča izbiro, otrok dobi občutek za skrb in odgovornost, ali zato, ker imajo sami lepe otroške spomine na preživljanje časa po šoli s svojimi prijatelji ob delanju domačih nalog.

Starši so navedli številne razloge in splošne knjižnice ne bodo imele veliko dela pri prepričevanju staršev za vpis, saj so o koristnosti obiskovanja knjižnice že prepričani, le pogovoriti bi jih bilo treba, da čim prej vstopijo vanjo skupaj s svojim otrokom.

5 Diskusija in zaključek

Glavni razlogi za neobiskovanje knjižnice so težave z dostopnostjo do knjižnice (parkiranjem v bližini knjižnic), mnenje da so otroci za v knjižnico še premajhni, ter pomanjkanje časa staršev. Morda je od vseh teh prvi razlog najbolj zahteven, saj se postavlja vprašanje, koliko imajo knjižnice možnosti vplivati na dostopnost okoliških parkirišč.

Starši neuporabniki imajo veliko stereotipov o knjižnici in si jo še vedno predstavljajo kot prostor tišine, študija in miru ter zato knjižnice ne prepoznajo kot ustrezen prostor za njihovega otroka, ki je lahko/včasih siten in jokav. Veliko priznanje so starši dali knjižničarjem glede zaznavnega odnosa do uporabnikov, urejenosti knjižnice in knjižničnega gradiva.

Nekateri respondenti imajo izkušnjo obiska in članstva v knjižnici iz več kot 10 let nazaj (mnogi le v času obveznega šolanja) in njihov pogled, da so knjižnice natlačene in zaprašene, izvira iz otroških spominov. Potrebno bi bilo spremeniti tudi ta stereotip, da je knjižnica temen in s knjigami natlačen prostor. Da se knjige umikajo iz prostega pristopa (v skladišče) in se prostor na novo definira za nove storitve in druženje uporabnikov, je opazno tudi v tujih knjižnicah (De la Peña McCook in Bossaller, 2018; Johnson, 2018).

Knjižnično zbirko starši dojemajo kot »lepo«, kar pomeni, da imajo knjižnice dobro izhodišče pri promociji svoje zbirke. Večina knjižnic staršem ponuja tudi na otroškem oddelku knjige s področja vzgoje, učenja in izobraževanja, vendar je, kot kaže, ta del knjižnične zbirke premalo promoviran in starši mislijo, da morajo po tovrstno gradivo v drug oddelek. Knjižničar naj bo tisti, ki naj ponudi ali opozori na te knjige ali starša usmeri h kvalitetnemu izboru. Zatorej ni dobro, da so knjižničarji preveč molčeči, saj promocija in svetovanje o gradivu za starše še vedno poteka na verbalen način.

Za starše z majhnimi otroki so bolj kot pozne ure pomembni vikendi (predvsem sobote), ne glede na vreme, morda bi celo raje prišli ob deževnih dneh. To je čas, ko ni hitenja, ko lahko knjižnica postane kraj srečevanja ter druženja in ne samo izposojevalni servis. Ali se dejansko opaža v splošnih knjižnicah razlika glede obiska ob različnem vremenu in ali je to resnično tudi povezano z oddaljenostjo doma od knjižnice in načinom prihoda v knjižnico, pa bi bilo potrebno preveriti z longitudinalno statistično študijo, ki bi jo povezali z izkušnjami in opazovanji knjižničarjev.

Število uporabnikov bi lahko morda povečali s promocijo obstoječih in uvajanjem novih, dodatnih storitev, kot so delavnice za predšolske otroke in starše, družabni

dogodki, predavanja za starše (ki bi seveda morala vključevati tudi varstvo oziroma neko dejavnost za otroke) (Robers, 2018), igrala in kavarno. Knjižnica bi morda lahko z opremo postala »manj knjižnica« in bolj prostor srečevanja in lokalne skupnosti. Nove storitve pa morajo biti primerno in po različnih kanalih oglaševane in promovirane, tako preko e-poti, kot tudi s tiskanim propagandnim gradivom, ki naj bo na voljo na mestih, kjer se starši zadržujejo (zdravstvene ustanove, nakupovalna središča, parki in javne površine itd.) (Rankin in Brock, 2015).

Kritike neuporabnikov so morda z vidika knjižničarjev pretirane, nekatere želje neuresničljive (npr. daljša odprtost knjižnice ob vikendih) in odražajo nepoznavanje knjižničnih storitev, pa vendar so to odgovori, ki morda po nekem razmisleku pomagajo pri načrtovanju za prenovu ali vključevanje novih storitev. Zato je k neuporabniku treba pristopiti z vso resnostjo in skrbnostjo. Knjižnice mnogo (predlaganih) dejavnosti in storitev za predšolske otroke in njihove starše že izvajajo in ponujajo, zato je morda potrebno le, da jih bolj promovirajo in postanejo bolj (pre)poznane v svoji lokalni skupnosti in okolju.

Zahvala

Zahvaljujemo se študentom Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti, ki so sodelovali pri izvajanju nekaterih intervjujev.

Navedeni viri

Anderson, J., Anderson, A., Shapiro, J. in Lynch, J. (2001). Father's and mother's book selection preferences for their four year old children abstract. *Reading horizons*, 41(4), 189–210.

Ash, V. in Meyers, E. (2009). Every child ready to read@ your library®. *Children and libraries*, 7(1), 3.

Borko, T., Zabukovec, V. in Južnič, P. (2006). Pričakovanja uporabnikov o storitvah splošne knjižnice. *Knjižnica*, 50(4), 93–105.

Breznik, M., Novljan, S., Jug, J. in Milohnič, A. (2005). *Knjižna kultura*. Ljubljana: Umco.

De la Peña McCook, K. in Bossaller, J. S. (2018). *Introduction to public librarianship*. Chicago: American Library Association.

D'Elia, G., Jørgensen, C., Woelfel, J. in Rodger, E. J. (2002). The impact of the internet on public library use: an analysis of the current consumer market for library and internet

services. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 53(10), 802–820.

Goodall, D. L. (1989). *Browsing in public libraries*. Loughborough: Library and Information Statistics Unit.

Haramija, D., Jamnik, T. in Perko, M. (2017). Predšolska bralna značka. V M. Licardo in D. Haramija (ur.), *Kako razvijati družinsko pismenost v predšolskem obdobju* (str. 77–81). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.

IMLS: Institute of Museum and Library Services: Table 8. (2016). *Supplementary tables: public libraries survey fiscal year 2016*. Washington, D.C.: Institute of Museum and Library Services. Pridobljeno 2. 5. 2020 s spletne strani: https://www.imls.gov/sites/default/files/fy2016_pls_tables.pdf

Johnson, P. (2018). *Fundamentals of collection development and management*. London: Facet.

Kamali, S., Ahmadian, L., Khajouei, R. in Bahaadinbeigy, K. (2018). Health information needs of pregnant women: information sources, motives and barriers. *Health information and libraries journal*, 35(1), 24–37.

Matthews, J. R. (2013). *Research-based planning for public libraries: increasing relevance in the digital age*. Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited.

Montessori, M. (2002). *The Montessori method*. Mineola, NY: Dover Publications.

Montessori, M. (2009). *Skrivnost otroštva*. Ljubljana: Uršulinski zavod za vzgojo, izobraževanje in kulturo.

Nicholas, D. in Marden, M. (1998). Parents and their information needs: a case study: parents of children under the age of five. *Journal of librarianship and information science*, 30(1), 35–48.

Ogunmodede, T. A., Ebijuwu, A. S. in Oyetola, S. O. (2013). Health information need and information sources of pregnant women in Ogbomoso Metropolis, Oyo State, Nigeria. *Library philosophy and practice*, (981). Pridobljeno 2. 5. 2020 s spletne strani: <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/981/>

Perko, A. (B. l.). *Problem današnje družbe je, da ni očetov. Ali so zapiti ali pa odsotni*. Pridobljeno 3. 5. 2020 s spletne strani: <http://www.andrejperko.si/objave/Problem%20danasnje%20druzbe.pdf>

Podatkovni portal SI-STAT: demografsko in socialno področje [spletno mesto]. (2020). Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno 9. 12. 2015 s spletne strani: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp

Rankin, C. in Brock, A. (ur.) (2015). *Library services from birth to five: delivering the best start*. London: Facet.

Roberts, A. (2018). *Designing adult services: strategies for better serving your community*. Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited.

Rupar, P., Blatnik, A., Kovač, M. in Rugelj, S. (2019). *Knjiga in bralci VI: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2019*. Ljubljana: Umco.

Sotler, U. (2003). *Predšolski otrok – uporabnik knjižnice*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Statistični podatki o knjižnicah [spletno mesto]. (2018). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, BibSiSt online. Pridobljeno 28. 4. 2020 s spletne strani: <https://bibsisst.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: za obdobje 2018–2028. (2018). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.

Švab, K. in Žumer, M. (2015). The value of a library catalog for selecting children's picture books. *Cataloging and classification quarterly*, 53(7), 717–737.

Vanobbergen, B., Daems, M. in Van Tilburg, S. (2009). Bookbabies, their parents and the library: an evaluation of a flemish reading program in families with young children. *Educational review*, 61(3), 277–287.

Žmuc-Tomori, M. (1989). *Klic po očetu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Priloga: Vprašalnik za starše predšolskih otrok, ki ne obiskujejo knjižnice

Datum:

Lokacija:

1. Kaj bi navedli kot glavni razlog, da s svojim otrokom ne obiskujete knjižnice?
2. Ste bili kdaj v preteklosti član-ica knjižnice? Da Ne (Koliko časa nazaj?)
3. Kakšno je vaše mnenje o splošni knjižnici?
4. Če imate izkušnjo, kako bi knjižnico za otroke opisali? (lahko izberete med naslednjimi pridevniki ali dodate svoje: razmetana, urejena, lepa, natlačena, umazana, temna, svetla, toplih barv, zaprašena,...)
5. Morda veste: Imate dober dostop z avtom do knjižnice? Je urejeno za parkiranje?
6. Koliko časa bi potrebovali, da bi prišli v knjižnico peš ali z avtom?
7. Če bi si želeli iti v knjižnico ali veste, ali vam je omogočen dostop z otroškim vozičkom?
8. Koliko vam bi bilo pomembno, da knjižnica (1-sploh ni pomembno, 5-zelo pomembno)
 - omogoča dostop z otroškim vozičkom 1 2 3 4 5
 - ima previjalno mizo 1 2 3 4 5
 - ima prostor, kjer bi lahko dojili oziroma otroka nahranili 1 2 3 4 5
 - ima otroški stolček za hranjenje 1 2 3 4 5
 - da ima prostor, kjer bi imeli kotiček na voljo za vas in vašega otroka 1 2 3 4 5
 - ima mizico in stolček prilagojeno velikosti vašega otroka 1 2 3 4 5
9. Če ste že kdaj v preteklosti bili v knjižnici, kako bi opisali knjige? (Lahko izbirate med naslednjimi pridevniki ali dodate svoje: nove, umazane, lepe, grde, stare, brez vsebine, raznolike, neprimerne ...)
10. Bi si želeli, da bi ob obisku knjižnice z otrokom dobili tudi knjige za starše? Bi jih iskali sami ali bi si želeli, da vam jih ponudi knjižničar?

11. Kakšno je vaše mnenje o knjižničarju? (Lahko izberete med naslednjimi pridevniki ali dodate svoje: prijazni, strokovni, molčeči, zateženi, vljudni, vzvišeni, nerazgledani, vase zagledani, ustrezljivi,...)
12. Ali poznate kako je odprta knjižnica za vašega otroka?
 - ne poznam urnika
 - poznam, neustrezen (Zakaj?)
 - poznam, ustrezen (Zakaj?)
13. Ob katerih dnevih in urah bi šli najraje v knjižnico?
14. Ob kakšnem vremenu bi šli v knjižnico?
15. Imate namen, da bi kdaj v prihodnosti vpisali otroka v knjižnico? Zakaj bi ga vpisali oziroma zakaj ne?
16. Kaj bi knjižnica morala spremeniti, da bi jo obiskali skupaj z otrokom?
17. Če bi knjižnica ponujala naslednje storitve, bi vas le te prepričale, da bi prišli v knjižnico:
 - a. Lepo ohranjene knjige za otroke
 - b. Ponudba filmov, risank in drugih interaktivnih programov
 - c. Predavanja za starše
 - d. Predavanja za starše in otroke
 - e. Delavnice za otroke, starše ali za starše in otroke
 - f. Družabni dogodki za starše in otroke
 - g. Kavarna
 - h. Varstvo za otroke
 - i. Igrala za otroke
 - j. Drugo _____
18. Imate morda še kakšno pripombo, predlog?

Vaša starost:

Starost otroka:

dr. Katarina Švab

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta,
Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: katarina.svab@ff.uni-lj.si

Kako odrasli iščejo in izbirajo leposlovno gradivo v spletnem okolju: pregled raziskav

How adults search for and select fiction book in an online environment: literature review

Luana Malec, Polona Vilar

Oddano: 2. 6. 2020 – Sprejeto: 11. 1. 2021

1.02 Pregledni znanstveni članek

1.02 Review article

UDK 025.4.036:028.4:82-3(048.8)

Izvleček

Namen: V prispevku podajamo strnjen pregled raziskav o iskanju in izbiri leposlovja za odrasle, s posebnim poudarkom na iskanju še neznanega gradiva, zlasti v spletnem okolju.

Metodologija/pristop: Izvedli smo primerjalno kritični pregled dostopne literature, v katerega smo vključili raziskave domačih in tujih avtorjev, predvsem s področja knjižnične in informacijske znanosti.

Rezultati: V študijah je iskanje leposlovja izpostavljeno kot s kontekstom močno povezan proces, kjer kombinacija iskalnih sposobnosti bralcev, njihovega znanja, osebnih in afektivnih dejavnikov ter dobro delujoče interakcije s sistemom rezultira v bolj ali manj uspešni izbiri leposlovne knjige. Temeljni funkciji leposlovja sta v bralcu izzvati določeno stanje uma ali sporočiti avtorjev pogled, sodbo. Dober sistem za iskanje leposlovja bi moral vključevati tudi te vidike, prilagojene posameznim tipom bralcev. Za oblikovanje bralcem leposlovja ustrežnejših sistemov pa potrebujemo dodatne, tako kvalitativne, kot tudi obsežne evalvacijske uporabniške študije.

Omejitve raziskave: V okvir raziskav vedenja pri iskanju informacij smo v pregled zajeli raziskave o iskanju leposlovja za odrasle. Študij o iskanju neleposlovnega gradiva nismo obravnavali, prav tako ne raziskav o iskanju leposlovja za otroke. Pregled smo omejili na vire, objavljene v angleškem, italijanskem in slovenskem jeziku.

Izvirnost/uporabnost raziskave: S pregledom raziskanih področij in uporabljenih raziskovalnih metod smo ugotavljali pokritost raziskav, ki obravnavajo problematiko iskanja in izbire leposlovja za odrasle, v tem okviru smo identificirali še neraziskane

vrzeli in oblikovali vsebinske ter metodološke smernice za nadaljnje delo. Obenem smo ponudili teoretično podlago nadaljnjemu razvoju priporočilnega leposlovnega portala Dobreknjige.si in drugih svetovalnih storitev za leposlovje.

Ključne besede: iskanje leposlovja, izbira leposlovja, odrasli bralci, opombe o vsebini, anotacije

Abstract

Purpose: In this paper, we provide a concise overview of the researches that address the search and selection of adult literature, with special emphasis on the search for yet unknown material, especially in the online environment.

Methodology/approach: We performed a comparative critical review of the available literature. We reviewed researches by domestic and foreign authors, especially in the field of library and information science.

Results: In the studies, the search for literature is highlighted as a strongly context-related process where the combination of the readers' searching skills, their knowledge, personal and affective factors, and well-functioning interaction with the system results in a more or less successful literary book selection. The basic functions of literature are to provoke a certain state of mind in the reader or to communicate the author's view, judgment. A good fiction search system should also include these aspects tailored to individual types of readers. In order to create more appropriate systems for literature readers, we need additional, both qualitative and extensive evaluation user studies.

Research limitations: Only researches addressing the search for adult literature were included in the analysis of information retrieval behavior. We have not considered studies on the search for non-fiction, nor studies on the search for fiction for children. The review was limited to sources published in English, Italian and Slovenian language.

Originality/practical implications: By reviewing the research areas and research methods used, we determined the coverage of researches that address the issue of finding and selecting literature for adults. In this context we identified yet unexplored gaps and developed substantive and methodological guidelines for further work. At the same time, we offered a theoretical basis for the further development of the recommended literature portal Dobreknjige.si and other consulting services for literature.

Keywords: literature search, literature selection, adult readers, content notes, annotations

1 Uvod

Če je leposlovje še pred dobrim stoletjem spremljala senca neresnega branja brez omembe vredne spoznavne vrednosti (več npr. Saricks, 2000; Schultz, 2009; Towey, 2000), je danes zavedanje o pomembnosti te, večinoma pritožljive dejavnosti, uveljavljeno tako v strokovni, kot laični javnosti. Splošno znano je, da

so tisti, ki berejo več, tudi boljši bralci. Vemo tudi, da se osnova vseživljenjskega branja oblikuje v zgodnjih otroških letih, vendar raziskovalci, npr. Ross, McKechnie in Rothbauer (2006) obenem ugotavljajo, da lahko s prostočasnim branjem začnemo v katerem koli življenjskem obdobju. Številni avtorji (npr. Clark in Rumbold, 2006; Ross idr., 2006; Towey, 2000) še ugotavljajo, da je za vseživljenjsko branje poleg motivacije pomemben še en dejavnik – pravica do izbire. Dokazali so tudi, da prostočasno branje ne vpliva le na bralne dosežke, ampak tudi na dvig splošnega znanja, razumevanje drugih kultur, sodelovanje v skupnosti in širši vpogled v naravo človeka (npr. Clark in Rumbold, 2006; Usherwood in Toyne, 2002).

Nič čudnega torej, da si bralci, tako moški kot ženske, v splošnih knjižnicah najpogosteje izposojajo leposlovno gradivo. Leta 2004 so ameriške javne knjižnice v letni izposoji gradiva zabeležile 60 % delež leposlovja za odrasle (Sarick, 2005), 10 let kasneje sta Burke in Strothmann (2015) za taiste knjižnice poročali o 66 % izposoji leposlovja v tiskani in 80 % izposoji leposlovja v e-obliki. Podoben trend rasti opažamo v Sloveniji: pogled v BibSiSt, interaktivni vmesnik za zbiranje statističnih podatkov o delu slovenskih knjižnic, nam v celotni izposoji knjižničnega gradiva na dom med odraslimi bralci razkrije 49,8 % delež izposojenega leposlovja leta 2008, 53 % delež leposlovja leta 2013 in 56,1 % delež leposlovja leta 2019 (Statistični podatki, 2017).

Pomena izposoje leposlovja se zaveda tudi slovenska javnost, saj je v raziskavi iz leta 2011 prav to storitev označila kot najpogosteje uporabljeno (Javnomnenjska raziskava, 2011). Izbira bralcev je omejena – najprej z odločitvami avtorjev kaj pisati, nato založnikov kaj izbrati, objaviti in promovirati ter ne nazadnje knjigarnarjev in knjižničarjev kaj ponuditi, vendar se moramo v knjižnicah tudi zavedati, kot izpostavljajo Ross idr. (2006), da je njihova tudi zadnja beseda o tem, kaj – če sploh – se bo dejansko (iz)bralo. Vedeti moramo, da z ustvarjanjem uspešnih bralnih izkušenj krepimo tudi željo po nadaljnjem branju, medtem ko jo z ustvarjanjem slabih slabimo. Pomembno pa je tudi zavedanje, da lahko začetni ali občasni bralci, za razliko od rednih, ob slabi izbiri opustijo ne le knjige, ampak tudi branje nasploh. Zato je svetovanje za branje v knjižnicah izrednega pomena.

V prispevku podajamo strnjen pregled raziskav o iskanju in izbiri leposlovja za odrasle, s posebnim poudarkom na iskanju še neznanega gradiva in posledičnem brskanju, zlasti v spletnem okolju. S pregledom raziskanih področij in uporabljenih raziskovalnih metod ugotavljamo pokritost raziskav o iskanju in izbiri leposlovja za odrasle, identificiramo neraziskane vrzeli in oblikujemo vsebinske ter metodološke smernice za nadaljnje raziskave na tem področju. Obenem ponujamo teoretično podlago za nadaljnji razvoj priporočilnega leposlovnega portala

Dobreknjige.si in drugih, zlasti spletnih svetovalnih storitev, namenjenih odraslim bralcem leposlovja.

2 Pregled raziskav

2.1 Zakaj beremo

Vedenje o tem, kaj odrasle motivira k branju leposlovja, zakaj berejo, je podlaga našemu delu, daje mu smisel in nam pomaga k razumevanju potreb, zato uvodoma podajamo kratek pregled ugotovitev po Usherwood in Toyne (2002). Avtorja v članku povzemata rezultate študije z univerze v Sheffieldu, ki je vključevala anketo in trideset fokusnih skupin z uporabniki in neuporabniki splošnih knjižnic.

Udeleženci te raziskave so v odgovore na vprašanje, zakaj berejo, najpogosteje vključevali besedo »**eskapizem**«.¹ Izpostavili so, da si z leposlovjem zagotavljajo distrakcijo od dnevne rutine, spreminjajo negativna razpoloženja in se celo izvijajo iz depresij: branje leposlovja jim je omogočalo pobeg v svetove, ki so kontrast resničnemu; pobeg prek asociacije v svet, ki je bližje njihovi resnični eksistenci (npr. v zgodnejše življenjsko obdobje starostnika) in/ali pobeg skozi estetski užitek, podobno kot druge vrste umetnosti.

Rezultati te ankete kažejo, da je leposlovje koristno tudi pri **učenju** in sicer na dva načina. Prvi je povezan z razvojem praktičnega znanja, drugi pa z razvojem osebne identitete. Udeleženci fokusnih skupin so bili enotnega mnenja, da leposlovje ni primarni medij za pridobivanje informacij, vendar pa prispeva k učnemu procesu in izboljšanju pismenosti, omogoča jim boljše razumevanje situacij, dogodkov ali čustev in obenem sproža nova zanimanja; informacijam, prebranih v romanih, so v splošnem zaupali, pogosto so jih tudi preverjali in poglobljali v drugih virih. Drugi način učenja se je odražal v osebni razvoju; anketiranci so z iskanjem potrditve vrednot v narativnem svetu pridobili vpogled in pomenitev, branje o izkušnjah drugih ljudi je potrdilo njih same, prinašalo jim je tudi osebne, včasih neprijetne vpogleda, za katere so menili, da so koristni, ker jim odpirajo nove perspektive o lastnem položaju. Osebno identiteto določa tudi način, kako zaznavamo svet. Anketiranci so opisovali, kako so z branjem izboljšali razumevanje in spoštovanje drugih, s tem pa tudi zmožnost povezovanja.

¹ Izraz eskapizem je še nedolgo tega nosil negativni pomen nezmožnosti sodelovanja v resničnem svetu. Danes zanj vemo, da je lahko v odvisnosti od družbenega konteksta tudi pozitiven.

Moyer (2007) je razloge za branje leposlovja obravnavala z ožjega vidika, osredotočila se je na njegove izobraževalne in razvedrilne učinke. Raziskavo je izvedla z anketo med šestdesetimi obiskovalci dveh splošnih knjižnic in z nadaljnjimi intervjuji ožje skupine anketirancev. Rezultate je validirala z uporabo faktorske analize² in na tej osnovi oblikovala vzorec štirih kategorij izobraževalnih izidov prostočasnega branja:

1. *ljudje in odnosi* (učenje o sebi in drugih);
2. *države, kulture in njihova zgodovina*;
3. *življenjska obogatitev* (»poživljanje« uma, višanje »literarnega IQ-ja«, spodbujanje domišljije in vedoželjnosti) in
4. *različne perspektive* (razmišljanje na drugačen način ali o nečem novem).

Raziskava Moyer je potrdila predhodno; pokazala je, da ima tudi prostočasno branje pomembne izobraževalne učinke, četudi niso njegov glavni razlog. Obe študiji kažeta, da služi branje leposlovja zadovoljevanju številnih potreb. Razkrili sta mit o stereotipni podobi bralca kot nekoga, ki je introvertiran in nerad ali ne more v celoti sodelovati v družbi ter nakazali, da se z branjem leposlovja človek lahko preoblikuje.

2.2 Tipologije bralcev

Zgornji raziskavi nakazujeta, da so bralci leposlovja heterogena skupina uporabnikov z različnimi potrebami. Storitve zanje lahko optimiramo ob predhodni segmentaciji bralcev, s katero jih porazdelimo v diferencirane skupine, ki odražajo podobne potrebe po branju. Takšne tipologije sta na osnovi analize vedenjskih značilnosti bralcev leposlovja v splošnih knjižnicah skušali oblikovati Yu in O'Brien (1999). Njuna analiza je bila praktične narave, saj ni poskušala razkriti vzrokov bralnih navad, ampak samo oblikovati njihov okvir za izboljšanje sistemov za profiliranje bralcev leposlovja. Empirični podatki, na katerih je temeljila njuna raziskava, so bili sprva zbrani v okviru večje študije, namenjene testiranju učinkov novih načinov predstavitve leposlovja. V ta namen je bilo intervjuvanih in opazovanih 300 naključnih bralcev iz dveh britanskih splošnih knjižnic. Po kratkem intervjuju v povezavi z motivacijo, količino branja in tehnikami iskanja, so bili ti naključno dodeljeni eni od treh skupin, od katerih je vsaka uporabljala svojo različico sistema za iskanje. Med eksperimentalno študijo so opazovali

² Faktorska analiza je bila uporabljena za preverjanje, ali so podatki izražali samo faktorja izobraževalnega in razvedrilnega (branja), in odpravila možnost tretjega, neznanega faktorja, kakor tudi za ugotavljanje, ali so predmeti, ki naj bi bili del izobraževalnega ali razvedrilnega faktorja, dejansko del predvidenega faktorja.

načine uporabe sistema, pristope iskanja knjig, informacije, uporabljene za vrednotenje knjig, vrste izbranih knjig ipd., uporabniki pa so navajali razloge zavrnitev in izbire knjig, komentirali poznane avtorje in opisovali razlike med tem, kar običajno berejo in tem, kar so izbrali.

Z uporabo induktivnega raziskovalnega pristopa sta nato avtorici bralce preslikali po šestih dimenzijah bralnih navad, identificiranih v zbranih podatkih:

1. frekvenca izposoje leposlovja: (a) pogosti bralci, ki so si izposojali gradivo vsaj enkrat mesečno in (b) redki bralci;
2. število prebranih avtorjev: (a) avtorsko-specifični bralci, predani zelo omejenemu številu avtorjev, (b) zmerno-avtorsko specifični bralci s širšimi sezname avtorjev, ki niso delovali omejevalno, temveč kot smerokaz in (c) avtorsko nespecifični bralci, ki so raje prebirali neznane avtorje ali pa so si avtorje težje zapomnili oziroma je bil zanje tip knjig pomembnejši od avtorja;
3. pristopi k iskanju leposlovja: (a) avtorski bralci, (b) avtorsko orientirani bralci, vključno z bralci, ki so začeli s kategorijami, vendar so izbrali samo poznane avtorje in (c) bralci brez avtorjev;
4. preference bralcev: (a) za lahko/serijsko leposlovje ali (b) literarno/resno leposlovje;
5. raznolikost prebranih knjig: (a) bralci, ki so brali le določeno vrsto leposlovja, (b) bralci, ki so brali nekaj vrst knjig in (c) bralci, ki so brali ne glede na tip knjige;
6. preudarnost pri izbiri knjig: (a) bralci, ki so vedeli, kaj potrebujejo, kje iskati in kakšno zadovoljstvo bi jim lahko prinesla knjiga in (b) bralci, ki niso imeli ideje o tem.

Zgornje dimenzije bralnih navad sta nato oblikovali v atributni prostor s 96 kombinacijami in jih po metodologiji Lazarsfelda nadalje ožali do končnih sedem:

1. *Bralci partikularizma* so si izposojali lahkotnejše branje manjšega števila plodnih, priljubljenih avtorjev. Bralnega okusa skorajda niso spreminjali. Pogosto so prebrali vse knjige teh avtorjev, čakali na nove in v ta namen pogosto obiskali knjižnico. Ti bralci so imeli več težav s pridobivanjem zelenih knjig, obenem je bilo manj verjetno, da bi se posvetovali s knjižničarji ali uporabili iskalna orodja, ker so verjeli, da se znajdejo.
2. *Bralci pogostega literarnega pluralizma* so imeli raje literarno leposlovje, njihove bralne okuse so opredeljevali avtorji ali vrste knjig, ki so jih običajno brali. Dokler so bile te v njihovem dobro definiranem bralnem interesu, so se počutili samozavestno, pogosto pa so imeli težave pri iskanju novih avtorjev.
3. *Bralci redkega literarnega pluralizma* so si le občasno izposojali knjige poznanih literarnih avtorjev ali vrste knjig, ki so jo že brali. Tudi njihovo bralno zanimanje bi lahko dobro opredelili glede na avtorje in vrste knjig, ki so jim všeč. Vedeli so, kaj hočejo in zdi se, da so imeli manj težav pri iskanju knjig,

verjetno zato, ker je bilo v knjižnicah kar nekaj knjig njihovega okusa, ki jih še niso prebrali.

4. *Bralci pogostega rekreativnega pluralizma* so preferirali lahkotno leposlovje, njihov literarni okus so določili poznani avtorji ali vrste knjig. Morda delijo nekatere bralne navade pogostega literarnega pluralizma: veliko so prebrali; vedeli so, kaj hočejo in kako to najti; vedeli so kaj berejo in so bili pogosto tudi kritični. Vendar so imeli v primerjavi z bralci pogostega literarnega pluralizma večje težave pri iskanju novih avtorjev in knjig, najbrž zato, ker se popularni avtorji redkeje recenzirajo, poleg tega je po lahkem leposlovju več povpraševanja kot po literarnem.
5. *Bralci redkega rekreativnega pluralizma* so si leposlovje izposojali le občasno, nagibali so se k izbiri lahkotnejših knjig, knjig poznanih avtorjev ali knjig njihovega tipa. Kot njihovi literarni kolegi, so tudi ti vedeli, kaj želijo, in morda kako naj to poiščejo, vendar so imeli z izposojno manj sreče, ker so bile želene knjige zaradi priljubljenosti verjetno že izposojene. Glede na to, da je lahko leposlovje relativno cenejše za nakup, ga ti bralci morda lažje dobijo na ta način, kot pa z obiskom knjižnice.
6. *Bralci pogostega univerzalizma* so brali vse tipe knjig. Ti bralci so bili najverjetneje brskalci polic, pogosto so trdili, da so sposobni prepoznati zanimive knjige. Morda so bili najintenzivnejši bralci v knjižnici, ker niso bili le pogosti obiskovalci, ampak so si tudi največ izposojali.
7. *Bralci redkega univerzalizma* bi prav tako brali vse zanimivo, vendar niso redni bralci. Morda je njihov pristop »univerzalizma« posledica pomanjkanja literarnega znanja. Ob soočanju s težavami pri iskanju knjig so se po navadi opirali na naključna iskanja. V tej skupini je bilo več novih bralcev, pripadnikov etničnih skupin in študentov iz tujine.

Z drugačnega zornega kota sta bralce leposlovja segmentirala Saarinen in Vakkari (2013), ko sta z opazovanjem 16 odraslih uporabnikov finske splošne knjižnice in z uporabo polstrukturiranega intervjuja ugotavljala, katere kriterije in kakšne strategije uporabljajo pri iskanju in izbiranju dobrih romanov in ali so te povezane tudi z njihovo literarno kompetenco. Opredelila sta tipologijo bralcev in analizirala značilnosti dobrih romanov ter glavne iskalne strategije za njihovo pridobitev. Literarno kompetenco³ sta opredelila na podlagi vsebinske usmerjenosti in pogostosti branja sodelujočih. Glede na raven bralne aktivnosti sta bralce razvrstila na občasne bralce (ti so brali predvsem znane avtorje) in t. i. navdušene bralce (ki so redno brali različne zvrsti), glede na njihova

³ Literarna kompetenca je naučljiva spretnost, ki se razvije med branjem literature. Bolj beremo, bolj obširno poznamo avtorje priljubljenih žanrov in verjetno tudi lažje prepoznavamo znake v knjigah, ki nakazujejo prijetno bralno izkušnjo. Pretekle bralne izkušnje narekujejo tudi naša pričakovanja do novih knjig, kar Ross (2001) imenuje »znanje za oči«.

pričakovanja pa sta jih po Lukinu (1994 cv: Saarinen in Vakkari, 2013) uvrstila med eskapiste, estete ali realiste. Med sodelujočimi je bila le četrtnina občasnih bralcev. Po tej tipologiji sta nato razvrstila strategije iskanja in kazalnike dobrih romanov.

Z raziskavo sta ugotovila, da strategije iskanja in indici za prepoznavanje dobrih romanov varirajo glede na tip bralca, podprla sta Lukinovo razlikovanje bralcev:

1. *Eskapisti* so brali večinoma zabavno leposlovje. Od romanov so pričakovali sprostitev in odvrčanje pozornosti od dnevne rutine. Identificirali so se z literarnimi osebami in z zgodbami romanov, od katerih so pričakovali, da bodo razburljivi in privlačni.
2. *Esteti* so brali klasične romane, zanimala jih je umetniška oblika, uporabljen jezik in pogled na svet. K branju jih je motivirala želja po samorazvoju in iskanju novih perspektiv.
3. *Realisti* pa so v romanih iskali realističen, verodostojen odsev družbe iz vsakdanjega življenja. Iz romanov so črpali nova znanja in iskali do neke mere sprostitev z branjem, ki je lažje od neleposlovnega gradiva.

Tudi strategije brskanja so se v raziskavi razlikovale po tipu bralca. Med navdušenimi bralci so brskanje najpogosteje uporabljali eskapisti: vsi so z brskanjem začeli pri policah vrnjenih knjig, medtem ko so esteti in realisti pregledovali tudi police novih knjig. Zdi se, da žanrska ureditev pomaga eskapistom pri brskanju, saj oža obseg zanimivih knjig. Pri brskanju za dobrim romanom so se kot najpogostejši sprožilci zanimanja pojavljali ime avtorja, naslov romana in zunanji videz knjige. Bralci z literarnimi kompetencami so bili, ne glede na tip, najbolj spodobni prepoznati te znake v knjigah. Na odločitve o tem, ali je knjiga, ki vzbuja zanimanje, vredna tudi izposoje, je tako na navdušene kot na občasne bralce najpogosteje vplivalo branje besedila na hrbtni strani platnic, medtem ko je prelet knjige, zlasti pa branje začetka romana, vplival samo na navdušene bralce.

Saarinen in Vakkari (2013) zaključujeta, da bi se morali sistemi, ki podpirajo iskanje in izbiranje leposlovja, razlikovati po tipologiji bralca. Navdušeni bralci so običajno brskali, občasni bralci pa so večinoma vnaprej vedeli, kaj bodo poiskali v knjižnici. Navdušeni bralci so običajno začeli brskati na policah vrnjenih knjig. Štejejo jih za priporočila, ki jih filtrirajo kolegi bralci. Avtorja posledično priporočata pripravo različnih priporočilnih seznamov leposlovja; sezname, namenjene eskapistom, bi lahko razvrstili po zvrsteh, medtem ko estete zanimajo sezname, ki nakazujejo višji standard romanov, kot so prejemniki literarnih nagrad. Zdi se, da lahko geslenje leposlovja v knjižnicah v svoji sedANJI obliki služi predvsem eskapistom in realistom. Attribute, kot so zgodba, čas, prizorišče in literarne osebe je namreč možno do neke mere gesliti, medtem ko je to za umetniško sestavo romanov in

avtorjev pogled na svet težje storiti. Kot problematična avtorja izpostavljata opredelitev umetniškosti, ki posega v domeno različnih šol in paradig literarne teorije, in subjektivnost narave interpretacije literarnih del. Zato za gradnjo priporočilnih sistemov v splošnih knjižnicah svetujeta uporabo podatkov o izposojah uporabnikov, ki bi temeljili na razlikah podobnih profilov: če imata dva profila več skupnih knjig in le nekaj različnih, je verjetneje, da bodo zanju zanimive tudi ostale knjige sorodnega profila. Slabša stran takšnih sistemov je, da bralce vedno znova »vrtijo« v krogu poznanih preferenc in jih, dolgoročno gledano, ovirajo v bralni rasti.

2.3 Kje iščemo informacije za branje leposlovja

Raziskovalci (Ooi in Liew, 2011; Švab, 2016) ugotavljajo, da si uporabniki knjižnic informacije za branje leposlovja, izposojenega v knjižnici, pogosto poiščejo izven nje. Katere vire pri tem uporabljajo, sta z uporabo polstrukturiranih intervjujev ugotavljali Ooi in Liew (2011). Študijo sta uvrstili v korpus raziskav, znanih kot »iskanje informacij o vsakdanjem življenju« in za okvir raziskave uporabili Williamsonov ekološki model informacijskega iskanja.⁴ Zanj sta se odločili, ker pri izbiri priznava pomembno vlogo tako osebnim značilnostim, kot so razpoloženje, bralni okusi in vrednote, kot tudi formalnim in neformalnim virom, obenem pa priznava, da se lahko informacije pridobijo namerno ali nenamerno.

V njunih intervjujih so sodelovali odrasli člani knjižnice in knjižnega kluba, ki so leposlovje brali v prostem času. Vprašalnik sta sestavili iz široko zastavljenih vprašanj, ki so terjala proste odgovore, sledila so specifična. Enourne intervjuje sta zvočno posneli, prepisali in kvalitativno analizirali. Njuna študija je razkrila, da se proces izbire leposlovja v splošnih knjižnicah ne dogaja le znotraj, temveč v veliki meri tudi zunaj njih. Nanj vplivajo osebne značilnosti in okoliščine udeležencev, pa tudi viri vsakdanjega življenja, kot so družina, prijatelji, knjižni klubi in množični mediji. Če so se predhodne raziskave osredotočale predvsem na izbiro leposlovja znotraj splošnih knjižnic, pričujoča študija nakazuje, da bi morali za boljše razumevanje izbiranja knjig upoštevati tudi vsakodnevna življenjska okolja bralcev.

Osebna omrežja in množični mediji so v Williamsonovem modelu prikazani blizu iskalcem informacij, kar kaže na njihovo večjo pogostost uporabe v primerjavi

⁴ Model predvideva iskanje, pridobivanje in uporabo informacij v okviru spremenljivk, ki lahko na to vplivajo – to vključuje osebne značilnosti, družbeno-gospodarske okoliščine, vrednote, način življenja in fizično okolje.

z institucionalnimi. To se je v veliki meri odražalo tudi v izkušnjah udeležencev, ki so za bralne ideje pogostejše kot knjižnico uporabljali socialne mreže in množične medije. Avtorici menita, da bi v knjižnicah morali razmisliti, zakaj je temu tako, pa tudi ali bi lahko elemente le-teh vključili v oblikovanje boljših knjižničnih sistemov in orodij.

Trditve Williamsonovega modela, da se naključne informacije pridobi z uporabo medosebnih in medijskih virov, manj pa z uporabo institucionalnih, študija ni potrdila, saj so se po izjavah udeležencev serendipičnosti⁵ (angl. serendipity) pojavljale ne glede na vrsto uporabljenega vira. Študija prav tako izpodbija običajno prepričanje, da iskanje informacij sproža vrzel v znanju in podpira optimistični pogled na iskanje informacij, ki priznava njene zabavne in prijetne dimenzije. Tako pri namerno kot pri nenamerno pridobljenih informacijah je bilo zaupanje najpomembnejši dejavnik odločanja. Bralci so cenili predloge tistih, katerih pretekla priporočila so bila zanje dobra in preskočili tiste, katerih bralni okusi jim niso ustrezali, četudi so jim bili na voljo. Podobno je ugotavljala že Ross (2006). Ugotovitve v nasprotju z mnogimi raziskavami kažejo, da iskalci informacij niso vedno motivirani z načelom najmanjšega napora.

2.4 Kako iščemo in izbiramo leposlovno gradivo v knjižnici

Iskanje in izbira leposlovnih knjig sta odvisni zlasti od naših literarnih kompetenc in številnih zunanjih okoliščin, ki prav tako vplivajo na naše bralne potrebe. Oboje je z raziskavo, ki je potekala v okviru večje študije o branju za prosti čas, ugotovila Ross (2001), ko je s 194 nestrukturiranimi intervjuji skušala ugotoviti, kako se dobri bralci⁶ prebijajo skozi zapleteno verigo odločitev, ki se zaključi z zavrnitvijo ali branjem izbrane knjige. Intervjuje je izvedla v sodelovanju s študenti bibliotekarstva in informatike na Univerzi Western-Tario. Ti so s perspektive bralcev in z uporabo kronološkega pristopa proučevali celoto doživljanja prostočasnega branja, vključno z razlogi in načini izbire oziroma zavrnitve knjig. Njena študija je pokazala, da se večina bralcev leposlovja sama nauči strategij za izbiro knjig. Udeleženci raziskave so na vprašanje, kako jih izbirajo, odgovarjali z natančnim opisom številnih medsebojno povezanih dejavnikov, ki so se pogosto začeli z razpoloženjem. Le manj kot 10 % bralcev je bilo nezadovoljnih s svojo sposobnostjo izbiranja. Po mnenju avtorice je treba pozornost usmeriti

⁵ Povsem slučajna, nenadejana najdba nečesa dobrega, lepega ali dragocenega, ki nas prijetno preseneti med iskanjem nečesa povsem drugega (Kanič, 2018).

⁶ Po kriterijih Ross (2001) so to osebe, ki preberejo najmanj eno knjigo na teden.

prav na slednje, ker se s podobnimi težavami pri iskanju »dobrih knjig« verjetno srečujejo tudi povprečni bralci.

Sistemi izbire knjig, ki so jih ti bralci opisovali, so temeljili na izkušnjah in znanju o avtorjih, naslovnica, kritikih, knjižnih promocijah ipd. Ross to znanje, ki bralca vodi k izbiri ali zavrnitvi knjige, imenuje »znanje za očmi« (angl. behind the eyes knowledge). Raziskava nakazuje, da je iskanje knjig močno povezano z osebnim kontekstom bralca, ki vključuje njegove literarne sposobnosti in preference, oblikovane s prejšnjimi izkušnjami branja ter dogodke, ki vplivajo na njegovo razpoloženje in na čas; kratke knjige, lahka branja in že znane, priljubljene avtorje, so izbirali v delovno intenzivnih in stresnih obdobjih, zahtevnejša in neznana čtiva pa v mirnejših.

Avtorica sklene, da lahko nerednim bralcem pomagamo k branju tako, da jim olajšamo zapletena odkritja in izbire, vključene v pet kategorij postopkovnega modela izbire knjig:

1. *Želene bralne izkušnje*: poznane ali nove; varne ali tvegane; enostavne ali zahtevne; optimistične, pozitivne ali ironične, kritične; ali želi biti bralec pomirjen, stimuliran, prestrašen, presenečen; ali želi, da bi bila njegova prepričanja in vrednote potrjena ali da bi jih izpodbijale neprijetne, vendar spodbudne nove perspektive.
2. *Opozorilni viri, ki jih bralec uporablja za odkrivanje novih knjig*: brskanja v knjižnicah ali knjigarnah, vključno z omejevanjem iskanja po vsebini ali žanru ter s spremljanjem razstav novih ali pravkar vrnjenih knjig; priporočila prijateljev in bližnjih; spremljanja recenzij ali oglasov v medijih; gledanja uprizoritev del na odrih, televiziji ali v filmih; sledenje seznamom (nagrajenih knjig, priporočil, knjižnic, literarnih kritikov ali drugih bralcev); uporaba serendipičnosti.
3. *Elementi knjige, ki jih bralci upoštevajo za zeleno bralno izkušnjo*:⁷ predmet, povezan z žanrom v leposlovju ali temo v neleposlovju; literarni stil (popularni ali literarni, znani ali nepredvidljivi, optimistični ali pesimistični); liki (npr. močni, ženski, simpatični, črno/beli ipd.); prizorišče (vrsta sveta, v katerega bralec vstopi z branjem); konec (srečen ali žalosten, predvidljiv ali nepričakovan, rešen ali odprt); velikost knjige.
4. *Znaki v/na sami knjigi, ki se uporabljajo za identifikacijo ponujene bralne izkušnje*: avtor, žanr, ovitek, naslov, vzorec strani, založnik. Bolj je bil bralec

⁷ V raziskavi Ross je večina bralcev prednostno obravnavala le enega od navedenih elementov (npr. stil), ki mu je včasih sledil še sekundarni (npr. lik), pri ožanju izbire pa jih je močno vodilo tisto, česar si niso želeli; hitro so izključili celo kategorijo (»nič predolgo«) ali cele zvrsti (»psihološki triler«).

izkušen, večja je bila njihova zmožnost uporabe teh namigov v predvidevanju bralne izkušnje.

5. *Stroški v času ali denarju, ki jih bralec porabi za intelektualni ali fizični dostop do knjige:*

- intelektualni dostop (predhodno poznavanje vsebine ali literarnih konvencij, ki jih bralec potrebuje za razumevanje besedila);
- fizični dostop (čas in delo, potrebna za dostop do knjige); potreben čas ali stopnja kognitivnih in čustvenih sposobnosti, ki jo zahteva sama knjiga (enostavno, hitro branje ali dolgotrajno zahtevno branje).

Verjetnost, da bralec izbere določeno knjigo, lahko štejemo kot razmerje med stopnjo užitka, ki jo pričakuje od knjige, in stopnjo napora, potrebnega za (fizično in psihično) usvojitev knjige, iz česar Ross (2001) sklene, da lahko knjižnice, ki želijo promovirati določena branja, bodisi povečajo pričakovanje bralca za užitek, bodisi zmanjšajo delo, ki ga mora bralec opraviti za pridobitev knjige.

Pomemben premik k razumevanju bralcev leposlovja je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja prispevala Annalise Mark Pejtersen iz kopenhavnske univerze Royal School of Librarianship. Njene večletne študije temeljijo na skoraj petstotih referenčnih pogovorih, zabeleženih med knjižničarji in uporabniki pri iskanju leposlovja v danskih splošnih knjižnicah. Leta 1976 je s proučevanjem 134 tovrstnih interakcij ugotovila, da lahko iskanje leposlovja v knjižnicah kategoriziramo v štiri iskalne vzorce (Pejtersen, 1979):

1. bibliografsko strategijo iskanja, pri kateri si uporabnik sam izbere knjige, medtem ko je pomoč knjižničarja le pasivna, v smislu fizičnega lociranja knjig;
2. bibliografsko strategijo z asistenco preverjanja kot variacijo prve strategije, pri kateri uporabnik knjižničarja tudi sprašuje po informacijah o vsebini knjig, ki jih je pred tem izbral;
3. analitično strategijo, kjer se informacije o potrebah uporabnika prenesejo knjižničarju, ki jih nato primerja z razpoložljivo zalogo in predlaga izbor; in
4. empirično strategijo, kjer knjižničar uporabnike najprej klasificira v tipične kategorije na podlagi spola, starosti in drugih značilnosti ter nato na tej podlagi priporoča ustrezne zvrsti in naslove.⁸

Raziskave Pejtersen in Austin (1983) so nadalje pokazale, da bralci razvrščajo leposlovje v štiri prevladujoče dimenzije, ki se nadalje delijo v nekaj večjih kategorij:

⁸ Študije Pejtersen o strategijah iskanja in kategorizacijah leposlovja, na katerih sloni tudi klasifikacijski sistem za leposlovje, imenovan AMP (Analysis and mediation of publication system), vključen v kasnejši model Bookhouse, predstavimo v kasnejših poglavjih.

- predmet ali vsebina romana (način, kako je prikazana zgodba in potek dogodkov; psihološki razvoj in opis; družbeni odnosi),
- prizorišče v času in prostoru (preteklost, sedanjost, prihodnost; geografsko, družbeno ali poklicno okolje),
- avtorjeva namera (čustveno doživetje; spoznavanje in informiranje),
- dostopnost (berljivost; fizične značilnosti in literarna oblika).

Po njunem mnenju mora dober klasifikacijski sistem leposlovja vključevati vse zgoraj naštetе vidike in ne le tiste, ki so zlahka prepoznavni in že uporabljeni v tradicionalnih knjižničnih katalogih.

Saricks (2005) v knjigi *Readers' advisory service in the public library*, s katero je ameriške splošne knjižnice že pred dobrim desetletjem spodbujala k uporabniško usmerjenemu razvoju svetovalnih storitev kot ključnem za uspešno svetovanje, izpostavlja razumevanje in posredovanje elementov privlačnosti⁹ (angl. appeal). Podobno kot predhodnici ugotavlja, da večina bralcev leposlovja ne išče določenih vsebin oziroma tem, pač pa posebne »občutke«, običajno podobne tistim, ki so jih doživeli ob prejšnji vsečni knjigi. Te občutke, ki so odraz vpliva leposlovnega dela nanje, naj bi opisovali s štirimi osnovnimi elementi privlačnosti, ki pa niso vsem bralcem enako pomembni:

1. tempo (angl. pacing);
2. karakterizacija (angl. characterization);
3. fabula (angl. story line) in
4. okvir (angl. frame), ki ga določajo predvsem prizorišče (angl. setting), atmosfera (angl. atmosphere), ozadje (angl. background) in ton (angl. tone).

Saricks (2005) tudi poudarja, da se elementi privlačnosti, za razliko od predmetnih oznak, v glavnem izražajo s pridevniki, ki opisujejo reakcije na knjige, te pa naj bi knjižničarji ne merili po literarnih in kritičkih standardih, ampak na podlagi percepcije in v jeziku bralca. Njeni predlogi so plod dvajsetletnih pogovorov z bralci in branja različnih žanrov. Vendar, kot ugotavlja Moyer (2005), so ti predlogi usmerjeni predvsem k praktikom, manj pa pomagajo raziskovalcu ali knjižničarju, ki želi bolje razumeti bralce leposlovja in delovanje knjižnične svetovalne službe.

Prvo nacionalno raziskavo o strategijah iskanja knjig v splošnih knjižnicah na Finskem sta izvedla Mikkonen in Vakkari (2012). Podatke sta črpala iz

⁹ Izraz privlačnost se nanaša na tiste elemente v knjigi (opredeljive ali le razumljene), zaradi katerih bralci uživajo v knjigi.

e-vprašalnika stratificiranega naključnega vzorca 1000-ih odraslih prebivalcev Finske.¹⁰ V analizo sta vključila demografske podatke udeležencev (starost, spol in izobrazba) in bralne preference, kot tudi vprašanja, povezana z najpogostejšimi strategijami iskanja knjig v splošnih knjižnicah (iskanje znanega naslova ali avtorja, brskanje po policah, brskanje po policah vrnjenih knjig, uporaba kataloga, pomoč knjižničarja in brskanje razstavljenih knjig) in bralno aktivnostjo anketirancev (število knjig, prebranih v prostem času v zadnjem letu). Z uporabo enosmerne analize variance sta nato ugotavljala, ali so demografski dejavniki, bralna aktivnost in vrsta prebranih knjig anketirancev povezani z iskalnimi strategijami in oblikovala regresijske modele za napovedovanje uporabe teh strategij. V analizo sta vključila le respondente, ki so v zadnjem letu prebrali vsaj eno knjigo.

Avtorja sta z raziskavo potrdila pretekla dognanja; iskanje znanega gradiva se je izkazalo kot najbolj uporabljena strategija uporabnikov splošnih knjižnic (84 % anketirancev), čemur so sledile različne oblike brskanja. Dokazala sta tudi povezavo med brskanjem in spolom, saj so ženske pogosteje brskale kot moški, najmočnejše pa sta strategijo brskanja napovedovala pogostost obiskovanja splošnih knjižnic in število prebranih knjig. Strategijo iskanja znanega gradiva so pogosteje uporabljali bralci neleposlovnega gradiva. Študija je tako potrdila povezavo med leposlovnim branjem in nagnjenostjo k brskanju ter neleposlovnim branjem in nagnjenostjo k uporabi strategije iskanja znanega gradiva.

Vprašanja, kako odrasli bralci iščejo leposlovje, je z različnimi metodološkimi pristopi obravnavala tudi Švab (2016). Z intervjuji številnih ciljnih skupin je ob konkretnih nalogah ugotavljala, kako uporabniki izbirajo med bibliografskimi zapisi in brskajo med fizičnim gradivom, za poglobitev razumevanja uporabe knjižničnega kataloga je uporabila fokusno skupino s knjižničarji, medtem ko je s spletno anketo skušala zajeti čim več osnovnošolskih knjižničarjev širom države. V nadaljevanju povzemamo le raziskave, povezane z iskanjem leposlovja za odrasle.

V okviru seminarja so študentje Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete UL (v nadaljevanju BINK) preverjali, kako uporabniki knjižnice iščejo leposlovje. Namen študije Švab (2016) je bil med drugim ugotoviti, po kakšnih kriterijih se uporabniki odločajo za izposojanje leposlovja. Študentje so v 4 ljubljanskih knjižnicah opravili intervjuje s 73 uporabniki, ki so knjige že izbrali. Rezultati so pokazali, da jih je večina (62 %) gradivo iskalo

¹⁰ Njun vzorec je v primerjavi s celoto finskega prebivalstva vključeval višji odstotek izobraženih žensk, kar sta avtorja upoštevala v interpretaciji rezultatov.

samostojno po policah, 12 % jih je prosilo za pomoč knjižničarja, 10 % vprašanih pa je uporabilo samo katalog. Dobra polovica uporabnikov je že ob vstopu v knjižnico vedela za naslov zelene knjige. Ti so večinoma samostojno iskali po policah. Ostali uporabniki (47 %) so leposlovje iskali pretežno z brskanjem po policah s priporočenimi naslovi in pri tem večinoma izbirali po zvrsti ali avtorju. Avtorica ugotavlja, da je takšno posredno »svetovanje« bistveno pogostejše od referenčnih pogovorov in lahko pomembno vpliva na oblikovanje bralnih navad, zato bi morali police priporočenih knjig skrbno oblikovati.

Zanimiva je še raziskava (Švab, 2016), s katero so študenti Švab preverjali, v kolikšni meri bibliografski zapisi z različnimi elementi odgovarjajo uporabnikovim pričakovanjem pri njihovi izbiri in identifikaciji med različnimi verzijami. Raziskava je bila izvedena z intervjuji in opazovanjem 120 naključnih udeležencev izven knjižnice. Študenti so v parih opravili po 20 zvočno snemanih intervjujev. Za naš pregled je relevanten 1. del raziskave, ki je zajemal splošna vprašanja o načinih iskanja leposlovja ter uporabe knjižnice in knjižničnega kataloga. Udeleženci raziskave so se pri izbiri leposlovja najbolj zanašali na priporočila prijateljev. Pri izbiri so bili odločilni kriteriji literarna zvrst, vsebina leposlovja, avtor, naslov in tematika, pomembni kriteriji so bili tudi izgled naslovnice, obseg in vsebina, zapisana na zadnji strani knjige. Tudi tu so leposlovje najpogosteje iskali samostojno po policah in znova se je pokazalo, da so v katalogu iskali predvsem znano gradivo (avtor, naslov). Avtorica posledično ugotavlja, da naš knjižnični katalog ni dovolj uporaben za iskanje leposlovja, če uporabnik ne pozna avtorja ali naslova.

Atribute, pomembne za izbiro leposlovnih del, lahko izluščimo tudi iz vsebinskih opisov leposlovja. V slovenskem knjižničnem prostoru je k razumevanju in razvoju vsebinskega opisa književnih del najvidneje prispevala Alenka Šauperl. Avtorica je zaradi pomanjkljivosti, opaženih tudi v našem knjižničnem katalogu, s študenti BINK med letoma 2002 in 2013 sistematično raziskovala vsebinske opise leposlovja, ki so jih v izbrane medije prispevale različne javnosti: založniki, knjižničarji, literarni kritiki in odrasli bralci (Šauperl, 2013; 2016). V številne, večinoma manj obsežne raziskave,¹¹ so bili na tak način zajeti najrazličnejši opisi književnih del:

- klasifikacijske in predmetne oznake v domačem in tujih knjižničnih katalogih;
- oznake v spletni knjigarni Amazon.com in spletni bralni svetovalci LibraryThing;

¹¹ Opis vseh raziskav je avtorica pregledno predstavila v Šauperl (2016).

- v tiskanih serijskih publikacijah in na različnih spletnih portalih objavljene kritike (npr. Sodobnost, Mladina, Mentor, Književni listi Dela) in predstavitve knjižnih del (številne založniške publikacije, spletna stran Priporočamo! in Wikipedija);
- vtisi bralcev o prebranih romanih, zbranih v okviru projekta Primorci beremo.

K obsežnemu večletnemu projektu je Šauperl spodbudila objava uporabniške študije, s katero je Saarti (2000 cv: Šauperl, 2012) zaprosil 15 knjižničarjev in 15 uporabnikov finske splošne knjižnice, naj pet izbranih romanov zapišejo v obliki anotacij. Z analizo vsebine je izpostavil pet atributov, pomembnih za vsebinski opis leposlovja: vsi sodelujoči so opisali vsebino (temo, zgodbo, literarne like, prizorišče, čas ipd.), strukturo romana (začetek ali konec knjige, njeno velikost ipd.) in svojo izkušnjo ob branju (kako so uživali v romanu). Skoraj vsi so knjigo tudi ocenili, več kot polovica pa je v anotacije zapisala še mesto romana v književni teoriji (literarnozgodovinski elementi, ki so vplivali na nastanek dela, elementi interetekstualnosti ter status romana v hierarhiji književnih del) in avtorja (njegovo življenje in delo).

Podobno kot Saarti je tudi Šauperl za iskanje atributov, vključenih v vsebinski opis leposlovja,¹² uporabljala metodo analize vsebine, s sklopom kategorij, vnaprej navedenih v kodirni shemi. Prvo shemo je izdelala na podlagi tuje literature in opisov v projektu Priporočamo! (Šauperl, 2005). To shemo je nato dopolnjevala z značilnostmi, odkritimi v vzorcih nadaljnjih raziskav. S številnimi raziskavami je izpostavila raznolikost prispevanih atributov, ki se nanašajo ne le na delo in avtorja, pač pa tudi na bralce in druge vidike, ki niso neposredno povezane z delom. Najpogostejše je bilo identificiranih pet atributov, pomembnih za ključne akterje življenjskega kroga knjige (avtorje, založnike, knjižničarje, literarne kritike in bralce), ki jih je Šauperl (2016) predlagala tudi kot smernice za enotni in bogatejši vsebinski opis leposlovja v knjižničnih katalogih in na portalu Dobrenjige.si (Slika 2):

1. zgodbo (dogodke, okoliščine, kraj in čas dogajanja, literarne osebe, njihov poklic in vlogo v dogajanju);
2. opis žanra;
3. opis avtorja;
4. doživetje ob branju in
5. ocena literarnega dela.

Po mnenju Šauperl (2016) so anotacije lahko povednejše od predmetnih oznak, tudi v primerih, ko vsebujejo manjše število besed. S predmetnimi oznakami

¹² Analize so v okviru književnosti omejili le na obravnavo proznih del.

namreč težko izrazimo attribute, kot so opis avtorja, doživetja in ocene, težava pa je tudi v tem, da ne vključujejo glagolov. Avtorica zato predlaga, da se s predmetnimi oznakami opiše zgodbo, žanr in morda doživetje, vse attribute pa se lahko vključi le v anotacijo, ki naj bo zapisana zgoščeno, brez odvečnih besed.

Snovalci portala Dobreknjige.si smo se pri razvoju metapodatkovne sheme za opis leposlovnih del močno opirali na rezultate raziskovalnega dela Šauperl, zato se ni čuditi, da attribute, ki jih avtorica predlaga kot smernice za najkrajši enotni vsebinski opis leposlovja, zasledimo tudi na portalu. V internem dokumentu portala (Dobreknjige.si, 2018), lahko med atributi anotacije, ki jih avtorica predlaga za opis leposlovnega dela, zasledimo priporočila za opis avtorja, zgodbe (okolščine nastanka, opis literarne osebe ali oseb; kraj in čas dogajanja) in doživetja bralca pri branju, ob teh pa še vrsto drugih, ki so bile prav tako predmet avtoričinih raziskav: tematiko, strukturo dela (omemba začetka romana ali njegovega obsega), zbirko ali cikel, informacije o tem, kako je knjigo sprejela javnost, o izdajah in prevodih (če je delo doživelo več izdaj in prevodov v Sloveniji), priredbah (npr. filmske), položaju romana v literarni zgodovini (literarnozgodovinski elementi, ki so vplivali na nastanek dela) in o pomembnosti samega dela.

Antoacije so, kot ugotavlja že Šauperl (2016), povednejše od predmetnih oznak, nimajo pa iskalne funkcije, zato smo za predlagane attribute ob anotaciji predvideli še ločena polja, ki so tudi iskalna: doživetja lahko bralci izbirajo preko drsnikov za čustva (npr. vesela – žalostna) in tone (npr. zabavna – resna); attribute zgodbe z iskanjem ali brskanjem po (zaenkrat še nestrukturiranih) predmetnih oznakah, atribut avtorja z iskanjem ali brskanjem po jezikovni oziroma nacionalni pripadnosti, attribute žanrov z iskanjem ali brskanjem po literarnih vrstah in zvrsteh, attribute ocene pa z iskanjem ali brskanjem po literarnih kritikah in nagradah.

2.5 Iskanje leposlovja v digitalnem okolju

Knjižničnih, prodajnih in drugih posvetovalnih orodij za izbiro leposlovja je na spletu že veliko. Gradijo jih knjižnice, založniki, drugi zasebniki in celo uporabniki. Druži jih skupen cilj; povezati uporabnika s knjigo. Knjižnična in informacijska znanost je razvoju sistemov za poizvedovanje namenila desetletja intenzivnega raziskovalnega dela, žal večinoma v prid iskanju neleposlovnega gradiva, ta pa se, kot poudarjajo raziskovalci (glej npr. Mikkonen, 2017), pomembno razlikuje od iskanja leposlovja, saj ga po navadi ne sproža specifična informacijska potreba, ampak se običajno začne z naključnim iskanjem »dobrih knjig«, ki privede do raziskovanja v obliki poizvedovanja in/ali brskanja.

2.5.1 Spletne iskalne strategije in poteze

Prvo študijo o strategijah iskanja leposlovja v spletnih katalogih je po dosegljivih podatkih objavila Pejtersen leta 1989. V že omenjeni študiji referenčnih pogovorov o leposlovju med knjižničarji in uporabniki je tedaj med drugim identificirala štiri strategije iskanja leposlovja:

1. bibliografsko strategijo iskanja bralci leposlovja uporabljajo, ko iščejo znan naslov;
2. analitično strategijo iskanja uporabljajo v primerih, ko iščejo knjige o določeni temi, kot je npr. francoska revolucija;
3. strategijo iskanja po analogiji uporabijo, ko želijo knjigo, podobno predhodno prebrani;
4. strategijo brskanja pa uporabljajo v situacijah, ko imajo še nejasno predstavo o tem, kaj bi si želeli prebrati. (Pejtersen, 1989 cv: Mikkonen, 2017; Mikkonen in Vakkari, 2016a)

Raziskovalci (Goodall, 1989; Pejtersen, 1989 cv: Mikkonen in Vakkari, 2016a; Spiller, 1980 cv: Ross idr., 2006; Švab, 2016 ipd.) ugotavljajo, da so tradicionalni knjižnični katalogi učinkoviti predvsem pri iskanju znanega leposlovja, torej v situacijah, ko bralec že pozna ime avtorja in/ali naslov želenega dela. Takšnih iskanj naj bi bilo v knjižnicah približno polovica. V preostalih situacijah, ko bralci še nimajo jasne ideje o tem, kaj bi brali, skušajo uporabiti druge, nebibliografske strategije iskanja, kot so brskanje,¹³ iskanje po analogiji ali vsebinskih kategorijah. Podobne vedenjske vzorce lahko že dolgo opazujemo v nakupovalnih centrih. Angleško trgovsko združenje Point of purchase Advertising Association je že leta 2002 objavilo raziskavo, iz katere je razvidno, da se 72 % odločitev uporabnikov za nakup zgodi šele po vstopu v trgovino. Razmerje med tistimi, ki vnaprej vedo, kaj bodo kupili in tistimi, ki kupujejo z brskanjem ponujenega, se je z 1:3 močno obrnilo v prid drugih (Van Riel, 2003).

Ker se torej knjižnični katalogi uporabljajo predvsem za rezervacije in iskanje leposlovja, odkritega drugje, smo v zadnjih letih priča vse več poskusom njihovega optimiranja, tudi v smeri učinkovitejše podpore pri brskanju za zanimivim leposlovjem (glej npr. Adkins in Bossaller, 2007b; Mikkonen, 2017; Saarti in Hypén, 2012; Vakkari in Pöntinen, 2015). Slednjemu sta posebno študijo posvetila Oksanen in Vakkari (2012). Avtorja sta proučevala strategije iskanja leposlovja v novejšem finskem knjižničnem katalogu PIKI.¹⁴ Z raziskavo, v kateri je sodelovalo

¹³ Konceptualno lahko k brskanju pripišemo tudi strategijo iskanja po analogiji in iskanja po kategorijah, saj tudi v teh primerih bralec ne ve natanko, kaj hoče, in zato je na nek način »brska«.

¹⁴ Poleg klasičnih bibliografskih podatkov vsebujejo zapisi o leposlovju sistema PIKI še ključne besede iz leposlovnega tezavra »Kaunokki«, oznake uporabnikov, slike naslovnice in priporo-

58 članov splošnih knjižnic, sta skušala ugotoviti, kako ga uporabljajo za iskanje romanov, ko ti še ne vedo, kaj bi brali. Takim situacijam ustrezajo 2., 3., in 4. tip strategij brskanja po Pejtersen (1989 cv: Mikkonen in Vakkari, 2016a). S pred-vprašalnikom sta od uporabnikov zbrala demografske podatke ter podatke o branju, uporabi knjižnice in strategijah iskanja. Ob snemanju zaslona sta nato opazovala njihove poteze pri iskanju zanimivega romana in ob tem beležila tudi čas. Sledil je še post-vprašalnik o kriterijih za iskanje, ocenah vmesnika, zanimivostih najdenega romana in težavnosti delegirane naloge. Avtorja sta med študijo skupno identificirala 29 različnih iskalnih potez.¹⁵

Njuna raziskava je kot najpomembnejše izpostavila poteze naprednega iskanja, pregledovanja rezultatov iskanja in pregledovanja posameznih strani s predstavitvijo knjige. Sodelujoči so v glavnem ubirali dve alternativni strategiji iskanja z različnim uspehom dostopa do dobrih romanov: trud, vložen v pregledovanje rezultatov iskanja, jih je privedel do zanimivih naslovov, medtem ko trud, usmerjen v oblikovanje iskalne zahteve, ni vplival na uspešnost iskanja. Njuna analiza kaže, da je napor, vložen v raziskovanje rezultatov iskanja (in ne v poizvedovanje), bistven dejavnik pri iskanju zanimivih romanov. Avtorja zato menita, da je treba sisteme za iskanje leposlovja obogatiti predvsem z boljšo predstavitvijo seznamov rezultatov iskanja. Tu je treba ponuditi več namigov, na podlagi katerih bodo bralci lažje sklepali, ali oziroma kateri od zadetkov je zanje zanimiv. Prav tako jim je treba ponuditi več informacij v predstavitev samih romanov, denimo s priporočili drugih bralcev, z vključitvijo anotacij in s povezavami do kritikov ter podatkov o avtorjih. Na tem mestu opozarjamo na stroškovne, kvalitativne in druge prednosti, ki bi se jih ob sodelovanju knjižničarjev, založnikov in ostalih členov knjižne verige nadejali z razvojem enotnega sistema za upravljanje z metapodatki. Jug in Žumer (2019) poročata o tujih knjižničarskih organizacijah, ki so v ta namen že razvile preslikave med standardi in orodja za avtomatično pretvorbo opisov knjižničnega gradiva iz založniškega v knjižničarski format (npr. iz ONIX v COMARC). Online Computer Library Center (OCLC) lahko na tak način založniške zapise, urejene v ONIX formatu, avtomatično vključi v WorldCat knjižnični katalog, knjižnice pa jih v zameno

čila uporabnikov ter knjižničarjev. Rezultati iskanja se lahko tu razvrščajo po pomembnosti, letu izdaje ali abecedi avtorja oz. naslova, omejijo pa se lahko po kategorijah, vrstah gradiva, ključnih besedah, jeziku ali knjižnici. Klik na naslov knjige v seznamu rezultatov razkrije celoto metapodatkov ogledane knjige, vključno z informacijami o njeni razpoložljivosti. Poleg iskanja po avtorjih, naslovih in ključnih besedah lahko uporabniki iščejo še po straneh s priporočilnimi seznamami in drugimi priporočili uporabnikov ter knjižničarjev.

¹⁵ Poteze označujejo uporabo funkcij sistema, kot so iskanje po ključnih besedah, iskanje po avtorju, pregled rezultatov iskanja», omejitev rezultatov iskanja ali raziskovanje metapodatkov o knjigi.

izboljšajo z dodajanjem nekaterih novih podatkov (OCLC Metadata, 2010 cv: Jug in Žumer, 2019).

Posebno študijo, namenjeno brskanju za zanimivimi romani po rezultatih iskanja, sta posvetila Vakkari in Pöntinen (2015). Da bi lahko proučila razlike v načinih brskanja po straneh z rezultati iskanja (SERP – search engine result pages) med obogatenim in tradicionalnim katalogom splošnih knjižnic, sta zasnovala štiri iskalne naloge, ki naj bi simulirale tipične situacije pri izbiri leposlovja: iskanje po avtorju, tematsko iskanje, brskanje za zanimivimi neznanimi avtorji/deli in iskanje dobrega romana, ne glede na avtorja, temo ali poznavanje. Za primerjavo sta uporabila obogateni leposlovni portal splošnih knjižnic Kirjasampo (Sampo) in tradicionalni spletni knjižnični katalog Satakirjastot (Sata). Testiranja sta izvedla v laboratoriju za sledenje pogledu, udeležilo se jih je 30 bralcev leposlovja, sicer študentov informacijskih ved in književnosti. S pred vprašalnikom sta od študentov zbrala osnovne informacije, kot so spol, branje knjig in uporaba knjižnice. Po opravljeni nalogi sta jih zaprosila za oceno izbranega romana in za navedbo najpomembnejšega kriterija, ki je vplival na njihovo izbiro. Preizkus sta zaključila z vprašalnikom za oceno katalogov.

Njuna raziskava kaže, da iskalci leposlovja pregledujejo SERP-e zelo obširno. Krajši je bil čas do klika in daljši je bil čas zadrževanja na izbranem dokumentu, bolj je bilo verjetno, da je bil dokument koristen. Uporabniki so najmanj časa porabili za oceno nezanimive knjižne strani. Pri brskanju SERP-ov so se med katalogoma pokazale tudi pomembne razlike. V Sati, kjer SERP prikazuje le abecedne sezname avtorjev, naslovov, letnic izidov in razredov, so uporabniki na SERP-ih porabili več časa in izvedli več akcij. Za razliko od Sate je SERP v Sampu urejen z rangiranjem knjig: vključuje sliko naslovnice, naslov, ime avtorja in delček opisa knjige. Zaradi bogatejših informacij so tu uporabniki hitreje prepoznali zanimive romane, kot najpomembnejši metapodatek za izbiro romana pa so navedli opis vsebine. Tudi ti rezultati, podobno kot predhodna študija, kažejo potrebo po obogatitvi SERP-ov v katalogih splošnih knjižnic, predvsem z metapodatki, kot so naslovnica knjige in opis vsebine. Avtorja predlagata še indeksiranje leposlovja z uporabo kontroliranega slovarja. Izziv pa je, kako v tak slovar vključiti tiste privlačne lastnosti knjig, ki jih uporabljajo bralci leposlovja. Kot drugo možnost predlagata vključitev algoritma »iskanje podobnih knjig, ki so mi všeč«. Po njunem mnenju bi ta možnost bralcem prizanesla težave z artikuliranjem atributov zelenega romana, prepustili bi jih priporočilnemu sistemu, ki bi temeljil na podatkih o izposojah v splošnih knjižnicah.

S podobno raziskovalno metodo, kot sta jo uporabila že Vakkari in Pöntinen (2015), sta Mikkonen in Vakkari (2016a) skušala ugotoviti še razlike v iskalnih potezah odraslih bralcev leposlovja med različnimi vrstami knjižničnih

katalogov in različnimi vrstami iskalnih nalog. V njuni raziskavi je sodelovalo 80 rednih bralcev različnih starosti, spola in izobrazbe. Tudi tu so bili udeleženci naključno razporejeni v kontrolno skupino, ki je uporabljala tradicionalni spletni katalog Sata¹⁶ in testno skupino, ki je uporabljala obogateni katalog Sampo. Zanje sta avtorja simulirala pet iskalnih nalog: iskanje znanih avtorjev, tematsko iskanje, odprto brskanje, iskanje po analogiji in iskanje brez poizvedbe. V dveh iskalnih nalogah so udeleženci prejeli avtorja ali temo, v preostalih treh pa so bili naprošeni, da postopajo v skladu z osebnimi preferencami. Po vsaki nalogi so bili pozvani še, da z lestvico od 1 do 3 ocenijo zanimivost najdenih romanov. Uporabljene iskalne poteze sta avtorja analizirala s proučevanjem posnetkov. Po identifikaciji potez in oblikovanju sheme kodiranja sta izmerila njihovo pogostost in trajanje, na podlagi podanih ocen sta nato ocenila uspešnost iskalnih nalog in na tej osnovi izračunala povprečne ocene knjig na opravilo.

Ugotovila sta, da se vedenje uporabnikov pri iskanju leposlovja v tradicionalnem in obogatenem katalogu sicer razlikuje, pri obeh pa je lahko uspešno. Poizvedbe, pregled rezultatov iskanja in pregled posamičnih knjižnih strani so se v obeh katalogih in pri vseh opravljenih izkazale kot najbolj uporabljene iskalne poteze. V Sati, ki ne podpira brskanja z vizualnimi ali socialnimi navigacijskimi orodji, je bilo treba opraviti več poizvedb in odpreti več knjižnih strani kot v Sampu. Tipična strategija iskanja v Sati je vključevala poizvedbe in skrbne premisleke pri uporabi ustreznih izrazov, več pozornosti je bilo namenjenih tudi rezultatom iskanja. Nasprotno je običajni pristop v Sampo poleg pregledovanja obogatenih seznamov rezultatov iskanja vključeval tudi raziskovanje bogate naslovne strani in številnih vstopnih točk. Poveden je tudi podatek, da so bile najvišje povprečne ocene knjig v obeh katalogih dosežene z brskanji, torej pri nalogah, kjer so udeleženci iskali samostojno, po lastnem interesu.

Avtorja sta nato začrtala temeljne razlike med tradicionalnim in obogatenim katalogom. V tradicionalnem katalogu je poizvedba nujen pogoj za brskanje

¹⁶ Sampo in primerjavi s tradicionalnim katalogom Sata ponuja bolj raznolike metapodatke, ki omogočajo različne iskalne elemente do literature. Poleg osnovnega iskanja omogoča še brskanje po slikah naslovnice, pregledovanje naključno prikazanih virtualnih knjižnih polic drugih uporabnikov in iskanje po oblaku predmetnih oznak. Vitrina knjižnih ovitkov prikazuje 25 naključno izbranih del, ki se dnevno spreminjajo. Na osnovni spletni strani so objavljene še dnevne recenzije in knjižna priporočila. Rezultati iskanja so razvrščeni po avtorju in po žanru. Posamezna knjižna stran podrobno opisuje vsebino romana, vključno s temo, namenom, glavnimi liki ipd., skupaj z opisi knjig, predmetnimi oznakami, slikami naslovnice, samodejnimi priporočili in vzorci besedil. V Sati vsebujejo metapodatki za leposlovje bibliografske informacije in predmetne oznake iz leposlovnega tezavra Kaunokki. Za nedavno objavljene knjige so na voljo tudi slike naslovnice in opisi knjig. Možnosti iskanja vključujejo osnovno in napredno iskanje. Rezultati iskanja so razvrščeni po formatu in nadalje po avtorju, naslovu, letu objave ali razredu. Kataloga sta si sicer podobna tako po velikosti kot vsebini.

rezultatov, vrnitev v rezultate iskanja s knjižne strani pa nujen pogoj za prehod na naslednji zanimiv zadetek, kar pomeni, da je treba vložiti napor v snovanje poizvedbe, pregled rezultatov iskanja in podrobno proučitev knjižnih strani. Tradicionalni katalog se je izkazal kot primeren za iskanje gradiva z znanim avtorjem, naslovom ali temo. Na drugi strani vizualna osnovna stran in samodejna priporočila obogatene kataloga omogočata tudi brskanje brez poizvedbe in nadaljevanje iskanj od zadetka do zadetka brez potrebe po vračanju k rezultatom iskanja. Obogateni katalog zato dobro deluje za odprte, raziskovalne naloge, ki jih rešujemo z brskanjem, in spodbuja k serendipičnosti. Posledično sta predlagala naslednje izboljšave sistemov za iskanje leposlovja:

- Zanimiva začetna stran v Sampu se je izkazala za glavni razlikovalni dejavnik med katalogoma. Tudi tradicionalne spletne kataloge bi morali obogatiti s tako privlačnimi izhodišči za iskanje, ki vzbujajo radovednost in spodbujajo k brskanju.
- Ploden pristop je tudi raziskovanje, zlasti pri nalogah, kjer sta avtor ali naslov že znana, zato bi bil tak pristop dobrodošel tudi v obogatenih katalogih. Optimalen vmesnik bi zagotavljal tako eno samo iskalno polje kot tudi dodatno napredno iskanje.
- Iskanje bi morali dodatno podpreti z indeksiranjem romanov z objektivnimi in subjektivnimi izrazi.

Leto kasneje sta skušala Mikkonen in Vakkari (2017) proučiti še iskalna vedenja različnih tipov bralcev. Zanimalo ju je, kako bralci z različnimi bralnimi zanimanji izbirajo zanimive romane v različnih scenarijih iskanja po knjižničnem katalogu. V nadzorovani uporabniški študiji jih je tudi tokrat sodelovalo 80.¹⁷

Tipologijo bralcev leposlovja sta avtorja oblikovala z analizo grozdov (angl. cluster analysis) bralnih preferenc in motivov za branje, ki so jih sodelujoči podali v anketnem vprašalniku. Udeleženci iz grozda 1 so cenili predvsem razvedrilne in užitkarske dimenzije leposlovja, medtem ko so udeleženci grozda 2 cenili tudi estetske, umetniške in uporabne vidike leposlovja. Zato sta avtorja grozd 1 poimenovala »razvedrilci«, grozd 2 pa »esteti.«¹⁸

Udeležence sta naključno razporedila v dve skupini: prva je uporabljala katalog Sata, druga pa katalog Sampo.¹⁹ Pri vsakem od treh simuliranih iskalnih

¹⁷ Udeleženci, ki v zadnjem letu niso prebrali knjige in niso izrazili interesa za branje leposlovja, so bili iz nadaljnje raziskave izločeni.

¹⁸ Avtorja sumita, da je na število grozdov vplivalo omejeno število udeležencev v raziskavi. Z večjim številom udeležencev bi verjetno pridobili tri do štiri grozde.

¹⁹ Zaradi premajhnega števila udeležencev sta avtorja primerjavo izvajala le med dvema identificiranimi tipoma bralcev, ne pa tudi med katalogoma.

scenarijev²⁰ sta jih zaprosila, da poiščejo tri zanimive romane in njihovo zanimivost ocenijo s pomočjo tritočkovne lestvice. Nato sta vse poizvedbe kvalitativno analizirala, razvrstila v eno od kategorij finskega leposlovnega tezavra Kaunokki (avtor, naslov, žanr, tema, lik, kraj in časovni okvir) in statistično analizirala.

Študija je med skupinama izpostavila pomembne razlike v številu obiskov SERP-ov in odprtih strani posameznih naslovov, pa tudi v času, posvečenemu pregledovanju SERP-ov in odprtim stranem posameznih naslovov. Esteti so bili uspešnejši pri iskanju zanimivih romanov znanega avtorja, saj so bolje poznali literarno produkcijo. Zdi se, da jim je že seznam rezultatov iskanja zagotovil dovolj informacij, medtem ko so morali zabavljaci za uspešen izbor klikniti več začetkov in si ogledati podrobnejše metapodatke o knjigah. V »odprtem brskanju« sta bili obe skupini enako uspešni. Odprto brskanje ni običajna iskalna strategija zabavljacev, zato so ti, podobno kot sta že ugotavljala Saarinen in Vakkari (2013), tudi pri tej nalogi večinoma iskali romane znanih avtorjev. Odprto brskanje je bližje estetu, ti so raje iskali romane določene teme ali žanra. V primerjavi z zabavljaci so esteti bistveno pogostejše obiskali rezultate iskanja, vendar za krajši čas, odprli so tudi manj knjižnih strani, tem pa so namenili več časa. Pri »iskanju po analogiji« so bila tako iskanja, kot tudi njih uspehi pri obeh skupinah bralcev podobna; oboji so običajno prvo poizvedbo začeli s pregledom metapodatkov predhodno prebrane knjige.

Pri obeh skupinah bralcev je bilo iskanje po avtorju ali temi najpogostejši in najbolj priljubljen pristop iskanja. V nasprotju z ugotovitvami Pejtersen (1983; 1984) pa je bila večina poizvedb enodimenzionalnih, vsebovale so le en vidik, kot so npr. avtor, tema ali žanr. Razlika med študijema je morda posledica dejstva, da so bralci pri Pejtersen svoje zahteve izrazili knjižničarju, ne spletnemu katalogu.

Avtorja sta v študiji identificirala tri tipične strategije iskanja leposlovnih knjig: (a) osredotočene poizvedbe, (b) tematska brskanja in (c) strategije, ki temeljijo na podobnosti. V odvisnosti od uporabljene strategije so varirala tako vedenja bralcev, kot tudi dejavniki, ki vplivajo na izbiro knjig. Strategija osredotočenega poizvedovanja je bila uporabljena pri iskanju leposlovja z znanim naslovom ali avtorjem. Dobro je delovala v vseh iskalnih scenarijih, vendar je terjala predhodno poznavanje avtorjev in naslovov. Ideje za vnos avtorjev in naslovov so bile pogosto na voljo že na vstopni strani obogatene kataloga, zato jo je ta bolje podpiral od klasičnega kataloga. Tematska strategija brskanja je bila uporabljena za iskanje neznanih, novih romanov, zato je od uporabnikov terjala več časa,

²⁰ Iskanje z določenim avtorjem, iskanje z odprtim brskanjem in iskanje romanov, podobnih zadnji vsečni knjigi.

pa tudi sposobnost oblikovanja poizvedbe in identificiranja privlačnih naslovov. Na podobnosti temelječa strategija je bila uporabljena za iskanje naslovov, podobnih predhodno prebrani zanimivi knjigi. Pri iskanju podobne tematike ali prizorišča so si uporabniki pomagali s predmetnimi oznakami, promocijskimi besedili in slikami naslovnice, pri iskanju podobnega jezika ali literarnega sloga pa so si pomagali tudi z vzorci besedil.

2.5.2 Kriteriji za spletno izbiro romanov

Posebno študijo sta Mikkonen in Vakkari (2016b) posvetila spletnim kriterijem za izbiro romanov. V uporabniško študijo sta vključila 80 finskih bralcev, pet iskalnih nalog in dva različna knjižnična kataloga (podrobneje glej Mikkonen in Vakkari, 2016a).

V vsaki nalogi sta udeležence prosila, da poiščejo tri zanimive romane in jih ocenijo z uporabo tritočkovne lestvice. Dnevnik iskanja in komentarje sta posnela z Morae-programsko opremo. Sledila je transkripcija in kvalitativna analiza posnetkov ter oblikovanje kodirne sheme z dejavniki, ki so vplivali na izbiro leposlovnih knjig. Študija je potrdila, da je proces izbire leposlovja v knjižničnih katalogih podoben tistemu v fizičnih knjižnicah. Na izbiro sta najbolj vplivala predhodno literarno znanje bralcev in naslov romana. Izbira preko knjižničnih katalogov se je izkazala kot s kontekstom močno povezan proces, kjer kombinacija iskalnih spodobnosti bralcev, njihovega literarnega znanja, osebnih in afektivnih dejavnikov ter dobro delujoče interakcije s sistemom rezultira v uspešni izbiri knjige. V nasprotju s tem se je zavrnitev romana pokazala kot hiter in preprost proces, pri katerem je že posamezni (ali manjkajoči) element metapodatkov vplival na izločitev knjige.

Ugotovljeno je bilo, da se interesni kriteriji spreminjajo v odvisnosti od naloge in faze iskanja. Na proces izbire knjige je vplivala tudi razlika, ki sta jo kataloga izkazovala v metapodatkih in opisih vsebine. V odvisnosti od uporabljenega kataloga je izbor zanimivih naslovov temeljil na literarnem znanju in bibliografskih informacijah ali pa na opisu vsebine in angažiranju v branje. Povezava med bogatim opisom vsebin in izbiro knjig v katalogu je nakazala, da bi se lahko pri izbiri knjig angažiranost uporabnikov izboljšalo z implementacijo dodatnih metapodatkov v rezultate iskanja in v posamezne knjižne strani.

Na podlagi ugotovitev avtorja podata predloge zasnove sistemov za iskanje leposlovja. Vloga bibliografskih metapodatkov, izkazana v postopkih izbire knjig, je potrdila pomen tradicionalnega bibliografskega indeksiranja v knjižničnih katalogih. Rezultati študije kažejo, da lahko bibliografske informacije,

kot so število strani ali leto objave, delno nadomestijo dotike knjig. Knjiga kot celota je še naprej ključnega pomena v izbirnem procesu tudi v knjižničnih katalogih, pri čemer bi morali pri indeksiranju leposlovja poudariti nove načine prikazovanja bibliografskih informacij. Predhodne bralne izkušnje so pogosto najmočnejše vplivale na izbiro knjig, zato bi sistem priporočanja, ki bi upošteval pretekle izkušnje, nudil dobro podporo iskanju leposlovja. Sistemi priporočanja romanov istega žanra, avtorja ali teme že sedaj dobro delujejo. Pomanjkljivosti pa se kažejo v priporočanju romanov s podobnim razpoloženjem ali literarnim slogom in v izdelavi priporočil, ki temeljijo na kombinaciji različnih meril. Izziv prihodnjih študij bo torej oblikovanje priporočilnega sistema, zmožnega združevanja nepoznanih želj, čustev in osebnih pričakovanj bralcev leposlovja.

Avtomatski priporočilni sistemi so pomembno, ne pa tudi edino spletno orodje, namenjeno iskanju knjig brez oblikovanja poizvedbe. Nove tehnologije so tradicionalni koncept brskanja v knjižnih katalogih razširile še z uporabniško ustvarjenimi vsebinami (obravnavamo jih v naslednjem poglavju) in z vizualizacijo knjižnih zbirk. Slednjo so Thudt, Hinrichs in Carpendale (2012) poskusno integrirali v The Bohemian Bookshelf – inovativni knjižnični katalog, oblikovan v podporo serendipičnemu raziskovanju. Smisel razvoja omenjenega kataloga so avtorji ilustrirali s povednim scenarijem: *»Lucy je želela svoj dopust obogatiti s sproščenim branjem. Ker pa je imela njena lokalna knjižnica le malo razstavljenih knjig, se je morala spoprijeti z iskalnim orodjem, ki je od nje terjal vnos ključnih besed; takšna izhodiščna točka je bila zanj težavna, saj še ni vedela, kaj želi. Stremela je torej na ekranu utripajoč kazalec in si zaželela tradicionalnih knjižnih polic, po katerih bi lahko brskala. Z Bohemian Bookshelf smo skušali ustvariti ravno to – digitalno različico prostega pregledovanja polic, za katerega se je izkazalo, da spodbuja serendipična odkritja.«*

Bohemian Bookshelf je uporabnikom ponujal pet vizualizacij, od katerih je vsaka nudila edinstven pregled zbirke, namenjen spodbujanju serendipičnosti: (1) z nudenjem številnih vizualnih dostopnih točk do zbirke (avtor, št. strani, vsebina, barva naslovnice, leto izida, obdobje), (2) izpostavljanjem medsebojne bližine med knjigami, (3) zagotavljanjem fleksibilnih vizualnih poti za raziskovanje zbirke, (4) vzbujanjem radovednosti z uporabo abstraktnih, metaforičnih in vizualno razločnih predstavitev knjig in (5) omogočanjem igrivih pristopov k raziskovanju informacij.

Bohemian Bookshelf so testno implementirali v knjižnici Univerze v Calgaryju, preizkusilo ga je 129 uporabnikov. Enajst jih je bilo z intervjuji zaprosenih za oceno kataloga. Odgovarjali so na vprašanja o motivih preizkušanja Bohemian Bookshelf, izkušnjah z vizualizacijo, izpolnitvi pričakovanj, potencialnih

odkritjih knjig in navadah, povezanih z brskanjem knjig ter iskanjem informacij. Vsi intervjuji so bili prepisani in neodvisno kodirani s strani dveh raziskovalcev. Rezultati so bili spodbudni; intervjuvanci so bili nad vizualizacijo informacij navdušeni. Pozitivno so ocenili način predstavitve knjig, zlasti številne vizualne dostopne točke do zbirke, izpostavili so pa tudi nekaj pomanjkljivosti, ki bi jih bilo potrebno nadalje raziskati: nekateri so pogrešali možnost uporabe ciljnih strategij iskanja, druge pa je motila vizualna kompleksnost vmesnika, predlagali so prikazovanje le ene vizualizacije naenkrat.

2.5.3 Strokovne in uporabniško ustvarjene vsebine ter družbeno pregledovanje (angl. social browsing)

Vse več je spletnih družbenih servisov, posvečenih knjigam oziroma branju, kot sta LibraryThing ali Goodreads, ki bralce spodbujajo k aktivni spletni udeležbi s prispevanjem mnenj, priporočil, ocen in opisov prebranih knjig. Tudi številni knjižnični katalogi uvajajo podobne vsebine. Razlogov za to je več. Uporabniško ustvarjene vsebine lahko bolje odražajo jezik in potrebe uporabnikov, uporabne so kot dodatni iskalni elementi pri brskanju za zanimivimi knjigami, oblikujejo širše bralne skupnosti in kar je za našo raziskavo še posebej pomembno – uporabniško ustvarjene vsebine nam pomagajo k dodatnemu razumevanju bralcev leposlovja in njihovih iskalnih potreb.

Nove možnosti raziskovanj, ki jih ponuja vse večji »bazen« uporabniških prispevkov, sta med prvimi izkoristili Adkins in Bossaller (2007a). Avtorici sta z metodo analize vsebine primerjali iskalne elemente za leposlovje v dveh spletnih knjigarnah (Amazon, Barnes & Noble), dveh bralnih svetovalnicah (NoveList in What Do I Read Next?) in dveh različno razvitih katalogih splošnih knjižnic (Daniel Boone Regional Library's catalog in Springfield-Greene County Library's CoolCat) (Adkins in Bossaller, 2007b). Njun cilj je bil knjižničarjem predstaviti prednosti in slabosti posameznih internetnih virov, obenem pa prispevati k znanju o klasifikaciji leposlovja.

V pregledani literaturi sta identificirali 140 dejavnikov, ki vplivajo na izbiro leposlovja. Ta seznam sta nato postopoma, z izločitvijo dvojnic, s preverjanjem izključnosti, edinstvenosti in veljavnosti ter z izločitvijo kriterijev, vključenih v vse vire, zmanjšali na končnih 26 elementov: naslovnico, povzetek na zavihku knjige, vzorec teksta, dolžino strani, tipografske podatke, recenzije bralcev, strokovne ocene, čustvena doživetja, vsebino, konkretne informacije, specifične literarne osebe, poklice literarnih oseb, odnose med literarnimi osebami, prizorišče, čas, razvoj zgodbe, resnične dogodke, dinamiko, teme, branost, predvideno občinstvo, žanr, literarne vplive, strokovno analizo, nagrade in podobna

dela. Sledila je metoda analize vsebine, s katero sta v zapisih enakih naslovov, pridobljenih iz šestih virov in štirih različnih časovnih obdobj (1970, 1980, 1990, 2000), ugotavljali prisotnost navedenih elementov. Skupaj sta tako analizirali 648 zapisov 108 naslovov knjig različnih žanrov in starosti.

Največ elementov sta v zapisih ponujali spletni knjigarni, ki sta med šestimi opazovanimi viri tudi edini ponujali preglede oziroma ocene uporabnikov.²¹ Svetovalni viri so ponujali manj iskalnih elementov, vendar je bilo med njimi več takih, ki terjajo poglobljeno analizo in določen čas. Najmanj iskalnih elementov so vsebovali knjižnični spletni katalogi. Slednji so učinkovito podpirali znana avtorska in naslovna iskanja, manj pa brskanja za zanimivimi naslovi.

V splošnem so bile v vseh virih novejša knjige bolje predstavljene od starejših: ponujale so več iskalnih elementov, pogostejše so vključevale sliko naslovnice, število strani, razvoj zgodbe, temo in subjektivne elemente, kot je npr. čustvena izkušnja. Iskalne elemente, ki so odvisni od pretečenega časa, npr. literarni vpliv, stopnja berljivosti in nagrade, so pogostejše vsebovali zapisi starejših knjig. V vseh treh vrstah informacijskih virov so bili objektivni iskalni elementi v splošnem bolj uporabljani od subjektivnih. Najpogostejše so bili vključeni v tekstovne preglede oziroma ocene uporabnikov in strokovnega osebja.

Za razliko od Adkins in Bossaller (2007a), ki sta proučevali tako strokovne, kot uporabniško ustvarjene vsebine, sta se Spiterij in Pecoski (2016; 2018) osredotočili predvsem na uporabniško ustvarjene vsebine, ki so jih bralci v obliki recenzij in oznak prispevali v knjižnični katalog in pri tem iskali možnosti njihove uporabe v storitvah svetovalne službe za branje.

V obeh študijah sta obravnavali enak nabor podatkov iz 43 kanadskih splošnih knjižnic, ki uporabljajo platforme družbenega omrežja BiblioCommons (n = 33), SirsiDynix (n = 3) in Encore (n = 7). Skupno je bilo v študiji identificiranih 4541 oznak uporabnikov, 3501 LC predmetnih oznak in 631 ocen, pridobljenih iz osnovnega vzorca 831 zapisov, ki je izhajal iz 22 naslovov, izbranih z različnih seznamov nagrajenih knjig.

S prvo študijo sta si raziskovalki zadali tri cilje: preveriti vrste vsebin, ki jih bralci prispevajo k leposlovju za odrasle, kategorije in stopnjo primerljivosti uporabniško generiranih iskalnih elementov s tistimi, ki veljajo za tradicionalni, neposredni model svetovanja bralcem.

²¹ Vsebine bralnih svetovalnic in knjižničnih katalogov je zagotavljalo le strokovno osebje.

Dva raziskovalca sta iz oznak in predmetnih oznak samostojno izpeljala kategorije z uporabo metode utemeljitvene teorije.²² Vsak raziskovalec je kodiral neodvisno in induktivno. Podobno neodvisno sta delovala druga dva raziskovalca, da bi pridobila kategorije iz recenzij in komentarjev uporabnikov. Izpeljane kategorije so vsebovale informacije o vsebini knjig, na primer o lokaciji zgodbe ali o čustvenemu vplivu na bralca. V obeh primerih je tretji raziskovalec kodiral kategorije za oznake uporabnikov, predmetne oznake in recenzije. Vse tri skupine je pregledal glede prekrivanja, jasnosti, ekskluzivnosti in ustreznosti ter posledično grupiral v končni sklop kategorij.

S prvo študijo sta avtorici opazovali razlike med objektivnostjo in afektivnim vplivom leposlovnega dela. Medtem ko so skušali katalogizatorji zagotoviti objektivne opise leposlovnih del, so bralci skušali prispevati dodatne plasti čustvenih in bralnih doživetij, želeli so si popolne slike o leposlovnem delu, vključno z njegovo vsebino, čustvenim vplivom in izkušnjo branja. Oboje, uporabniške oznake in recenzije, so vsebovale informacije o tonu leposlovnih del, torej o področju, ki ga predmetne oznake LC ne pokrivajo, saj so namenjene le opisu nevtrálnih komponent, kot so lokacija, obdobje in tema. Videti je, da lahko uporabniško generirani metapodatki bibliografski zapis obogatijo z afektivnimi vplivi leposlovnega dela. Označevanje omogoča tudi ekspanzijo skupnosti bralcev, preko slednjih lahko uporabniki povežejo svoje bralne interese. Podobno raven razširitve omogočajo ocene uporabnikov; preprost klik na povezano uporabniško ime jim omogoči ogled drugih naslovov, uporabniških oznak in recenzij, s katerimi je taisto ime povezano.

Z drugo študijo sta se Spiteri in Pecoski (2018) v celoti posvetili analizi afektivnih vsebin, izraženih v prispevkih bralcev. Natančneje, s to študijo sta proučevali:

- specifične vrste čustev, ki so jih izražali bralci;
- tone, ki jih bralcem izzovejo naslovi in
- asociacije, ki jih ti naredijo kot del svojih bralnih izkušenj.

Končni cilj te analize je bil ustvariti uporabne taksonomije čustev, tonov in asociacij, ki bi se lahko uporabile za pomoč bralcem pri ožanju fokusa iskalne poizvedbe za leposlovna dela, bodisi preko faset v knjižničnem katalogu (npr. za

²² Utemeljitelna teorija ali Ground theory je raziskovalna metodologija, ki deluje induktivno, v nasprotju s hipotetično deduktivnim pristopom. Raziskovalec razvija teorijo na osnovi podatkov oz. sproti, ko zbira podatke – teorija je torej »utemeljena« oz. oblikovana iz podatkov. Študija se običajno začne z zbiranjem kvalitativnih podatkov. Ponavljajoče se ideje, koncepti ali elementi se označijo s kodami, ki so bili pridobljene iz podatkov. Te se združijo v koncepte in nato v kategorije. Te kategorije lahko postanejo osnova za novo teorijo. Več na: https://it.wikipedia.org/wiki/Grounded_theory.

ožanje rezultatov iskanja s čustvi, kot so žalost, veselje ipd.) ali preko interakcij s knjižničarji svetovalci.

Za analizo uporabniških recenzij sta se avtorici ponovno poslužili utemeljitvene teorije, tokrat sta uporabili deduktivni pristop, pri čemer sta recenzije kodirali v tri vnaprej določene kategorije, izpostavljene v prvi študiji – čustva, toni in asociacije. Dva raziskovalca sta neodvisno kodirala 631 ocen uporabnikov, vsako kodo sta označila z barvo: rdeče za čustva, modre za tone in zelene za asociacije. Drugi raziskovalec je neodvisno kodiral ocene v skladu s tremi kategorijami in nato ocenil te tri skupine glede prekrivanja, jasnosti, ekskluzivnosti in pomembnosti. Taksonomije za čustva, tone in asociacije so bile ustvarjene s proučevanjem vseh pojmov, kodiranih v ustrezne barve, in s sortiranjem izrazov v kategorije osnovnega nivoja (npr. strah, žalost, ljubezen ipd.).

S to študijo sta avtorici razkrili bogastvo afektivnih iskalnih elementov, ki so jih bralci prispevali k 22 obravnavanim naslovom leposlovja. Natančneje, čustva so predstavljala 9 osnovnih kategorij in 44 edinstvenih čustev, toni 11 osnovnih kategorij in 141 edinstvenih tonov ter asociacije 7 osnovnih kategorij in 31 edinstvenih asociacij. Raznolikost čustev, izraženih v ocenah, bogati bibliografske zapise. MARC zapis vsebuje samo opis vsebine, ocene uporabnikov po mnenju avtoric zagotavljajo dodano obogatitev:

- čustva lahko drugim bralcem pomagajo k boljšemu razumevanju leposlovnega dela in k odločitvi ali je ogledan naslov primeren zanje;
- toni izražajo bralčevo dožemanje namena leposlovnega dela (resna, ironična ipd.);
- asociacije razkrivajo, kako bralci povezujejo naslov s sorodnimi koncepti, kot so drugi naslovi, avtorji, osebne izkušnje ipd. Poznavanje teh asociacij je lahko v pomoč drugim bralcem pri iskanju povezanih naslovov.

Spiteri in Pecoski (2018) sta predstavili tudi poglobljeno analizo vpliva (angl. appeal) leposlovnih del, ki ga Oxfordov angleški slovar definira kot »dotik čustev; premakniti se čustveno« (English Oxford Living Dictionaries). Natančneje, z dodatnim člankom sta avtorici ponudili širši, poglobljeni pregled literature, s katero sta oblikovali taksonomije za že omenjene vidike vpliva: čustev, tonov in asociacij. Na področju knjižnične in informacijske znanosti so se študije o bralcih leposlovja tradicionalno osredotočale predvsem na kognitivne vidike izbire knjig, zanemarjajoč njihov vpliv na bralce. Bibliografski elementi, ki zadevajo t. i. privlačnost leposlovnih del, so se v glavnem nanašali na značilnosti same knjige, kot so žanr, tempo, zgodba ipd., z vplivom tesneje povezani elementi, kot so čustvena izkušnja, ton in asociacija, pa niso bili dovolj razdelani, da bi jih lahko avtorici uporabili za oblikovanje taksonomij. Za nadaljnjo usmeritev sta zato proučili literaturo ustreznih področij.

Kot ugotavljata Spiteri in Pecoski (2018), sta koncept čustev najboljširneje obravnavali kognitivna in socialna psihologija. V obeh disciplinah so strokovnjaki razvili podrobne taksonomije za čustva; večina jih je obsegala sezname osnovnih čustev, ki so se nadalje delili na skupine specifičnih. Na podlagi taksonomij, analiziranih v teh študijah, sta avtorici določili sedem osnovnih čustev: jezo, gnus, strah, srečo, ljubezen, žalost in presenečenje. Ta čustva sta nato dopolnili s specifičnimi tipi sorodnih čustev in sicer tako, da sta ekstrahirali vse pojme, ki so bili v predhodni analizi bibliografskih zapisov kodirani kot »čustva«, pri čemer sta za ujemanje teh kodiranih izrazov s sedmimi osnovnimi čustvi uporabili WordNet-ovo spletno leksikalno bazo podatkov.²³ Nato sta oblikovali še osmo kategorijo »angažiranje«, ki ustreza kodi »berljivost«. Tiste kode, ki jih nista uspeli logično prilagoditi osmim osnovnim kategorijam, sta uvrstili v deveto kategorijo z oznako »nekategorizirane«. Tudi koncept asociacij (ali spomina) je bil najbolje razdelan na področju kognitivne psihologije. Po mnenju avtoric so zanj najustrežnejše kategorije eksplicitni spomini v obliki epizodnih in semantičnih spominov. V končno taksonomijo sta vključili 7 osnovnih asociacij: akterje, aktivnosti, dogodke, doživetja, obdobja, kraje in predmete. Taksonomijo za tone pa sta avtorici temeljili na analizah recenzij v prvi študiji. Vse tone, kodirane v predhodni analizi, sta najprej preverili v WordNet-u in nato oblikovali grozde sopomenk; pri tem sta iskali ključne osnovne tone, ki so imeli največje število sinonimov, skupnih seznamu posameznih tonov. V končno taksonomijo sta tako vključili 11 osnovnih tonov: intelektualen, očarljiv, zapleten, konvencionalen, dramatičen, zastrašujoč, humoren, imaginativen, optimističen, realen in žalosten.

Študije Spiterij in Pecoski (2016; 2018) so pojasnile vsebine, ki jo bralci prispevajo v kanadske kataloge splošnih knjižnic. Kot je bilo prikazano, vsebina, ki jo ustvarijo uporabniki, dopolnjuje tradicionalni bibliografski zapis; medtem ko slednji daje večji poudarek žanru in formatu leposlovnega dela, mu uporabniško generirana vsebina zagotavlja večji vpogled v vsebino, protagoniste in, morda najpomembnejše, učinek leposlovnega dela. Taksonomije učinkov lahko bralcem pomagajo bolje opredeliti njihovo bralno izkušnjo in utemeljiti, zakaj uživajo (ali ne) ob branju določenih del. Zmožnost izražanja teh izkušenj jim lahko pomaga zagotoviti pravo knjigo ob pravem času.

Del raziskav, usmerjenih k uporabniško generiranim informacijam o knjigah, se od leta 2011 odvija tudi v laboratoriju SBS (Social Book Search Lab) foruma INEX (Initiative for the Evaluation on XML retrieval), organiziranega v okviru

²³ V WordNetu je na primer »veselje« označeno kot sinonim za »ljubezen«, zato sta ga avtorici navedli kot sorodno čustvo v osnovni kategoriji ljubezen. Več na: <https://wordnet.princeton.edu/>.

evropske iniciative CLEF (Conference and Labs of the Evaluation Forum).²⁴ Kot navajajo Hall idr. (2014), lahko uporabniške vsebine, dodane strokovnim opisom knjig, pomagajo drugim iskalcem knjig na načine, ki presegajo tradicionalna iskanja znanega gradiva ali iskanja po ključnih besedah. Takšne vsebine, zapisane v jeziku bralcev, so subjektivne, osebne narave in pogosto vključujejo vidike, ki jih tradicionalni opisi knjig ne, poleg tega preko osebnih spletnih profilov, osebnih katalogov prebranih ali želenih knjig, dodeljenih uporabniških oznak in recenzij ter socialnih povezav do drugih bralcev, nudijo bogate sledi informacij o bralcih samih. Vse naštetu, menijo v SBS Lab, spreminja iskalne aktivnosti uporabnikov, čemur je potrebno prilagoditi tudi sisteme za poizvedovanje.

SBS Lab proučuje iskanja knjig na spletnih družbenih medijih in razvija tehnike za podporo uporabnikom pri zahtevnejšem iskanju knjig, kjer običajne poizvedbe in objektivni metpodatkovni opisi knjig ne zadoščajo za razrešitev informacijskih potreb. V ta namen zagotavlja raziskovalni skupnosti forum za izmenjavo raziskovalnih idej in prispevkov, razvija ustrezna standardizirana evalvacijska orodja in merila ter gradi testne zbirke knjižničnega gradiva za izvajanje osredotočenih, socialnih in semantičnih iskalnih nalog. Rezultati SBS raziskav so predstavljeni na vsakoletni mednarodni konferenci CLEF. Področje raziskav laboratorija SBS ni osredotočeno zgolj na iskanje leposlovja, ampak obravnava iskanje knjig na splošno, tudi neleposlovnih. Zato so za naš pregled bolj kot s spoznavnega zanimive z metodološkega in organizacijskega vidika, ponujajo namreč nove raziskovalne možnosti in ideje, ki bi jih lahko aplicirali v nadaljnje študije iskanja leposlovja.

SBS Lab proučuje iskanja knjig v družbenih medijih iz treh različnih perspektiv: (1) sistemsko usmerjeno t. i. »sledenje predlogom« (angl. suggestion track) se osredotoča na primerjalno vrednotenje sistemov za poizvedovanje, oziroma njih razvrščanj rezultatov iskanja zapletenih knjižnih poizvedb, opisanih v naravnem jeziku in s primeri knjig, ki odražajo pomembne vidike teh informacijskih potreb; (2) uporabniško usmerjeno »interaktivno sledenje« (angl. interactive track, v nadaljevanju iSBS) razvija uporabniške vmesnike in izvaja uporabniške študije za proučevanje zahtevnejših iskanj in opisov knjig, ki združujejo heterogene informacije iz različnih virov; (3) novo »rudarsko sledenje« (angl. mining track) pa razvija algoritme za samodejno identifikacijo bralnih nasvetov, kot tudi prošnji zanje, objavljenih v spletnih diskusijskih forumih (Koolen idr., 2016).

Za naš pregled so zlasti zanimive iSBS raziskave, kjer proučujejo vedenja uporabnikov ob izvajanju številnih iskalnih nalog na različnih vmesnikih in določajo

²⁴ Glavna naloga te neprofitne organizacije je spodbujati raziskave, inovacije in razvoj sistemov za dostop do informacij s poudarkom na večjezičnih in multimodalnih informacijah.

vloge različnih tipov metapodatkov v različnih fazah procesa iskanja knjig, vse s ciljem razvoja vmesnikov za boljšo podporo bralcem v različnih fazah iskalnega procesa. Udeleženci raziskave iSBS vsako leto izvajajo različne iskalne naloge, običajno preko enega od dveh testnih vmesnikov za iskanje knjig, osnovnega ali večstopenjskega. (Gäde idr., 2015; Hall idr., 2014)

Večstopenjski vmesnik je, za razliko od osnovnega, prilagojen posameznim fazam poizvedovanja: brskanju po kategorijah knjig, poglobljenemu iskanju in košarici knjig, ki uporabnikom omogoča pregledovanje in prečiščevanje izbranih knjig. Npr. v fazi osredotočanja je izpostavljena funkcija poglobljenega iskanja s podrobnimi rezultati iskanja, medtem ko je v naslednji fazi prečiščevanja funkcija iskanja veliko manj izpostavljena, dostopna je le še v obrobem stolpcu z minimalnimi podatki o rezultatih iskanja.

Tako osnovni kot večstopenjski vmesnik sta oblikovana z orodjem PyERE, ki omogoča evidentiranje vseh interakcij med udeleženci in sistemom. Vmesnika slonita na skupnem zalednem sistemu (angl. backend) za poizvedovanje, implementiranem z ElasticSearch, ki zagotavlja besedno in fasetno iskanje ter dostop do metapodatkov o posameznih knjigah.

Pristopne izjave, demografski podatki, ocene vseh komponent uporabljenega vmesnika in metapodatkov (za vsako nalogo posebej), ter ocene vključenosti (angl. engagement), izmerjene z O'Brianovo lestvico uporabniške izkušnje,²⁵ zbirajo od sodelujočih preko spletnega vprašalnika, ki je bil za potrebe raziskave apliciran s sistemom SPIRE5.

Prva uporabniška naloga je ciljno usmerjena, z določeno iskalno vsebino, druga pa odprta, brez vnaprej določene teme. Uporabniki ju izvajajo v nadzorovanih, simuliranih pogojih, z uporabo bogate testne podatkovne zbirke INEX, ki vsebuje 1,5 milijona zapisov spletne knjižarne Amazon, obogatenih z uporabniškimi vsebinami platforme za socialno katalogizacijo knjig LibraryThing. Nalogam sledijo vsakoletne analize izpolnjenih anketnih vprašalnikov in dnevniških podatkov (angl. log data), s katerimi je bilo denimo že leta 2014 ugotovljeno, da so udeleženci, ki so za neciljno iskanje knjig uporabili večstopenjski vmesnik, izbrali znatno več knjig kot z osnovnim vmesnikom, kar močno izpostavlja njegovo koristnost za izvajanje odprtih, neciljno usmerjenih nalog.

²⁵ O'Brienova lestvica, razvita za potrebe merjenja vključenosti uporabnikov v spletna nakupovalna okolja, meri šest dejavnikov: zaznana uporabnost, estetiko, novost, vključenost, osredotočeno pozornost in pripravljenost za ponovno uporabo ali priporočanje (angl. endurability) (O'Brien in Toms, 2009).

Nove možnosti proučevanja bralcev in njihovih potreb odpirajo tudi številni forumi in sorodna spletna mesta, namenjena razpravam o knjigah oziroma izmenjavi bralnih priporočil. Leta 2015 so Koolen in sodelavci v okviru INEX Social Book Search Track analizirali korpus zahtevkov po bralnih nasvetih, objavljenih v diskusijskem forumu LibraryThing. Pomembna funkcija tega foruma je odkrivanje knjig; bralci v njem zapošajo druge člane za bralna priporočila. Forum večinoma uporabljajo za oblikovanje kompleksnejših iskalnih poizvedb, izraženih v naravnem jeziku, kakršne ne morejo uresničiti preko iskalnikov LibraryThing ali drugih spletnih katalogov. Ker bralci v forumu niso omejeni z običajnimi funkcijami iskalnikov ali sistemov za priporočanje, lahko v svoje poizvedbe vključijo bogate opise, vključno z različnimi tematskimi in netematskimi vidiki relevantnosti in s primeri zelenih in/ali neželenih knjig.²⁶ Navedene knjige lahko tudi označijo z wiki-like sintakso, imenovano touchstone, sistem jih nato samodejno identificira in poveže z ustrezno entiteto v LibraryThing. Vsi ti (v forumu objavljeni) podatki ponujajo po mnenju INEX raziskovalcev edinstveno priložnost za nevsiljiva proučevanja realnih, zapletenih knjižnih poizvedb uporabnikov, ki bistveno presegajo zmožnosti tradicionalnih analiz dnevnikov.

3 Povzetek stanja raziskav na področju iskanja leposlovja za odrasle in razmislek o nadaljnjih raziskovalnih usmeritvah

Prve raziskave odraslih bralcev leposlovja so slonele na anketnih vprašalnikih, kasneje tudi na intervjujih in opazovanjih bralcev v referenčnih pogovorih s knjižničarji ali med fizičnem iskanem knjig na knjižnih policah. Identificirale so demografske značilnosti odraslih bralcev leposlovja in njih vire informacij, dodobra so raziskale vzroke in učinke tovrstnih branj, opredelile so tipologije bralcev po izbranih kriterijih, proučile strategije iskanja in skušale identificirati kriterije, ki vplivajo na iskanje in/ali izbiro leposlovnega gradiva.

Razvoj digitalnih tehnologij je tradicionalna iskanja leposlovja dodatno razširil v digitalna in nadalje v spletna okolja, s čimer so se uporabnikom odprle nove možnosti iskanja, raziskovalcem pa nove metode proučevanj spreminjajočih se iskanj; najprej v tradicionalnih, nato pa še z uporabniško ustvarjenimi vsebinami, s priporočilnimi sistemi, z vizualnimi predstavitvami in z založniškimi metapodatki obogatenih katalogih in drugih knjižničnih sistemih za iskanje leposlovja.

²⁶ Tudi te predloge lahko obravnavamo kot (človeško) obliko presoje relevantnosti.

Nove možnosti proučevanja odpirajo tudi številni forumi in sorodna spletna mesta, namenjena razpravam o knjigah oziroma izmenjavam bralnih priporočil. Ker bralci v forumu v izražanju svoje potrebe niso omejeni z običajnimi funkcijami iskalnikov ali sistemov za priporočanje, lahko v svoje poizvedbe vključijo bogate opise, vključno z različnimi tematskimi in netematskimi vidiki relevantnosti in s primeri zelenih in/ali neželenih knjig. Vsi ti podatki ponujajo nove priložnosti nevsiljivih proučevanj realnih, zapletenih knjižnih poizvedb uporabnikov, ki bistveno presegajo zmožnosti tradicionalnih analiz dnevnikov. Splošno razumevanje vedenja bralcev pri iskanju leposlovja bi izboljšala tudi ocena vedenja uporabnikov in uporabniško dojemanje učinkovitosti teh orodij.

Spletno iskanje leposlovja so pregledane raziskave izpostavile kot kompleksen in s kontekstom močno povezan proces, kjer lahko kombinacija iskalnih sposobnosti bralcev, njihovega »znanja za oči«, osebnih in afektivnih dejavnikov ter dobro delujoče interakcije s sistemom rezultira v bolj ali manj uspešni izbiri knjige. Rezultati raziskav so sicer potrdili pomen tradicionalnega bibliografskega indeksiranja v knjižničnih katalogih, izpostavili pa so tudi tipični funkciji leposlovja, ki sta, za razliko od neleposlovnega gradiva, v bralcu izzvati določeno stanje uma (npr. sprostitve, vznemirjenje) ali sporočiti avtorjevo vrednostno sodbo, zato bi moral dober sistem za iskanje leposlovja, oblikovan v skladu s potrebami bralcev, vključevati tudi te vidike in ne le tiste, ki so zlahka prepoznavni in že uporabljeni v tradicionalnih informacijskih sistemih razvrščanja in indeksiranja.

Klasične informacijske sisteme, namenjene iskanju leposlovja v knjižnicah, bi bilo zato treba obogatiti na različne načine. Ena od možnosti je oblikovanje posebnega, iskalnim potrebam bralcev leposlovja prilagojenega kontroliranega slovarja. Izziv prihodnjih študij je, kako v tak slovar vključiti vse tiste lastnosti knjig, ki jih uporabljajo bralci leposlovja in še niso vključene v obstoječe tezavre ali kontrolirane slovarje, kot so umetniška in čustvena doživetja, toni, avtorjeve vrednostne sodbe in asociacije. Ker lahko poizvedbe uporabnikov vsebujejo različne primarne iskalne elemente, je treba v takem sistemu zagotoviti tudi možnost hkratnega iskanja leposlovja glede na vse te značilnosti. Raziskave so tudi razkrile, da se tako strategije iskanja, kot tudi indici za prepoznavanje dobrih romanov, razlikujejo glede na tip bralca, zato bi morali sistemi, ki podpirajo iskanje leposlovja, razlikovati tudi po slednjem. Alternativno možnost predstavlja razvoj algoritma »iskanje podobnih knjig, ki so mi všeč«, ki bi upošteval kombinacijo kriterijev, izbranih s strani uporabnika. Nove tehnologije so tradicionalni koncept brskanja razširile tudi z uporabniško ustvarjenimi vsebinami in z vizualizacijo knjižničnega gradiva, za katere je že dokazano, da učinkovito spodbuja serendipičnost. Oblikovanje sistemov (in njih nadaljnji razvoj), ki bodo ob vključitvi predlaganih obogatitev dobro delujoči in uporabniku

prijazni, pa terja dodatne, tako poglobljene kvalitativne, kot tudi obsežne evalvacijske uporabniške študije.

Navedeni viri

Adkins, D. in Bossaller, J. (2007a). Fiction access points across computer-mediated book information sources: a comparison of online bookstores, reader advisory databases, and public library catalogs. *Library and information science research*, 29(3), 354–368. doi: 10.1016/j.lisr.2007.03.004

Adkins, D. in Bossaller, J. (2007b). Looking for a good book: searching for fiction using computer-mediated retrieval mechanisms. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 43(1), 1–4.

Burke, S. K. in Strothmann, M. (2015). Adult readers' advisory services through public library websites. *Reference and user services quarterly*, 55(2), 132–143. doi: 10.5860/rusq.55n2.132

Clark, C. in Rumbold, K. (2006). *Reading for pleasure: a research overview*. London: National Literacy Trust. Pridobljeno 29. 4. 2018 s spletne strani: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED496343.pdf>

Dobrek knjige.si – priročnik za vnos vsebin. Verzija 3.0. (2018). Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper. Interno gradivo.

Gäde, M., Hall, M. M., Huurdeman, H., Kamps, J., Koolen, M., Toms, E., ... Walsh, D. (2015). Overview of the SBS 2015 interactive track. *CEUR Workshop Proceedings*, 1391, 480–493. Pridobljeno 25. 4. 2018 s spletne strani: <https://repository.edgell.ac.uk/7021/1/gaede-et-al2015b.pdf>

Goodall, D. (1989). *Browsing in public libraries*. Loughborough: Library and Information Statistics Unit.

Hall, M., Huurdeman, H., Koolen, M., Skov, M. in Walsh, D. (2014). Overview of the INEX 2014 interactive social book search track. *CEUR Workshop Proceedings*, 1180, 480–493. Pridobljeno 27. 4. 2018 s spletne strani: <http://ceur-ws.org/Vol-1180/CLEF2014wn-Inex-HallEt2014.pdf>

Javnomnenjska raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic: poročilo. (2011). Maribor: Interstat. Pridobljeno 24. 5. 2018 s spletne strani: <http://zdruzenje-knjiznic.si/media/website/javnomnenjska-raziskava-med-clani-uporabniki-in-neuporabniki-splosnih-knjiznic-v-sloveniji/ZDRU%C5%BDENJE-SPLO%C5%A0NIH-KNJI%C5%BDNIC-poro%C4%8Dilo-raziskave-29-09-2011.pdf>

Jug, T. in Žumer, M. (2019). Priložnosti in ovire metapodatkov na slovenskem knjižnem trgu. *Knjižnica*, 63(4), 45–68.

Kanič, J. (2018, 31. marec). Serendipičnost? [blog zapis]. *Bibliotekarska terminologija: razmišljanja in klepet o terminoloških vprašanjih bibliotekarstva*. Pridobljeno 2. 6. 2018 s spletne strani: <http://terminologija.blogspot.com/2018/03/serendipicnost.html#comment-form>

Koolen, M., Bogers, T., van den Bosch, A. in Kamps, J. (2015). Looking for books in social media: an analysis of complex search requests. V *Advances in information retrieval: 37th European Conference on IR Research, ECIR 2015, Vienna, Austria, March 29 – April 2, 2015: proceedings* (str. 184–196). Cham: Springer.

Koolen, M., Bogers, T., Gäde, M., Hall, M., Hendrickx, I., Huurdeman, H., ... Walsh, D. (2016). Overview of the CLEF 2016 social book search lab. V *Experimental IR meets multilinguality, multimodality, and interaction: 7th international conference of the CLEF association, CLEF 2016, Évora, Portugal, September 5-8, 2016: proceedings* (str. 351–370). Cham: Springer.

Mikkonen, A. (2017). *Fiction readers' book search in public library catalogs*. Dissertation. Tampere: University of Tampere. Pridobljeno 30. 4. 2018 s spletne strani: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101683/978-952-03-0496-6.pdf?sequence=1>

Mikkonen, A. in Vakkari, P. (2012). Readers' search strategies for accessing books in public libraries. V *Proceedings of the 4th Information Interaction in Context Symposium, August 21-24, 2012, Nijmegen: The Netherlands* (str. 214–223). New York, NY: Association for Computing Machinery. Pridobljeno 6. 4. 2018 s spletne strani: <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=2362760>

Mikkonen, A. in Vakkari, P. (2016a). Finding fiction: search moves and success in two online catalogs. *Library and information science research*, 38(1), 60–68. doi: 10.1016/j.lisr.2016.01.006

Mikkonen A. in Vakkari, P. (2016b). Readers' interest criteria in fiction book search in library catalogs. *Journal of documentation*, 72(4), 696–715. doi: 10.1108/JDOC-11-2015-0142

Mikkonen, A. in Vakkari, P. (2017). Reader characteristics, behavior, and success in fiction book search. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(9), 2154–2165. doi: 10.1002/asi.23843

Moyer, J. E. (2005). Adult fiction reading: a literature review of readers' advisory services, adult fiction librarianship, and fiction readers. *Reference and user services quarterly*, 44(3), 220–231.

Moyer, J. E. (2007). Learning from leisure reading: a study for adult library patrons. *Reference and user services quarterly*, 46(4), 66–79.

O'Brien, H. L. in Toms, E. G. (2009). The development and evaluation of a survey to measure user engagement. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 61(1), 50–69. doi: 10.1002/asi.21229

Oksanen, P. in Vakkari, P. (2012). In search of a good novel examining results matter. *CEUR workshop proceedings*, 836, 29–32. Pridobljeno 26. 11. 2017 s spletne strani: <http://ceur-ws.org/Vol-836/paper9.pdf>

Ooi, K. in Liew, L. C. (2011). Selecting fiction as part of everyday life information seeking. *Journal of documentation*, 67(5), 748–772. doi: 10.1108/00220411111164655

Pejtersen, A. M. (1979). Investigation of search strategies in fiction based on an analysis of 134 user-librarian conversations. V *Proceedings of the 3rd international research forum in information science* (str. 107–132). Oslo: Statens Biblioteksskole.

Pejtersen, A. M. in Austin, J. (1983). Fiction retrieval: experimental design and evaluation of a search system based on users' value criteria: part 1. *Journal of documentation*, 39(4), 230–246. doi: 10.1108/eb026750

Pejtersen, A. M. in Austin, J. (1984). Fiction retrieval: experimental design and evaluation of a search system based on users' value criteria: part 2. *Journal of documentation*, 40(1), 25–35. doi: 10.1108/eb026755

Ross, C. S. (2001). Making choices: what readers say about choosing books to read for pleasure. *Acquisitions librarian*, 13(25), 5–21. doi: 10.1300/J101v13n25_02

Ross, C. S., McKechnie, L. in Rothbauer, P. M. (2006). *Reading matters: what the research reveals about reading, libraries, and community*. Westport: Libraries Unlimited.

Saarinen, K. in Vakkari, P. (2013). A sign of a good book: readers' methods of accessing fiction in the public library. *Journal of documentation*, 69(5), 736–754. doi: 10.1108/JD-04-2012-0041

Saarti, J. in Hypén, K. (2012). From thesaurus to ontology: the development of the Kaunokki Finnish fiction thesaurus. *Indexer*, 28(2), 50–58. doi: 10.3828/indexer.2010.15

Saricks, J. G. (2000). Reading the future of the public library. *Acquisitions librarian*, 13(25), 113–121. doi: 10.1300/J101v13n25_09

Saricks, J. G. (2005). *Readers' advisory service in the public library*. Chicago: ALA.

Schultz, K. (2009). An overview of readers' advisory service with evaluations of related websites. *Acquisitions librarian*, 12(23), 21–33. doi: 10.1300/J101v12n23_03

Spiteri, L. F. in Pecoskie, J. (2016). In the readers' own words: how user content in the catalog can enhance readers' advisory services. *Reference and user services quarterly*, 56(2), 91–95. Pridobljeno 11. 9. 2017 s spletne strani: <https://journals.ala.org/index.php/rusq/article/view/6186/8022>

Spiteri, L. in Pecoskie, J. (2018). Expanding the scope of affect: taxonomy construction for emotions, tones, and associations. *Journal of documentation*, 74(2), 383–397. doi: 10.1108/JD-02-2017-0026

Statistični podatki o knjižnicah [spletno mesto]. (2017). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, BibSiSt online. Pridobljeno 1. 12. 2017 s spletne strani: <https://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>

Šauperl, A. (2005). Vsebinski opis leposlovja: stvarnost in možnosti. *Šolska knjižnica*, 15(1–2), 20–27.

Šauperl, A. (2012). Pinning down a novel: characteristics of literary works as perceived by readers. *Library review*, 61(4), 286–303. doi: 10.1108/00242531211267581

Šauperl, A. (2013). Four views of a novel: characteristics of novels as described by publishers, librarians, literary theorists, and readers. *Cataloging and classification quarterly*, 51(6), 624–654. doi: 10.1080/01639374.2013.773953

Šauperl, A. (2016) Kratek opis leposlovja: smernice za kratek vsebinski opis književnih del v knjižničnih katalogih in na portalu Dobreknjige.si. *Knjižnica*, 60(2–3), 101–126.

Švab, K. (2016). *Analiza atributov in relacij v bibliografskih informacijskih sistemih*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Pridobljeno 15. 6. 2018 s spletne strani: <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=87110&lang=slv>

Thudt, A., Hinrichs, U. in Carpendale, S. (2012). The Bohemian Bookshelf: supporting serendipitous book discoveries through information visualization. V *Proceedings of the SIGCHI conference on human factors in computing systems (Austin, Texas, USA, May 5-10, 2012)*. New York, NY: ACM. doi: 10.1145/2207676.2208607

Towey, C. A. (2000). Flow: the benefits of pleasure reading and tapping readers' interests. *Acquisitions librarian*, 13(25), 131–140. doi: 10.1300/J101v13n25_11

Usherwood, B. in Toyne, J. (2002). The value and impact of reading imaginative literature. *Journal of librarianship and information science*, 34(1), 33–41. doi: 10.1177/09610-0060203400104

Vakkari, P. in Pöntinen, J. (2015). Result list actions in fiction search. V *JCDL/DL: international conference on digital libraries, Jun 2015* (str. 7–16). New York, NY: Association for Computing Machinery. Pridobljeno 31. 7. 2018 s spletne strani: <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=2756911>

Van Riel, R. (2003). How user-centred content delivers success on the Web. *VINE*, 33(3), 137–142. doi: 10.1108/03055720310510017

Yu, L. in O'Brien, A. (1999). A practical typology of adult fiction borrowers based on their reading habits. *Journal of information science*, 25(1), 35–49.

mag. Luana Malec

Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, Trg Brolo 1, 6000 Koper
e-pošta: luana.malec@kp.sik.si

dr. Polona Vilar

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: polona.vilar@ff.uni-lj.si

Facebook objave slovenskih osrednjih območnih knjižnic v času karantene zaradi pandemije covid-19

Facebook posts of slovenian central regional libraries during the covid-19 pandemic lockdown

Katarina Švab

Oddano: 2. 9. 2020 – Sprejeto: 28. 12. 2020

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 *Original scientific article*

UDK 027.022(497.4)

Izvleček

Namen: Družbena omrežja so v današnjem času za uporabnike prostor druženja ter vir informacij, ki ponuja tako zabavne kot tudi izobraževalne vsebine. Splošne knjižnice so bile že pred pandemijo covid-19 prisotne na družbenih omrežjih, v času karantene pa so ta postala najpomembnejši komunikacijski in promocijski kanal za uporabnike. Namen prispevka je prikazati aktivnosti osrednjih območnih knjižnic na družbenem omrežju Facebook v času splošne zaprtosti knjižnic.

Metodologija/pristop: V času od 13. 3. do 30. 4. 2020 smo analizirali objave osrednjih območnih knjižnic na Facebooku in odzive uporabnikov: všečkanje, delitve in komentarje.

Rezultati: Rezultati analize objav so pokazali, da vse slovenske območne knjižnice uporabljajo Facebook, pri objavljanju na družbenih omrežjih pa so različno aktivne. Največ objav se je nanašalo na promocijo knjig in knjižnične zbirke. Uporabniki so se najbolj odzivali na objave o brezplačnem spletnem vpisu, pošiljanju gradiva na dom in o ponovni odprtosti knjižnic, pri vključevanju v komentiranje pa so bili pasivni. Odzivnost uporabnikov se je zato ocenjevala tudi z indeksom vključenosti deležnikov na Facebooku.

Omejitve raziskave: Z analizo javno dostopnih podatkov ne moremo ugotoviti, kakšen je bil dejanski odziv uporabnikov na obvestila in koriščenje promoviranih storitev, ki so jih v tem času nudile knjižnice.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Analiza omogoča načrtovanje raziskav, refleksijo posamezne knjižnice, primerjavo z internimi podatki koriščenja storitev in potencialne možnosti za izboljšave, načrtovanje in premislek o možnostih vključevanja in sodelovanja tudi na drugih družbenih omrežjih.

Ključne besede: splošne knjižnice, osrednje območne knjižnice, družbena omrežja, pandemija, Facebook, Slovenija

Abstract

Purpose: Nowadays, social media are a virtual space for users to socialize, a source of entertainment, and educational information. Public libraries have already been presented on social media before the covid-19 pandemic, but they became the most important communication and promotion channel for users during the lockdown. This paper aims to show the central regional libraries' activities on social media through Facebook during the lockdown.

Methodology/approach: In the period from 13. 3. to 30. 4. 2020, we analysed the pages, posts, and reactions of ten Slovenian central regional libraries on Facebook and users' responses: likes, shares, and comments.

Results: All Slovenian regional libraries use Facebook. The analysis of Facebook posts revealed that libraries were differently active through social media. Most of the Facebook posts were related to the promotion of books and library collection. Followers reacted to the Facebook posts of free online subscriptions, sending material home, and reopening libraries. On the other hand, followers were mostly passive in commenting. Therefore, the engagement of followers was also assessed by the engagement index on Facebook.

Research limitations: Unfortunately, the analysis of publicly available data cannot determine users' actual response to notifications and the use of promoted services offered by libraries at that time.

Originality/practical implications: The analysis enables research planning, a reflection of an individual library, comparison with internal data on the use of services, and potential possibilities for improvement, planning, and consideration of options for inclusion and participation on other social media.

Keywords: public libraries, central regional libraries, social media, pandemic, Facebook, Slovenia

1 Uvod

Koronavirus (covid-19) je sredi marca 2020 povzročil situacijo, ki je bila (upamo) enkratna in neponovljiva. Čeprav je karantena številne presenetila, smo že od začetka leta 2020 poslušali dnevne novice iz tujine o novem koronavirusu in je bilo seveda neizbežno, da se bosta virus in bolezen pojavila tudi v Sloveniji.

Kljub temu je mnoge osupnil vladni ukrep, da se s 16. 3. 2020 do preklica zapre vrtce in šole, lokale, neživilske trgovine, ustavi javni in letalski promet. Ustavljeni so bili vsi ne nujni upravni postopki, sodišča so odločala le o nujnih zadevah, obvezna je bila dodatna zaščita v živilskih trgovinah. Zaprli so vse kulturne ustanove, prepovedani so bili obiski v domovih za starejše, v bolnišnicah so opravljali le nujne posege, vojska je postavila izolacijske centre in vzpostavili so klicni center za informacije o koronavirusu ter delno zaprli meje s sosednjimi državami.

Če so nekatere knjižnice predhodno obvestile svoje uporabnike o zaprtju in je bilo v knjižnicah tisti petek, 13. 3. 2020, opaziti veliko gnečo, druge knjižnice tega niso storile, s čimer so pri nekaterih uporabnikih izzvale jezo in razočaranje, češ da si niso uspeli priskrbeti ustreznega gradiva, kar so posamezniki izražali na družbenih omrežjih. Prav tako so bili marsikje nejevoljni tudi študenti, saj so ostali brez (obvezne) študijske literature.

Splošne knjižnice naj bi imele načrte, kako se odzvati in postopati ob najrazličnejših naravnih nesrečah in drugih nepredvidenih situacijah (De la Peña McCook in Bossaller, 2018). Strateško načrtovanje naj bi pomagalo knjižnicam pri predvidevanju prihodnosti in ustreznem odzivanju na spremenjene okoliščine. Tudi komunikacijska strategija oziroma smernice pomagajo pri načrtovanju in pogostosti objavljanja na družbenih omrežjih, pisanju lastnih oziroma deljenih vsebinah, količini besedila, izboru fotografij itd. Morda so se knjižnice prav zaradi svojih strategij in načrtov različno odzvale v času zaprtosti in splošne karantene, saj so delovale pod posebnimi pogoji. Stik z uporabniki so vzdrževale večinoma preko družbenih omrežjih, nekatere so se povezale tudi z lokalnimi radijskimi postajami npr. pri predvajanju pravljic za otroke (npr. Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem). V začetku aprila so nekatere splošne knjižnice vzpostavile možnost naročanja gradiva in njegovo pošiljanje po pošti ali prevzem pred vhodnimi vrati ali dostavo na domu. Prva knjižnica, ki je ponudila to možnost, je bila Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, preko pošte ali z osebnim prevzemom pred knjižnico, kar je omenjeno tudi v poročilu Public Libraries in Europe (2020), vendar so to storitev omogočili že 1. aprila in ne 4. aprila, kot je navedeno v poročilu (Eržen, 2020). Po 7. aprilu je še sedem splošnih knjižnic omogočilo to storitev. Nekatere knjižnice so dobile tudi več medijskega prostora v poročilih na televiziji npr. Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper (Runco, 2020), kar se je odražalo tudi pri objavah na Facebooku.

Vlada je 28. aprila 2020 sprejela odlok o možnosti ponovnega odprtja knjižnic (Republika Slovenija, 2020). Prva je bila pripravljena Narodna in univerzitetna knjižnica, ki je svoja vrata odprla že 30. aprila, splošne knjižnice pa so obveščale svoje uporabnike, da bodo ponovno odprte 4. maja 2020.

2 Pregled literature

Če so nekateri menili, da so knjižnice prostor srečevanja in vzpostavljanja pristnih, osebnih socialnih stikov ter so kot takšne popolno nasprotje izobraževanju na spletu (Čerče, 2014), so bili knjižničarji z zaprtjem prisiljeni s svojo lokalno skupnostjo in s svojimi uporabniki komunicirati preko družbenih omrežij in spletnih strani. Za sporočanje preko družbenih omrežij so potrebni poznavanje orodij, njegovih prednosti in slabosti, ciljnih skupin, ustvarjalnost in obvladovanje zakonitosti promocije. Ker se družbena omrežja in njihova politika spreminjajo, je dobrodošlo poznavanje teh sprememb in tudi novih aplikacij.

Za povprečne Slovence to ni predstavljalo ovire, saj veliko svojega časa preživimo na digitalnih medijih in vsaj eno uro na dan namenimo brskanju po družbenih omrežjih (Uporaba, 2020). Pri mladih je čas, ki ga namenijo medijem, še daljši, saj so bili ameriški najstniki celo več kot 6 ur dnevno za zaslone (Common sense media, 2015). Uporabniki so tudi v času korone iskali informacije o knjižnicah, kar dokazujejo tudi podatki Google Trend,¹ največkrat so namreč iskali po spletu s ključno besedo »knjižnica« tik pred zaprtjem knjižnic (12. marca) in ko se je napovedalo ponovno odprtje knjižnic (29. aprila).

Vse slovenske splošne knjižnice imajo spletne strani, vendar se te med seboj razlikujejo, tako po organiziranosti in vsebini, najbolj pa po ažurnosti in obveščanju uporabnikov. Slednje je najverjetneje povezano z velikostjo knjižnice in številom zaposlenih, ki so odgovorni za dopolnjevanje in urejanje spletne strani. Na spletišču knjižnic so te po zaprtju povečini objavljale le najpomembnejše novice, vendar pa na teh mestih ni pričakovati dvosmerne komunikacije z uporabniki. Temu so namenjena družbena omrežja in mnoge splošne knjižnice imajo odprte račune na Facebooku, Instagramu in Twitterju ter so objavljale tudi v času korone (Švab, 2020). Uporaba teh omrežij je pomembna in razlogov za uporabo je veliko, kot npr. da se knjižnica pojavi tam, kjer so tudi njeni uporabniki – zunaj knjižničnih zidov, omogoča neposredno komunikacijo s svojimi uporabniki, zagotavlja (najboljše) informacije o svojih storitvah, se izkazuje kot moderna in kredibilna institucija, zaupanja vreden sogovornik in zanesljiv vir informacij na spletu in v lokalni skupnosti ter s tem krepi podobo in prepoznavnost knjižnice (Anttiroiko in Savolainen, 2011; Kahmann in Schwering, 2018; Lah, 2014). Ne-uporaba družbenih omrežij in zapostavljanje Youtuba in Twitterja pa je »zamujena priložnost« (Lah, 2017).

¹ Dostopno na: <https://trends.google.com/>.

Preko družbenih omrežij knjižnice morda dosežejo tudi potencialne uporabnike, do katerih je bilo prej težje dostopati. Facebook npr. omogoča hitro obveščanje, promocijo oziroma digitalni marketing, ob upoštevanju časovne zamudnosti posodobljenja strani in morebitnih neprimernih objavah uporabnikov (Jenko, 2013; Korošec, 2020; Singh in Naidu, 2015). Vsaka od zvrsti družbenih medijev uporabnikom narekuje tip vsebin, ki se objavljajo, in način komunikacije, ki je za določen medij sprejemljiv, temeljijo pa naj na sodelovanju in dvosmerni komunikaciji oziroma povratni informaciji (Bizjak Zabukovec, 2017). Crawford (2014) je analiziral dejavnosti splošnih knjižnic na družbenih omrežjih v ZDA. Avtor meni, da je pomembno meriti uspešnost na podlagi potreb in želja skupnosti. Odmevnost in sledljivost Facebook strani knjižnice je računal glede na velikost skupnosti, ki ji knjižnica služi, pogostost objav in odzivnost uporabnikov. Ugotovil je, da so lahko tudi manjše knjižnice uspešne in dosegaajo velik odziv uporabnikov, vendar pa je potrdil, da se delež sledilcev zmanjšuje z večanjem prebivalstva lokalne skupnosti, ki ji knjižnica služi.

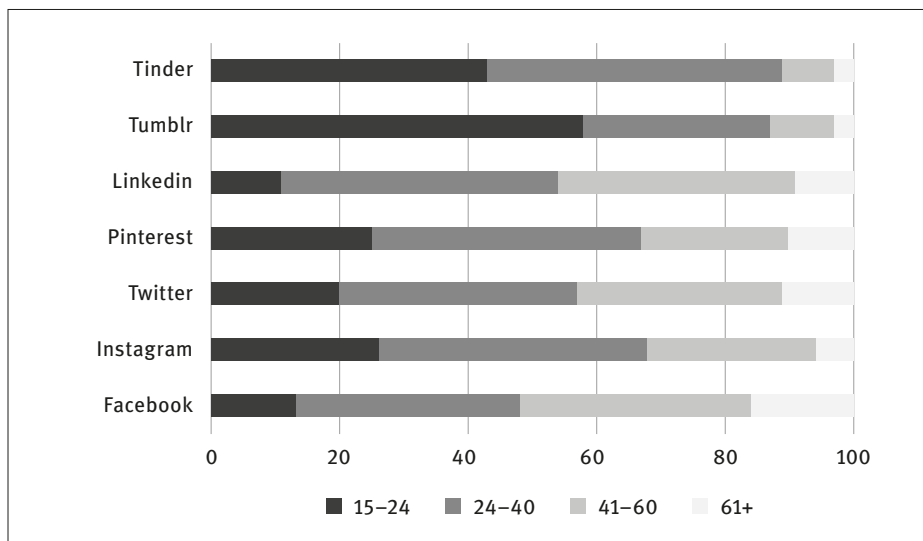
Družbeni mediji so po mnenju Sergeja Laha (Zadravec Pešec in Kranjc Vobovnik, 2017), podaljšek knjižničnega pulta, ki ni omejen s časovno ali lokacijsko komponento. Vsebine morajo biti dobro strukturirane, z upoštevanjem razmerja 70 : 20 : 10 (koristne informacije : deljenje vsebin drugih : lastna promocija), saj niso le spletne oglasne deske v virtualnem prostoru.

Najštevilčnejše in najbolj poznano družbeno omrežje je Facebook. Od ustanovitve leta 2004 naprej se število uporabnikov povečuje in že šteje več kot 2,603 milijarde uporabnikov (Statista, 2020). Facebook ostaja med najbolj priljubljenimi spletnimi stranmi na svetu in je eden od zmagovalcev glede povprečnega časa (18 minut; 6. mesto, na dan 8. 7. 2020),² koliko se uporabniki povprečno zadržijo na spletni strani. Največ uporabnikov je sicer iz Indije, ZDA, Indonezije in Brazilije, vendar to ne spremeni dejstva, da je tudi v Sloveniji to najbolj uporabljeno družbeno omrežje – ima skoraj milijon uporabnikov in dnevno ga uporablja 800.000 prebivalcev (Uporaba, 2020). Kljub številčnosti uporabnikov pa se je treba zavedati, da je algoritem Facebooka nastavljen tako, da bo objava na Facebook strani vidna le 1–2 % oboževalcev, kar pomeni, da ni nujno, da bodo potencialni uporabniki dejansko tudi videli objave (Korošec, 2020).

Nezanemarljiva je starostna struktura uporabnikov posameznih družbenih omrežij, saj je zelo raznolika. Facebook je od vseh drugih omrežij najbolj priljubljen med starimi nad 61 let (16 %), po drugi strani pa je poleg Linkedina najmanj (13 %) uporabnikov starih med 15 in 24 let (Uporaba, 2020). Med mladimi

² Dostopno na: <https://www.alexa.com/topsites>.

mariborskimi dijaki je bila opravljena raziskava glede družbenih omrežij in knjižnice. Ugotovljeno je bilo, da 97 % mladih ne sledi Mariborski knjižnici na Facebooku, mnogi sploh ne vedo, da ima knjižnica svoj profil oziroma stran, ena dijakinja pa jim sledi in je mnenja, da ne objavljajo »nič zanimivega« (Krajnik, 2019). Slika 1 prikazuje, da je Facebook po svoji starostni strukturi »star« in da sta veliko »mlajša« Instagram in Twitter.

Slika 1: Starostna struktura uporabnikov družbenih omrežij leta 2019 (Uporaba, 2020)

3 Metode

Namen prispevka je prikazati aktivnost osrednjih območnih knjižnic na družbenem omrežju Facebook v času splošne zaprtosti knjižnic, tj. od 13. 3. do 30. 4. 2020 in odzive uporabnikov. Ob tem smo si zastavili dve raziskovalni vprašanji:

1. Koliko in kaj so osrednje območne knjižnice objavljale na družbenem omrežju Facebook v času splošne zaprtosti zaradi koronavirusa (od 13. 3. do 30. 4. 2020)?
2. Kako so se uporabniki odzivali na objave in vključevali na straneh Facebooka?

Uporabili smo kvantitativno analizo podatkov, ki so javno dostopni na družbenem omrežju Facebook. V obdobju zaprtja knjižnic so bile knjižnice primorane h komunikaciji preko družbenih omrežij, zato je bila raziskava narejena od 13. 3. do 30. 4. 2020. Analizirali smo uporabo Facebooka, število objav in njihovo vsebino ter odziv uporabnikov v obdobju meseca in pol.

Da bi odgovorili na vključenost sledilcev in uporabnikov, smo uporabili nabor metrik avtorjev Bonson in Ratkai (2013) za ugotavljanje deležnikov na Facebookovih straneh. Na podlagi tega je bil vzpostavljen skupni indeks vključenosti, ki temelji na odzivih sledilcev oziroma uporabnikov. Čeprav je lahko posameznik pogledal objavo ali video večkrat, se njegov odziv šteje samo enkrat, razen če je napisal več komentarjev.

4 Rezultati analize dejavnosti osrednjih območnih knjižnic na Facebooku

Knjižnice so bile prisiljene delovati v razmerah in položaju, s katerim se doslej še niso soočile. Komunikacijo s svojimi uporabniki so lahko vzpostavile večinoma preko spleta (spletne strani, družbena omrežja, spletna pošta), ponekod tudi preko telefona. V nadaljevanju bomo predstavili analizo aktivnosti slovenskih osrednjih območnih knjižnic na Facebooku v času njihove zaprtosti. Preverili smo število objav posameznih knjižnic in katere objave so bile s strani uporabnikov najbolj opažene.

V letu 2013 je bilo na Facebooku prisotnih 83 % slovenskih splošnih knjižnic, ki so objavljale informacije o dogodkih v knjižnici in obveščale predvsem nečlane in mladino (Jenko, 2013). Do leta 2017 so vse slovenske splošne knjižnice vzpostavile svojo stran na Facebooku, glede na število objav in sledilcev pa so se razlikovale: od 5053 do samo 60 sledilcev, večina pa jih je imela manj kot 2000 sledilcev (Bizjak Zabukovec, 2017). Največ sledilcev (na dan 14. 7. 2020) ima Mestna knjižnica Ljubljana (7544), najmanj od osrednjih območnih knjižnic Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper (1095), v povprečju pa imajo 3454 sledilcev (Preglednica 1). Število sledilcev ima lahko vpliv tudi na število odzivov: všečkov, delitev ali komentarjev. Aktivnost in pogostost objav se med osrednjimi območnimi knjižnicami razlikujeta, kar prikazuje tudi Preglednica 1.

V opazovanem obdobju je bilo 34 delovnih dni, kar pomeni, da je Mestna knjižnica Kranj v povprečju objavila 4,5 objave na delovni dan. Skupno so osrednje območne knjižnice objavile 730 objav, kar pomeni, da je bilo na delovni dan povprečno 21,4 objave osrednjih območnih knjižnic.

Največ objav sta pripravili in delili Mestna knjižnica Kranj in Mariborska knjižnica. Največ uporabnikov Facebooka se odzvalo na objavo Knjižnice Mirana Jarca o možnosti brezplačnega spletnega vpisa (Slika 2; 634 všečkov, 61 komentarjev in 159 delitev, 20. 3. 2020), Mestne knjižnice Ljubljana o ponovnem odprtju (408

všečkov, 27 komentarjev in 57 delitev, 28. 4. 2020) in na objavo Mariborske knjižnice o smrti njihovega knjižničarja (20. 4. 2020).

Preglednica 1: Osrednje območne knjižnice, njihova dejavnost na Facebookovi strani in število sledilcev

Knjižnica	Facebook objave od 13. 3. do 30. 4. 2020	Največ všečkov na objavo v času od 13. 3. do 30. 4. 2020	Število oboževalcev	% oboževalcev glede na število potencialnih uporabnikov ³	% oboževalcev glede na število članov ⁴
Mestna knjižnica Kranj	154	201	4451	5,3	20,9
Mariborska knjižnica	137	399	3591	1,9	11,4
Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica	109	118	3027	5,2	19,4
Osrednja knjižnica Celje	107	172	4719	7,2	28,8
Mestna knjižnica Ljubljana	88	408	7544	2,1	9,1
Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper	45	26	1095	2,0	8,6
Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto	40	634	2693	4,0	18,8
Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem	25	47	1895	7,6	40,4
Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota	15	57	3114	5,7	26,8
Knjižnica Ivana Potrča Ptuj	10	200	2414	3,5	19,2

Slika 2: Najbolj všečkana objava Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto o brezplačnem spletnem vpisu (vir: Facebook)

³ Podatki o številu potencialnih uporabnikov za leto 2019 (Statistični podatki o knjižnicah, 2020).

⁴ Podatki o številu članov za leto 2019 (Statistični podatki o knjižnicah, 2020).

Največ oboževalcev ima Mesta knjižnica Ljubljana, a imajo procentualno, glede na število potencialnih uporabnikov, poleg Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper najmanj sledilcev. Procentualno jih imata največ, glede na skupnost ki ji služita, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem in Osrednja knjižnica Celje. Preglednica 1 prikazuje tudi, kolikšen je delež sledilcev osrednje območne knjižnice glede na število članov, če bi hipotetično predpostavljali, da so sledilci predvsem oziroma ali le samo člani knjižnice. Deleži se gibljejo med 9 % in 40 %, kar pomeni, da knjižnice stremijo in delujejo k večji popularizaciji svojih družbenih omrežij.

4.1 Indeks vključenosti

Več kot le všečnost posamezne objave se lahko ugotavlja s pomočjo matrik indeksa vključenosti, ki vključuje popularnost objav med oboževalci, zavezanost oboževalcev glede njihovega komentiranja objav in viralnosti, ki temelji na deljenju objav (Bonson in Ratkai, 2013).

Za vsako osrednjo območno knjižnico smo ugotavljali odstotek vseh objav, ki so bile všečkane, komentirane in deljene, povprečje všečkov, komentarjev in delitev objav v izbranem časovnem obdobju ter ugotavljali popularnost in viralnost objave med oboževalci, njihovo zavezanost in indeks vključenosti deležnikov na Facebook strani.

Popularnost objave je pri vseh knjižnicah višja od povprečja viralnosti ali zavezanosti, kar nakazuje, da je »všečkanje« objave najpogostejše dejanje, ki ga naredijo sledilci in večinoma se tu njihova aktivnost konča. Na tej podlagi sklepamo, da je bila objava zanimiva in nevtralna, vendar ne toliko, da bi jo delili ali da bi v komentar zapisali svoje mnenje, pozitivno ali negativno. V povprečju so se najmanj odzivali na objave Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobotica, saj je bilo všečkanih samo 53 % objav, medtem ko so imele štiri osrednje območne knjižnice všečkane vse objave. Knjižnica Ivana Potrča Ptuj je imela največjo popularnost objav glede na število sledilcev in največje povprečno število všečkov na objavo.

Največkrat so sledilci pustili komentar pod objavami, ki so bile vezane na možnost brezplačnega vpisa, dostave gradiva na dom in o ponovnem odprtju. Pod nekaterimi objavami je na vprašanja uporabnikov odgovarjala knjižnica, drugače pa je bil odziv knjižnice pod komentarji bolj redkost. Največ komentarjev med objavami je bilo pod objavo smrti knjižničarja Mariborske knjižnice (184 komentarjev), o brezplačnem vpisu v knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (61 komentarjev) in pod prvoaprilsko šalo Mestne knjižnice Ljubljana, da se uvaja

Preglednica 2: Indeks vključenosti deležnikov (Bonson in Ratkai, 2013) na Facebookovi strani

	formula	meritev	Knjižnica Ivana Potrča Ptuj	Pokrajina in študijska knjižnica Murska Sobota	Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem	Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto	Osebnostna knjižnica Srečka Vilharja Koper	Mestna knjižnica Ljubljana	Osebnostna knjižnica Celje	Goriška knjižnica Franceta Bevkova Nova Gorica	Marijeborska knjižnica	Mestna knjižnica Kranj
Število objav (15. 3.–30. 4. 2020)			10	15	25	40	45	88	107	109	137	154
Število oboževalcev			2414	3114	1895	2693	1095	7544	4719	3027	3591	4451
Popularnost	Št. objav z všečki / št. vseh objav	Odstotek vseh objav, ki so bile všečkane	100 %	53 %	97 %	100 %	88 %	98 %	97 %	100 %	100 %	92 %
	Št. vseh všečkov / št. vseh objav (P2)	Povprečje všečkov na objavo	44,8	6,9	9,4	27,95	5,3	27,4	16,29	13,63	22,2	13,4
	(P2/št. oboževalcev * 1000)	Popularnost objave med oboževalci	18,5	2,2	5	10,37	4,9	3,6	3,4	4,5	6,1	3,02
Zavezanost	Št. objav s komentarji / št. vseh objav	Odstotek vseh objav, ki so bile komentirane	50 %	13 %	7,5 %	10 %	17 %	34 %	19,6 %	13 %	23,3 %	13,6 %
	Št. vseh komentarjev / št. vseh objav (C3)	Povprečje komentarjev na objavo	1,5	0,13	0,2	2,2	0,4	2,8	0,9	0,45	2,5	0,52
	(C3/št. oboževalcev * 1000)	Zavezanost oboževalcev	0,6	0,04	0,11	0,82	0,36	0,37	0,19	0,15	0,7	0,11
Virialnost	Št. objav z delitvami / št. vseh objav	Odstotek objav z delitvami	90 %	33 %	40 %	60 %	33 %	50 %	58 %	65 %	81 %	47 %
	Št. vseh delitev / št. vseh objav (V2)	Povprečje delitev na objavo	2,9	0,33	2,62	7	1,75	3,7	3,03	2,3	5	1,52
	(V2/št. oboževalcev * 1000)	Virialnost objave med oboževalci	1,2	0,11	1,3	2,59	1,6	0,49	0,64	0,79	1,4	0,34
Vključenost	Popularnost objave med oboževalci + Zavezanost oboževalcev + Virialnost objave med oboževalci	Indeks vključenosti deležnikov na Facebook strani	20,3	2,34	6,41	13,8	6,86	4,46	4,23	5,44	8,2	3,47

nova storitev – možnost izposoje mačk (58 komentarjev). Najbolj zavezani so bili oboževalci strani Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto. Tudi glede delitev so bile najuspešnejše objave Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, Mariborske knjižnice in Mestne knjižnice Ljubljana. Prav tako je Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, predvsem zaradi objave o brezplačnem spletnem vpisu (Slika 2), doživela največjo viralnost med oboževalci.

Največji indeks splošne vključenosti deležnikov na spletni strani Facebooka je imela Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, četudi je imela najmanj objav. Objave so bile dobro všečkane, deljene in komentirane. Enako lahko trdimo tudi za objave Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, ki ima manjši indeks vključenosti, vendar tudi manj komentiranih in deljenih objav.

Že ob rezultatih indeksa vključenosti se pojavi misel, da je pri objavljanju potreben dober premislek, kako oblikovati posamezno objavo, da bo pri oboževalcih vzbudila večji interes in aktivnost.

5 Vsebinska analiza objav osrednjih območnih knjižnic na Facebooku

Po vsebini so bile nekatere objave osrednjih območnih knjižnic zelo podobne. Vse objave v izbranem času so bile razvrščene v skupine glede na tematiko, ki delno sovpadajo z delitvami, ki so jih že naredili raziskovalci kot npr. Wang (2014) ali Harrison s soavtorji (2017).

Objave smo razvrstili v naslednje vsebinske sklope:

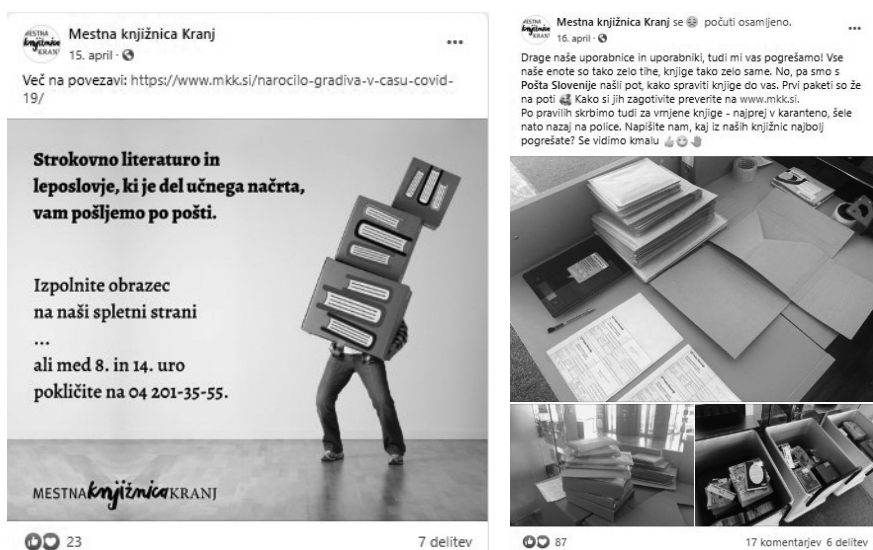
1. organizacija knjižnice (splošne informacije, o zaprtju, o odprtju, o kontaktnih osebah, možnost izposoje gradiva, vpisa itd.);
2. knjižnična zbirka (promocija elektronskih in tiskanih virov, domoznansko gradivo, Biblos, e-viri na spletu, naslovnice knjig itd.);
3. dogodki (pravljične urice, spletni seminarji, delavnice, razstave itd.);
4. vzpodbude (misli in citati znanih oseb, pesmi itd.);
5. vabilo uporabnikom za sodelovanje v raziskavah;
6. informacije o trenutni situaciji s področja zdravja, politike, družbe itd.

5.1 Organizacija knjižnice

V splošnem so se uporabniki s komentarji in emotikoni najbolj odzvali na objave, ki so bile vezane na organizacijo knjižnice:

- o zaprtju knjižnice (13. 3. 2020), nekatere so ta obvestila objavila že dan prej;
- omogočen brezplačen spletni vpis (npr. Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto 635 všečkov; 61 komentarjev in 160 delitev);
- ponovno odprtje knjižnice (npr. Mestna knjižnica Kranj 201 všečkov in 14 komentarjev; Osrednja knjižnica Celje 172 všečkov in 10 komentarjev; Mariborska knjižnica 151 všečkov in 8 komentarjev; Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota 57 všečkov);
- o možnosti izposoje po pošti oziroma dostave gradiva na dom (npr. Mestna knjižnica Ljubljana 158 všečkov, 8 komentarjev in 6 delitev; Goriška knjižnica 97 všečkov, 5 komentarjev in 29 delitev; Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto 90 všečkov, 11 komentarjev in 12 delitev).

Osrednje območne knjižnice so na različne načine objavile to obvestilo, vendar pa je opazno, da so največ pozornosti dobile prav fotografije iz konkretne knjižnice in knjižničarjev, ki pripravljajo knjige, ali fotografije samih paketov, ki so pripravljeni za odpošiljanje. V Mestni knjižnici Kranj je bila bolj všečkana fotografija pripravljene pošte kot sama objava, da lahko uporabniki naročijo gradivo po pošti (razlika je 64 všečkov in 17 komentarjev) (Slika 3). Ta objava je bila zanimiva tudi iz vidika komunikacije knjižnice z uporabniki, saj se je knjižnica izredno hitro odzivala in odgovarjala na vprašanja, ki so jih v komentarjih zastavljali uporabniki in člani knjižnice.

Slika 3: Primerjava odzivnosti uporabnikov glede na fotografijo in sporočilnost Mestne knjižnice Kranj (vir: Facebook)

Mnoge študente je zaprtje knjižnic presenetilo in so v karanteno stopili nepripravljeni z vidika opremljenosti z obveznim študijskim gradivom. Tudi splošne knjižnice so omogočile dostop do različnih e-virov, vendar te objave niso bile deležne velike pozornosti (npr. Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem 12 vsečkov in 15 delitev; Osrednja knjižnica Celje 7 vsečkov, 9 delitev). Seveda je možno, da so bili študenti o e-virih obveščeni že prej ali preko drugih komunikacijskih kanalov. Po drugi strani pa je bil velik odziv v Mestni knjižnici Ljubljana, ko so 10. aprila objavili, da je možna izposoja (tiskanega) študijskega gradiva (158 vsečkov, 8 komentarjev in 6 delitev). O uspešnosti promocije, o dostopu do e-virov in pošiljanju tiskanega študijskega gradiva bodo največ povedali relevantni dejanski statistični podatki, ki jih vodijo posamezne knjižnice.

5.2 Knjižnična zbirka

Po vsebini je veliko objav sodilo v promocijo knjižnične zbirke in platform, ki omogočajo dostop do e-virov. V Sloveniji imajo člani knjižnic možnost brezplačne izposoje e-knjig na platformi Biblos, ki ponuja več kot 4000 naslovov e-knjig. Tako so vse osrednje območne knjižnice in mnoge območne knjižnice promovirale platformo Biblos ter način uporabe. Tako močne promocijske kampanje Biblos verjetno nikoli ni imel in zato ne presenečajo naslovi o rekordnih dostopih in izposojah e-knjig. Najprej so poročali o rekordnih 1000 izposoj v 24 urah (Beletrina, 2020), kasneje pa poročajo o 1500 izposojah na dan (STA, 2020).

Eva Premk Bogataj (2020) navaja, da so imeli celo 2700 izposoj v enem dnevu, velik del tega so predstavljali novi uporabniki. »V povprečju je bilo na tedenski ravni uporabnikov prej okrog 1000, prejšnji teden je njihovo število naraslo na 2000, zdaj pa se že približujemo številki 5000 tedenskih uporabnikov.« STA (2020) je 5. maja 2020 poročal, da je v času karantene Biblos dnevno obiskalo 10.000 oseb, ki so si izposodili 90.000 e-knjig. Iz osrednjih območnih knjižnic nismo pridobili podatkov, NUK pa poroča, da je število izposoj e-knjig na portalu Biblos že v sredini aprila 2020 preseglo število vseh tovrstnih izposoj v letu 2019 (Cosec, 2020). Med dvajsetimi najbolj izposojanimi e-knjigami v NUK sicer prevladujejo leposlovne knjige, vendar je tudi obvezna študijska literatura v slovenščini (npr. O glasbi in z glasbo v pedagoškem procesu, Ime česa je konec knjige, Od katedrale do palačinke, Teorija pripovedi).

V času karantene so knjižnice na družbinih omrežjih z objavami obeležile svetovni dan poezije (23. marec), mednarodni dan knjig za otroke (2. april) in svetovni dan knjige (23. april), da so delile poslanico, povezave na druge dogodke (npr. Noč knjige, Sejem s kavča itd.), nekatere pa so promovirale knjižnično zbirko z objavami pesmi, odlomki knjig, naslovniciami itd.

Med promocijo knjižnične zbirke lahko uvrstimo tudi promocijo filmov, ki so nastali na literarni podlagi (npr. Čefurji raus) ali pa so knjižnice promovirale knjigo in film (Mestna knjižnica Kranj, 31. 3., 7 vsehkov). Mestna knjižnica Ljubljana je predstavljala portal Kanopy, ki nudi veliko število pretočnih filmov, z rubriko Kanopy sobote oziroma Brezplačni filmi.

Od zaprtja do konca meseca marca 2020 so knjižnice promovirale tudi COBISS+, navodila za uporabo storitve Moja knjižnica, spletnega vpisa in iskanja gradiva v knjižničnem katalogu. Odziva na objave ni bilo veliko, vendar veliko več povedo statistični podatki dostopa in uporabe COBISS+, tako dostopa do e-knjig, spletnega vpisa in storitev kot npr. klepeti v živo (Lah, 2020).

Med promocijo in ozaveščanje uporabnikov bi lahko uvrstili tudi domoznanske objave: zgodovinske dogodke in spomine kraja knjižnice. Objave so lahko povezane z zanimivostmi o krajih ali ljudeh, kjer deluje knjižnica, ali celo v povezavi s spletnim portalom Kamra. Nekatere objave so doživele velik odziv, druge manjšega npr.: Mariborska knjižnica o fotografu Bogu Čerinu (7. 4., 44 vsehkov, 2 komentarja, 7 delitev), Osrednja knjižnica Celje o Rudolfu Stermeckem (22. 4., 62 vsehkov, 18 delitev), Mestna knjižnica Ljubljana o znamenitih ljubljanskih gospodarstvenikih (24. 4., 6 vsehkov).

5.3 Dogodki

Kljub začetnemu zatišju so knjižnice počasi začele oglaševati in pripravljati tudi dogodke, kot so spletni seminarji:

- Mestna knjižnica Ljubljana: npr. spletna delavnica Razgovor za službo od A do Ž, spletni angleški bralni krožek;
- Goriška knjižnica: ustvarjalne delavnice za otroke, ki so spodbudile uporabnike, da so v komentarjih delili fotografije izdelkov svojih otrok (18 vsehkov, 8 komentarjev, 6 delitev);
- Osrednja knjižnica Celje: pretakanje vsebin preko Facebook kot npr. pogovor s Suzano Tratnik (23. 4.) in napoved virtualnih predstavitev (30. 4.).

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem je uporabnike 2. 4. povabila k poslušanju radia, kjer so brali v živo, vendar objava ni dobila veliko odziva uporabnikov (2 vsečka, 1 delitev). Tudi druge knjižnice so vabile k poslušanju pravljic in zgodbic, ki sta jih brala Boštjan Gorenc-Pižama in Desa Muck, ali nekateri knjižničarji, ki so brali v živo oziroma objavili svoje posnetke (npr. Mariborska knjižnica, video pravljice H. C. Andersena Kraljična na zrnu graha in posnetkov, ki so nastali v sodelovanju z Radiom Maribor (7. 4.,

32 všečkov); Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem, branje knjige Hvaležni medved (6. 4., 49 všečkov)).

5.4 Vzodbude

Mnogo je bil objav, ki so želele uporabnike razvedriti, npr. v Mestni knjižnici Ljubljana so objavili prvoaprilsko šalo, da bodo omogočili izposojajo mačk (307 všečkov in 58 komentarjev) ali na svetovni dan knjige, 23. 4., video, kako knjižničarka z vodo in čistili umiva knjige (99 všečkov, 8 komentarjev in 8 delitev). Knjižničarji so želeli bralce in oboževalce vzpodbuditi ali jim polepšati dan z mislimi oziroma fotografijami verzov različnih slovenskih in tujih pesnikov, ki so bile objavljene kot obeležitev svetovnega dneva poezije (21. 4.).

Veliko je bilo fotografij narave pomladi (cvetoča drevesa), tudi z verzi pesmi. Nekaj jih je objavilo fotografijo knjižnice v času zaprtosti (zunanost) in te so dobile veliko odzivov z vidika všečkov (npr. pomlad v atriju Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica, 20. 3., 118 všečkov in 2 komentarja; fotografija knjižnice »s soncem obsijana in osamljena« Osrednja knjižnica Celje, 16. 4., 40 všečkov).

Nekatere knjižnice so se odločile tudi za (nagradne) igre, uganke in kvize. Tako je Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota pripravljala kvize, Mestna knjižnica Ljubljana pa knjižne uganke (npr. iskanje naslova romana glede na citat, 24. 3.)

5.5 Vabilo uporabnikom za sodelovanje v raziskavah

Združenje splošnih knjižnic je pripravilo anketo o poznavanju in uporabi splošnih knjižnic, ki jo je izvedlo podjetje Ninamedia in so jo izvajali v času zaprtosti knjižnic. Osem osrednjih območnih knjižnic je povezavo na anketo delilo tudi preko Facebooka, v obdobju od 19. 3. do 31. 3. 2020. Najbolj zgodnja je bila Mestna knjižnica Ljubljana (19. 3. in ponovno 30. 3.), ki je tudi dobila največ odziva od uporabnikov (prvič 14, drugič 9 všečkov). V povprečju so knjižnice dobile po 4 všečke.

Povezavo so delile tudi območne knjižnice na družbenih omrežjih in na spletnih straneh. V času izvajanja ankete, od 18. 3. do 3. 4. 2020, so preko povezave, ki so jo objavile splošne knjižnice, pridobili 879 odgovorov, kar predstavlja 33 % od vseh odgovorov, ki so jih vključili v analizo (Raziskava med člani, 2020).

5.6 Informacije o trenutni situaciji s področja zdravja, politike, družbe

Najmanj je bilo objav o trenutni situaciji, da bi knjižnice svoje uporabnike obveščale in ozaveščale o trenutni zdravstveni, družbeni ali politični situaciji. Pri ozaveščanju so se večinoma delile povezave in zaznali smo, da je bila ena izmed bolj aktivnih Osrednja knjižnica Celje: V resnici je okuženih petkrat do desetkrat več (pogovor na Val-u 202, z Alojzom Ihanom, 14 vsehkov, 10 delitev) in sporočilo Mestne občine Celje glede ukrepov (16 vsehkov, 2 delitvi).

6 Diskusija

Situacija, v katero so bile v času zaprtosti postavljene knjižnice, je bila zahtevna, saj so morali knjižničarji najti načine, kako ohranяти komunikacijo s svojimi uporabniki in jim posredovati informacije glede storitev, ki so jih v tem času omogočali.

Večina osrednjih območnih knjižnic se zaveda pomembnosti objavljanja na Facebooku in jih je dnevno objavila eno objavo. Objave so si po vsebini raznolike, največ jih je bilo s področja organizacije knjižnice. Te objave so pričakovane in razumljive, saj so uporabniki želeli pridobiti informacije glede gradiva, ki so ga imeli izposojenega, in gradiva, ki so si ga želeli izposoditi, možnosti dostopa do e-gradiv in ponovni odprtosti knjižnice. Opazno je bilo, da so največ pozornosti pridobile objave, ki so vključevale fotografijo iz knjižnice oziroma knjižnice. Morda so knjižnice premalo izkoristile ta potencial, da bi se uporabniki bolj čutili povezani s svojimi knjižničarji in knjižnico.

Informacije o dostopu do e-gradiv so se močno povezovale s promocijo knjižnične zbirke. Podatki z Biblosa potrjujejo, da so uporabniki to storitev uporabljali, ne poznamo pa korelacije ali so na podlagi objav, ki so jih videli, tudi izbirali promovirane naslove. Nekatere knjižnice bolj, druge manj, so začele izkoriščati tehnologijo tudi za pripravo virtualnih dogodkov. Morda bi lahko pričakovali, da bo več knjižnic bolj aktivnih pri sporočanju o aktualnem dogajanju z verodostojnim virom informacij, kajti družbena omrežja niso imuna na lažne novice oziroma na t. i. fake news.

Analiza objav je pokazala tudi, da se sledilci bolj odzivajo na vsebine, ki so povezane z delovanjem knjižnice ter njihovim osebjem oziroma povezane s krajem, kjer živijo. Rezultati kažejo nizko vključevanje uporabnikov v objave osrednjih območnih knjižnic, saj večinoma objavo le všečkajo, sledi deljenje, redko pa komentirajo. Zaznati je bilo pozitivno rast komentarjev, ko so knjižnice objavile

sporočilo glede pošiljanja gradiva po pošti. Na splošno je bilo malo komentarjev, kar bi lahko povezovali tudi s tem, da ljudje ne želijo izražati mnenja s komentiranjem objav. Spletna družbena omrežja so namenjena komunikaciji, sodelovanju in medsebojni interakciji in zato jih ne moremo enačiti s spletnimi stranmi, ki služijo enosmerni komunikaciji in obveščanju, a vendar večina objav ni bila naravnanih k temu, da bi od uporabnikov prejeli povratne informacije, mnenja in ideje.

Število sledilcev na Facebooku je pomembno z vidika obveščanja lokalne skupnosti, kateri knjižnica služi, in za pridobivanje novih članov. Morda velja razmislek o objavljanju tudi na drugih družbenih omrežjih, saj različni profili ljudi uporabljajo različne platforme, prav tako pa se spreminjajo tudi pričakovanja in potrebe uporabnikov. Ker se družbena omrežja in njihova politika spreminjajo (npr. Facebookovi algoritmi), je potrebno poznavanje teh sprememb kot tudi novih aplikacij, kjer se zadržujejo potencialni uporabniki. Od knjižničarjev se pričakuje veliko znanja o delovanju omrežij, vsebinah in strategiji objavljanja ter sposobnost komuniciranja z javnostjo.

Pričujoča raziskava ima nekaj omejitev in hkrati priložnosti za izboljšave. V analizo bi lahko vključili vse slovenske splošne knjižnice; četudi so manjše po velikosti in številu sledilcev, so bile njihove objave odmevne in zanimive. Občasno so se knjižnice vključevale v komentiranje pod objavami, ki so bile vezane na organiziranost knjižnice: na oddaljen dostop in pošiljanje oziroma dostavo gradiva uporabnikom. Pri komentiranju sta se zelo odzivali Mestna knjižnica Kranj in Mestna knjižnica Ljubljana. Treba pa bi bilo ugotoviti, zakaj so se druge knjižnice manj vključevale v komentiranje.

Kot naslednji korak bi lahko opravili anketo z oboževalci, kako so doživljali čas karantene, katera družbena omrežja so spremljali, katere vsebine so jim bile pri objavah všeč, kateri so bili razlogi za komentiranje in deljenje objave, kako so jim vsebine objav pomagale v tistem času (npr. pri boljšem počutju) ter koliko se jim zdi pomembno, da knjižnica preko družbenih omrežij komunicira z njimi. Verjetno metoda ankete ne bi zadostovala, da bi dejansko ugotovili, koliko objavljanje na družbenih omrežjih prispeva k večji povezanosti med ljudmi in ali je zaradi tega občutek pripadnosti lokalni skupnosti večji.

7 Zaključek

Ljudje veliko (prostega) časa preživimo na telefonih, preko katerih se povezujemo na internet in družbena omrežja, kjer veliko več spremljamo kot komuniciramo.

Pomembno je, da knjižničarji razmislimo, kje so naši uporabniki in ali so tam tudi knjižnice. Bomo odgovorili na njihova pričakovanja in potrebe, ali bomo čakali, da uporabniki pridejo k nam.

V času korone oziroma zaprtja so knjižnice prehajale čez različne faze vzpostavljanja komunikacije s svojimi uporabniki. V začetnem obdobju so objavljale predvsem sporočila o storitvah, ki so uporabnikom na voljo preko spleta (npr. izposoja knjig na Biblios, spletni vpis, dostop do e-virov) ter splošna obvestila (npr. o zaprtju knjižnic). Opaziti je bilo, da so proti koncu aprila 2020 nekatere knjižnice že poročale o virtualnih dogodkih (npr. literarni pogovori preko različnih platform). Slednje potrjuje, da »nas takšne situacije prisilijo, da razmišljamo drugače in da namesto udobja izberemo pogum, ki se na dolgi rok lahko izkaže za veliko darilo« (Pintar, 2020).

Z analizo smo želeli vzpodbuditi k vrednotenju dejavnosti knjižnice na družbenem omrežju Facebook, vendar pa je potrebno tudi vrednotenje dejavnosti na drugih družbenih omrežjih in komunikacijske strategije ter stremenje k rednemu objavljanju. Sicer višja stopnja objavljanja ne pomeni nujno tudi višje stopnje aktivnosti in vključenosti s strani oboževalcev. Delitev, ki smo jo opazili v času korone na družbenih omrežjih splošnih knjižnic, se pokriva z delitvami vsebine objav, ki so jih predlagali tudi drugi raziskovalci (npr. Harrison idr., 2017; Wang, 2014). Vsebine so raznolike, vendar bo treba razmisliti, kako doseči večjo vključenost sledilcev in vzpostaviti dialog s svojimi (potencialnimi) uporabniki. Knjižnice naj poleg vsebin, ki jih že objavljajo, pripravijo tudi objave o svojih zaposlenih.

Prisotnost na Facebooku, kot največjem družbenem omrežju, je zelo pomembna, vendar se ne sme zanemariti dejstva, da so še druga omrežja, ki imajo drugačno, ne samo starostno, strukturo. Knjižnice morajo razmišljati in biti dejavne tudi na drugih omrežjih, se podučiti in iskati stik s potencialnimi uporabniki, vendar ne le v smislu obveščanja, temveč kot priložnosti za komunikacijo in sodelovanje z uporabniki. Prepoznati je treba tista omrežja, ki jih morda manj poznamo, vendar se ve, da se tam zadržujejo naši uporabniki, npr. mlajši uporabniki na Snapchatu.

Morda bomo v prihodnosti na to pandemijo gledali kot na zgodovinsko ločnico sodobne zgodovine in da bodo ključne lekcije sodelovanje, prilagodljivost in osebna odgovornost brez prisile itd. (Jež, 2020). Časa ne moremo zavrteti nazaj in spremeniti stvari, lahko pa s pridobivanjem novih znanj, tudi na področju uporabe družbenih omrežij, knjižničarji pripravljeno odgovorimo na nepričakovane situacije in spremembe, ki se dogajajo in se bodo še lahko zgodile v prihodnosti.

Navedeni viri

Anttiroiko, A. V. in Savolainen, R. (2011). Towards library 2.0: the adoption of web 2.0 technologies in public libraries. *Libri*, 61(2), 87–99.

Beletrina. (2020, 20. marec). Rekordno število izposoj na biblos.si [blog zapis]. *Beletrina*. si. Pridobljeno 29. 6. 2020 s spletne strani: <https://beletrina.si/novice/rekordno-stevilo-izposoj-na-biblos-si>

Bizjak Zabukovec, B. (2017). Družbeni mediji in knjižnice: raziskava uporabe Facebooka v slovenskih splošnih knjižnicah. *Knjižnica*, 61(4), 79–100.

Bonson, E. in Ratkai, M. (2013). A set of metrics to assess stakeholder engagement and social legitimacy on a corporate Facebook page. *Online information review*, 37(5), 787–803. doi: 10.1108/OIR-03-2012-0054

Common sense media. (2015). *The common sense census: media use by tweens and teens*. San Francisco, CA: Common Sense Media. Pridobljeno 5. 7. 2020 s spletne strani: https://www.commonsensemedia.org/sites/default/files/uploads/research/census_executive-summary.pdf

Cosec. (2020). *Rekordna izposoja knjig na portalu Biblos* [blog zapis]. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 10. 7. 2020 s spletne strani: <https://cosec.nuk.uni-lj.si/novica/rekordna-izposoja-knjig-na-portal-biblos>

Crawford, W. (2014). *Successful social networking in public libraries*. Chicago: American Library Association.

Čerče, P. (2014). MBP – »mi boš pomagal?!«: vključevanje revij v mednarodne bibliografske baze podatkov in kako se to tiče knjižnic. V M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), *Skupaj smo močnejši: povezovanje, sodelovanje in etično delovanje* (str. 34–35). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

De la Peña McCook, K. in Bossaller, J. S. (2018). *Introduction to public librarianship*. Chicago: American Library Association.

Eržen, M. (2020, 8. maj). Osebna korespondenca.

Harrison, A., Burrell, R., Velasquez, S. in Schreiner, L. (2017). Social media use in academic libraries: a phenomenological study. *Journal of academic librarianship*, 43(3), 248–256. doi: 10.1016/j.acalib.2017.02.014

Jenko, N. (2013). *Prisotnost slovenskih splošnih knjižnic na družbenem omrežju Facebook*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Jež, K. (2020, 22. junij). Covid – potisk nazaj v prihodnost? [blog zapis]. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno 6. 7. 2020 s spletne strani: <https://www.rtvlo.si/kolumne/covid-potisk-nazaj-v-prihodnost/528118>

Kahmann, K. in Schwering, S. (2018). Why modern libraries have to be active on social media: 7 »glorious« reasons [blog zapis]. *ZBW Blog*. Pridobljeno 3. 7. 2020 s spletne strani: <https://www.zbw-mediatalk.eu/2018/03/warum-moderne-bibliotheken-in-social-media-aktiv-sein-muessen-sieben-glorreiche-gruende/>

Korošec, M. (2020). *Digitalni marketing od A do Ž*. Maribor: Rdeča Oranža.

Krajnik, U. (2019). *Kaj mladi berejo?: vpliv socialnih omrežij in splošne knjižnice na bralne navade mladih*. Diplomski seminar. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Lah, S. (2014). Družbeni mediji – priložnost za knjižnice. V M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), *Skupaj smo močnejši: povezovanje, sodelovanje in etično delovanje* (str. 83–85). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Lah, S. (2017, 31. avgust). Knjižničarji pa ne čivkajo? [blog zapis]. *Blog COBISS*. Pridobljeno 18. 7. 2020 s spletne strani: <https://blog.cobiss.si/2017/08/31/knjiznicarji-pa-ne-civkajo/#more-1155>

Lah, S. (2020, 14. april). V času pandemije COVID-19 s COBISS-om nemoteno do e-virov slovenskih knjižnic ter domačih in tujih baz podatkov [blog zapis]. *Blog COBISS*. Pridobljeno 18. 7. 2020 s spletne strani: https://blog.cobiss.si/2020/04/14/cobiss-knjiznice-v-casu_pandemije-covid-19/

Pintar, A. (2020, 24. junij). Zgodba o perspektivi: kolumna študentke Ane Pintar [blog zapis]. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno 6. 7. 2020 s spletne strani: <https://www.rtvsl.si/kolumne/zgodba-o-perspektivi/528233>

Premk Bogataj, E. (2020, 3. april). Elektronska knjiga podira rekorde [blog zapis]. *Blog COBISS*. Pridobljeno 6. 7. 2020 s spletne strani: <https://blog.cobiss.si/2020/04/03/elektronska-knjiga-podira-rekorde/>

Public Libraries in Europe and COVID-19: findings from NAPLE Members, April 2020. (2020). *Naple forum*. Pridobljeno 15. 6. 2020 s spletne strani: <https://www.culturaydeporte.gob.es/dam/jcr:fce29ea1-1b83-479b-b674-a592b255f7e4/naple-narrative-report---european-library-services-during-covid19.pdf>

Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic. (2020). Grosuplje: Združenje splošnih knjižnic. Pridobljeno 6. 7. 2020 s spletne strani: https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2020/06/ZSK_javnomnenjska_raziskava_Nina-medija_2020.pdf

Republika Slovenija. (2020, 29. aprila). Obvestilo o ponovni možnosti odprtja knjižnic, galerij in muzejev [blog zapis]. *Portal gov.si*. Pridobljeno 15. 6. 2020 s spletne strani: <https://www.gov.si/novice/2020-04-29-obvestilo-o-ponovni-moznosti-odprtja-knjiznic-galerij-in-muzejev/>

Runco, D. (2020). Izzivi in priložnosti Knjižnice Koper med pandemijo. *Knjižničarske novice*, 30(3–4), 20–21.

Sigh, M. N. in Naidu, G. H. S. (2015). Web 2.0 applications in library. *School of library and information science*. doi: 10.13140/RG.2.1.2520.2646

STA. (2020, 5. maj). Spletna knjižnica Biblos z rekordno izposojjo v času karantene [blog zapis]. *STA krog*. Pridobljeno 16. 6. 2020 s spletne strani: <https://krog.sta.si/2759910/spletna-knjiznica-biblos-z-rekordno-izposojjo-v-casu-karantene>

Statista. (2020). Number of monthly active Facebook users worldwide as of 1st quarter 2020 [blog zapis]. *Statista*. Pridobljeno 10. 7. 2020 s spletne strani: <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/>

Statistični podatki o knjižnicah [spletno mesto]. (2020). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, BibSiSt online. Pridobljeno 28. 7. 2020 s spletne strani: <https://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>

Švab, K. (2020). Facebook, Instagram in Twitter osrednjih območnih knjižnic med karanteno zaradi COVID-19. *Knjižničarske novice*, 30(5), 7–9.

Uporaba družbenih omrežij in storitev klepeta v Sloveniji 2018–2019: sporočilo za javnost. (2020). Ljubljana: Valicon. Pridobljeno 29. 6. 2020 s spletne strani: https://www.valicon.net/wp-content/uploads/2020/01/Sporocilo_za_javnost-uporaba_druzbenih_omrezij_2018-2019.pdf

Wang, L. (2014). *A content analysis of the use of facebook by academic libraries*. Magistrsko delo. Chapel Hill: University of North Carolina, School of Information and Library Science. Pridobljeno 10. 7. 2020 s spletne strani: https://cdr.lib.unc.edu/concern/masters_papers/rn301476q

Zadavec Pešec, R. in Kranjc Vobovnik, A. (2017). Dan specialnih knjižnic 2017. *Organizacija znanja*, 22(1–2), 54–55. Pridobljeno 18. 7. 2020 s spletne strani: https://cobiss.si/oz/HTML/OZ_2017_1_2_final/58/index.html

dr. Katarina Švab

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: katarina.svab@ff.uni-lj.si

Čas epidemije in izposoja gradiva na portalu Biblos v Posavju

*The time of epidemic and borrowing material on the web portal
Biblos in Posavje region*

Andreja Dvornik

Oddano: 26. 6. 2020 – Sprejeto: 15. 12. 2020

1.04 Strokovni članek
1.04 Professional article
UDK 027.082:655.41

Izvleček

Namen: V članku je predstavljena izposoja e-knjig na portalu Biblos v posavskih knjižnicah v času razglašene epidemije covida-19 zaradi porasta obolelih s koronavirusom (SARS-CoV-2).

Metodologija/pristop: Z vprašalnikom smo pridobili podatke o zalogi in izposoji e-knjig na portalu Biblos v Knjižnici Brežice, Valvasorjevi knjižnici Krško in Knjižnici Sevnica. Podatke o zalogi in izposoji e-knjig v Knjižnici Brežice za pretekla leta smo pridobili iz letnih poročil knjižnice.

Rezultati: Pridobljeni rezultati kažejo, da imajo knjižnice velikost zaloge e-knjig sorazmerno s številom članov. V času zaprtja knjižnic so le-te svoje člane in uporabnike obveščale o svojem delovanju in ponudbi s tiskanimi in spletnimi mediji ter na lastnih spletnih straneh in družbenih omrežjih.

Omejitve raziskave: V pregled o izposoji e-gradiv smo vključili le posavske knjižnice – Knjižnico Brežice, Valvasorjevo knjižnico Krško in Knjižnico Sevnica. Podatki prikazujejo omejen čas, ko so bile knjižnice zaprte za uporabnike, tj. v času od 13. 3. do 3. 5. 2020 (obdobje strožjih ukrepov), in v času do preklica epidemije, tj. od. 4. 5. do 31. 5. 2020, in za primerjavo še isto obdobje v letu 2019.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Rezultati so uporabni za vse tri vključene splošne knjižnice in ostale, saj kažejo odziv uporabnikov na spremenjene pogoje dostopa do prosto dostopne literature in uspešnost preusmeritve bralcev na portal Biblos.

Ključne besede: e-knjige, Biblos, Knjižnica Brežice, Valvasorjeva knjižnica Krško, Knjižnica Sevnica

Abstract

Purpose: In this article, we present borrowing e-books from the web portal Biblos in libraries in Posavje region during the epidemic due to the increase of infected patients with coronavirus (SARS-CoV-2).

Methodology/approach: We used a survey to gain information about inventory and borrowing e-books on the web portal Biblos in Brežice Library, Valvasor Library Krško and Sevnica Library. Information about the inventory and borrowing e-books in Brežice Library for past years was gained from the library's annual reports.

Results: Gained results show that libraries have a proportionately sizeable inventory of e-books, regarding the number of members. During the closure of libraries, they informed their members and users about their activities and supply of printed and online media and their websites and social media.

Research limitations: Only libraries from Posavje region have been involved in the review – Brežice Library, Valvasor Library Krško and Sevnica Library. The data is focused only on a specific time frame during the lockdown of libraries for users between March 13 and May 3, 2020, and the period of stricter measures until the declaration of the end of the coronavirus epidemic on May 31, 2020. For comparison, we used the same period in 2019.

Originality/practical implications: The results are useful for all three involved public libraries and all other libraries because they show the response of users to changed conditions of open access to literature and the success of redirecting readers to the web portal Biblos.

Keywords: e-books, Biblos web portal, Brežice Library, Valvasor Library Krško, Sevnica Library

1 Uvod

Branje knjig je za mnoge način preživljanja prostega časa. Splošne knjižnice svojim članom nudijo bogato izbiro leposlovnega in strokovnega gradiva domačih in tujih avtorjev, v fizični in digitalni obliki. Dostop do e-knjig na portalu Biblos so za svoje člane že junija 2013 omogočile tudi vse tri splošne knjižnice v Posavju – Knjižnica Brežice, Valvasorjeva knjižnica Krško in Knjižnica Sevnica (Zamida, 2016, str. 7). Biblos že od vzpostavitve, kot prva slovenska spletna platforma za distribucijo e-knjig, uporabnikom omogoča sodoben in preprost dostop do e-knjig. Člani knjižnic si lahko gradivo izposodijo in (ali) kupijo (Zamida, 2016, str. 6).

Uporaba e-knjig, v primerjavi s tiskanimi, ima za knjižnice prednosti, saj omogoča lažje nakupovanje, shranjevanje, prenosljivost, dostopnost (potrebna je ustrežna bralna naprava), skrb za varnostno kopijo. Branje je možno na različnih

napravah, bere lahko več oseb hkrati, bralec si lažje prilagodi videz zapisa (npr. velikost črk). Imajo pa e-knjige tudi slabosti, saj je branje mogoče le z uporabo bralnih naprav, omejena je ponudba gradiva v e-obliki, različni formati datotek, nerešena so vprašanja o trajnem hranjenju in prenosu kupljenih naslovov na tretjo osebo (Klemen, 2013, str. 357). Upoštevati je treba tudi dejstvo, da med uporabniki knjižnice niso vsi »dovolj informacijsko pismeni, da bi lahko brali e-knjige« (Mahorčič, 2020, str. 17).

Izbrane tri knjižnice z izvajanjem nekaterih skupnih programov povezujejo prebivalce Posavja. Že desetletje skupaj izvajajo bralni program za odrasle, imenovan Posavci beremo skupaj,¹ s katerim vabijo k branju kakovostnega gradiva po izboru posavskih knjižničarjev. »Namen projekta Posavci beremo skupaj je opozoriti na pomembne predstavnike literarnega ubesedovanja pri nas in širše po svetu ter bralcem ponuditi tematsko pester razpon leposlovnih del, ki človekovo bivanjsko izkušnjo prikazujejo z raznolikimi kulturnimi, socialnimi in estetskimi izhodišči. Bralni projekt poteka v vseh enotah Knjižnice Brežice, Valvasorjeve knjižnice Krško in Knjižnice Sevnica. Začetek smo obeležili 21. marca 2020, konec projekta pa tokrat označuje datum 8. februar 2021.« (Knjižnica Brežice, b. l.) Za potrebe izvajanja omenjenega programa so v izrednih razmerah količino izbranega gradiva povečali z 12 naslovi e-knjig,² dostopnimi na Biblosu. Bralcem so želeli omogočiti nadaljevanje sodelovanja v programu kljub zaprtju knjižničnih prostorov, a ob izteku leta opazajo, da je bilo zabeleženih le nekaj izposoj tega gradiva (npr. v Knjižnici Brežice 2). Knjižničarji vseh treh sodelujočih knjižnic opazajo, da je do konca leta 2020 v programu sodelovalo vsaj pol manj bralcev kot v preteklih letih. Oktobra 2020 je pričela z delovanjem Posavska potujoča knjižnica – biliobus, ki omogoča bralcem v izbranih krajih Posavja dostop do gradiva.

2 Izposoja na Biblosu

Portal Biblos je za člane slovenskih splošnih knjižnic začel delovati junija 2013. Vsaka vključena knjižnica prispeva letno članarino, s katero pridobi možnost uporabe in upravljanja sistema, možnost distribucije gradiva svojim članom ter omejen nabor brezplačnih e-vsebin. Knjižnicam je ponujen osnovni nabor gradiva, ki trenutno obsega 225 naslovov. Vsaka posamezna knjižnica se nato

¹ Priporočilni bralni seznam Posavci beremo skupaj za leto 2020, dostopno na: https://www.knjiznica-brezice.si/tl_files/FotoGalerije/PBS%202020/PBS_Katalog_2020_www.pdf.

² Seznam e-knjig, vključenih v Posavci beremo skupaj 2020 s povezavami, je dostopen na: <https://www.knjiznica-brezice.si/posavci-beremo-skupaj-2020.html>.

sama odloči, kateri izmed ostalih dostopnih naslovov bi še bili zanimivi za njene člane. Člani posamezne knjižnice si lahko gradivo brezplačno izposodijo (Zamida, 2016, str. 9). Vsak nakup gradiva za knjižnico je v obliki licenc z omejenim številom izposoj, omejitev na posamezno licenco je 52 izposoj, le v času med karanteno, od 23. aprila 2020 do preklica le-te – 30. maja 2020, se je pri nakupu novih e-knjig založbe Beletrina število izposoj na licenco povečalo na 70. O številu hkratnih izposoj istega izvoda se lahko odločajo knjižnice same.

Uporabniki lahko berejo e-knjige na svojih bralnikih, pametnih telefonih, tablicah ali računalnikih. Za izposoj e-knjig potrebujejo številko svoje knjižnične članske izkaznice in geslo, ki ga uporabljajo tudi za storitev Moja knjižnica (podaljšanje roka vračila izposojenega gradiva, rezervacija želenega gradiva idr.). S člansko številko in osebnim geslom, vezanim na uporabo sistema COBISS, se prijavijo na spletnem portalu Biblos, kjer najprej izberejo knjižnico, v katero so včlanjeni, nato pa knjigo, ki si jo želijo izposoditi. Člani knjižnic imajo lahko izposojene do 4 e-knjige hkrati. Čas izposoje je 14 dni. Podaljšanje ni možno, vendar si lahko isto knjigo, če je prosta, ponovno izposodijo. Vračanje gradiva ni obvezno – po 14. dneh prenesena datoteka na uporabnikovi napravi ni več aktivna, zato tudi ni zamudnine, a je mogoče knjige 24 ur po izposoji predčasno vrniti. Rezervacije zaenkrat niso možne. V primeru nejasnosti lahko uporabniki pokličejo ali po e-pošti napišejo sporočilo zaposlenim v knjižnici, kjer so včlanjeni, in/ali odgovornim za portal Biblos (Biblos.si, b. l.).

2.1 Izposoja na Biblosu med zaprtjem knjižnic

Odziv knjižnic na pojav epidemije je zbran v poročilu neodvisne organizacije EBLIDA, ki se na evropskem območju zavzema za delovanje knjižnic. V poročilu je navedeno, da so bile knjižnice po celotni Evropi zaprte. V tem času so se preusmerile v druge oblike dela in so eksperimentirale. Opazno je bilo veliko povečanje objav dostopa do digitalnih virov. Knjižnice so ljudem dostavljale gradivo na dom in jih usmerjale k uporabi e-vsebin. Povečala se ni le količina objav digitalnih vsebin, nekatere knjižnice so izvajale tudi delavnice, pogovorne oddaje in predavanja, ob uporabi prenosa v živo (EBLIDA, 2020, str. 7, 5).

Na podoben način so se odzvale tudi knjižnice v Sloveniji, saj so bile vse zaprte do preklica, skladno z navodili pristojne institucije, Nacionalnega inštituta za javno zdravje (v nadaljevanju NIJZ). Na spletni strani Mednarodne zveze bibliotekarskih združenj in ustanov IFLA beremo, da so v tem času vse knjižnice po svetu promovirale svoje digitalne storitve (IFLA, 2020). Tudi v Sloveniji so imeli bralci omejen dostop do literature, zato se jih je del odločil za branje e-knjig. Splošne knjižnice imajo v svojo ponudbo vključeno posredovanje e-knjig

s portala Biblos, kjer lahko njihovi člani brezplačno dostopajo do omejenega nabora e-knjig.

Skrbnik portala Biblos je neprofitni zavod Beletrina, ki o obsegu gradiva in njegovi uporabi med bralci obvešča javnost na svoji spletni strani³ pod zavihkom Novice. Pod naslovom »Uspehi Biblosa« so 7. februarja 2020 objavili, da ima »Biblos, največja slovenska e-knjižnica in e-knjigarna, že **18.000 uporabnikov**, ki lahko uživajo v že več kot **3600 naslovih**. Medtem ko je bilo število vseh izposoj v lanskem letu skoraj 99.000, pa ste vseh skupaj do zdaj opravili že **316.405**« (Beletrina, 2020a). Iz zapisa je razvidno, da je do povečanja izposoje e-knjig prišlo že pred zaprtjem knjižnic in razglasitvijo karantene za območje Slovenije. Biblos je, kot odgovor na povečano zanimanje za branje e-knjig, povečal izbiro in bralcem ponudil nove naslove. Njihov paket ponujenih naslovov obsega tudi gradiva za domače branje, kar naj bi k branju spodbudilo predvsem srednješolce.

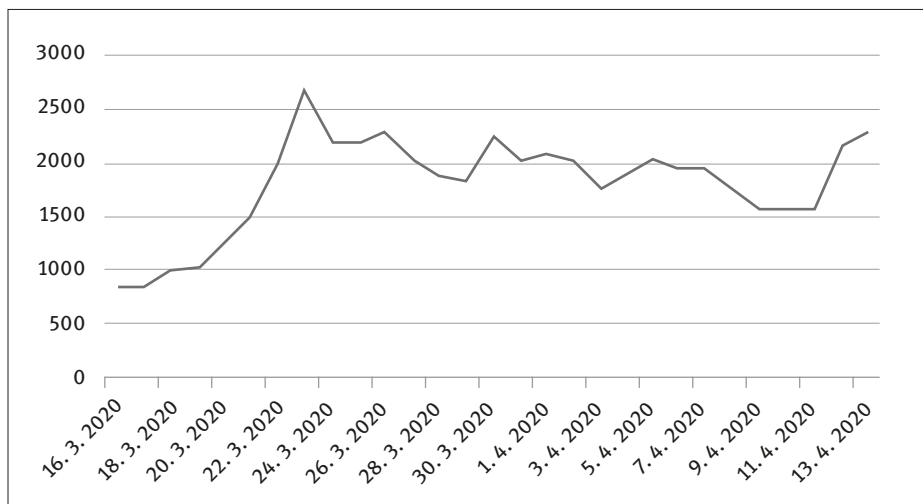
Sedmi dan po zaprtju knjižnic (19. marca) je bilo na spletni strani Beletrine objavljeno, da je na portalu Biblos dostopnih 3821 e-knjig, dnevno število izposoj pa se je povečalo na 800 do 900 izposoj dnevno (Biblos, 2020b). V času izrednih razmer se je, po besedah odgovornih za spletni portal, prvič zgodilo, da je bila knjiga najprej na voljo v e-obliki in šele pozneje v tiskani. »K temu koraku nas je ob trenutni situaciji spodbudilo povečano zanimanje za spletno knjigarno in knjižnico Biblos« (Beletrina, 2020c). Dan pozneje (20. marca) so objavili: »Včeraj je bil za Biblos rekorden dan, ki bo šel v zgodovino.« V enem samem dnevu so v spletni knjižnici zabeležili več kot 1000 izposoj, kar je več kot trikrat toliko kot na običajen dan v tem letu, ko beležimo okoli 300 izposoj« (Beletrina, 2020c). V času izrednih razmer so splošne knjižnice še intenzivneje nagovarjale bralce k branju e-knjig s portala Biblos. Ponujen je bil brezplačen prvi vpis v knjižnice preko spleta in izposoja e-gradiva za člane z neporavnanimi preteklimi obveznostmi. Oba ukrepa sta uporabnikom omogočala nemoten dostop do e-virov in e-knjig.

Napotitev uporabnikov na izposajo e-gradiv je imela dober odziv, o čemer so poročale nekatere knjižnice. V Lavričevi knjižnici Ajdovščina so opazili, podobno kot v Posavju, »da je po e-knjigah posegel tudi del populacije, ki se je s tovrstno knjigo srečal prvič« (Kante, 2020, str. 17).

V dneh samoizolacije sta se Digitalna knjižnica Slovenije (dLib.si) in Biblos.si združila v skupni promociji branja e-gradiv, imenovani Branje na klik. K promociji sta pozvali različne medije (Vaš kanal, b. l.). Slika 1 kaže število izposoj v prvem mesecu karantene. Opazimo skokovito rast v prvih dneh (med 19. in 24.

³ Dostopna na: <https://beletrina.si>.

marcem) in poznejša nihanja. Ob upoštevanju podatkov iz posavskih knjižnic lahko predvidevamo, da tudi v drugem delu meseca aprila ni bilo večjega padca števila izposoj.

Slika 1: Število izposoj na Biblosu v času karantene 2020 (Vaš kanal, b. l.)

3 Izposoja na Biblosu v času omejenega dostopa do knjižnih polic v Posavju

Ob podatkih izposoje na portalu Biblos, ki jih je objavila Beletrina, nas je zanimalo, kakšna je bila izposoja v Posavju. Prebivalcem Posavja omogočajo dostop do pisane besede Knjižnica Brežice, Valvasorjeva knjižnica Krško, Knjižnica Sevnica in Knjižnica Laško – za območje Radeč. Knjižnice vodijo statistiko izposoje za vse svoje člane, zato smo iz pregleda izvzeli prebivalce Radeč, ki so včlanjeni v Knjižnico Laško. Omejili smo se le na ostale tri posavske knjižnice.

Zaposlenim v posavskih knjižnicah, ki skrbijo za nabavo e-knjig na portalu Biblos, smo poslali vprašalnik z osmimi vprašanji. Zanimalo nas je:

- Kolikšno je število naslovov, ki so trenutno (31. 5. 2020) na voljo članom vaše knjižnice?
- Koliko naslovov ste dokupili v času od 13. 3. do 31. 5. 2020?
- Koliko izposoj ste zabeležili v celem letu 2019?
- Koliko izposoj ste zabeležili od 1. 1. do 31. 5. 2019?
- Koliko izposoj ste zabeležili po mesecih v tem letu (do 31. 5. 2020)?

- Koliko izposoj ste zabeležili od 13. 3. do 3. 5. 2020?
- Koliko izposoj ste zabeležili od 4. 5. do 31. 5. 2020?
- Kolikšno je število članov knjižnice?

Preglednica 1: Število članov knjižnice leta 2019 (Statistični podatki o knjižnicah, 2020)

Knjižnica \ Člani	Število članov	Število potencialnih članov
Knjižnica Brežice	4275	24.051
Valvasorjeva knjižnica Krško	6069	28.656
Knjižnica Sevnica	2931	17.642

Preglednica 1 vsebuje podatke o številu članov posavskih knjižnic in številu prebivalstva območja, ki ga pokriva posamezna knjižnica. Podatki so vzeti s spletne strani Narodne in univerzitetne knjižnice, kjer so objavljeni statistični podatki knjižnic. V pregled smo vključili število prebivalcev območja posamezne knjižnice, saj te o svojih aktivnostih in ponudbi obveščajo lokalno prebivalstvo po različnih medijih in na družbenih omrežjih. Za promocijo branja, knjig in knjižnične dejavnosti uporabljajo spletne in tiskane medije, namenjene širšemu krogu prebivalcev določenega območja. V času zaprtja so knjižnice svoje člane, uporabnike in širšo lokalno javnost o spremembah in možnostih dostopa do gradiva obveščale v lokalnem časopisju – na spletu in v tiskanih izdajah, na svojih spletnih straneh, po knjižničnih Facebook profilih, člane pa tudi po e-pošti.

Zanimalo nas je, ali obstaja povezava med številom članov knjižnice in številom e-knjig v njeni zbirki na Biblosu. Iz podatkov v Preglednicah 1 in 2 je razvidno, da te povezave obstajajo. Valvasorjeva knjižnica Krško ima največ potencialnih in včlanjenih članov, katerim ponuja največ različnih naslovov e-gradiv. Ostali dve knjižnici pokrivata manjši del prebivalstva, ki mu omogočata dostop do manjšega števila e-naslovov. V Preglednici 2 opazimo, da je bilo število teh 13. maja 2020 skoraj enako, v času zaprtja knjižnic pa je Knjižnica Brežice dokupila 29 naslovov več od Knjižnice Sevnica.

Preglednica 2: Število dostopnih naslovov knjig (Biblos.si, b. l.)

Čas \ Knjižnica	Biblos	Knjižnica Brežice	Valvasorjeva knjižnica Krško	Knjižnica Sevnica
13. 3. 2020	približno 3600	537	745	536
31. 5. 2020	4121	596	835	566

Zavod Beletrina je poskrbel, da se je v času večjega zanimanja za branje e-knjig povečala tudi ponudba naslovov. Zbirke e-knjig na portalu Biblos so pri posameznih knjižnicah različno obsežne. Iz Preglednice 2 razberemo, da je v času zaprtja

knjižničnih zgradb, Valvasorjeva knjižnica Krško dokupila največ naslovov, 90, tako so imeli ob koncu razglasa epidemije (31. maja) njeni člani dostop do 20,3 % vseh naslovov, objavljenih na Biblosu. Zbirka e-knjig Knjižnice Sevnica se je povečala za 30 naslovov in je obsegala 13,7 % vseh naslovov, Knjižnice Brežice pa za 59, kar pomeni 14,5 % vseh naslovov. Število posameznih naslovov lahko pomnožimo s številom licenc, saj si je bilo vsako e-knjigo mogoče izposoditi 52-krat oziroma 70-krat, če je bila licenca kupljena v času od 23. aprila do 30. maja 2020. Tako lahko dobimo okvirno število vsega gradiva, dostopnega članom posamezne knjižnice oziroma največjega možnega števila izposoj.

Želeli smo ugotoviti, ali obstaja povezava med obsegom knjižnične zbirke e-knjig in izposojami le-teh. Zanimalo nas je še, za koliko se je povečala izposoja v spletni knjižnici Biblos za izbrane knjižnice, ko prost pristop do gradiva ni bil mogoč. V Preglednici 3 so zbrani podatki o izposoji e-knjig v posavskih knjižnicah po mesecih.

Preglednica 3: *Izposoja e-knjig v posavskih knjižnicah po mesecih za leto 2020*

Knjižnica	Januar	Februar	Marec	April	Maj	Skupaj
Knjižnica Brežice	28	38	232	470	187	955
Valvasorjeva knjižnica Krško	41	50	315	478	313	1197
Knjižnica Sevnica	63	32	141	186	101	523

Mesečna izposoja je bila v vseh treh knjižnicah največja v aprilu. V primerjavi s celotno izposojami prvih petih mesecev leta 2020, je v Knjižnici Brežice obsegala kar 49,21 %, v Valvasorjevi knjižnici Krško 39,93 % in v Knjižnici Sevnica 35,56 %. Razlogi za največjo izposojami prav v aprilu so različni. Menimo, da so ljudje že odkrili poti do e-knjig, gibanje prebivalcev je bilo omejeno ves mesec in fizičen obisk knjižnic ni bil mogoč. V ostalih mesecih tega leta je bila karantena le v delu meseca marca in maja, v prvih dveh mesecih pa je bilo gibanje neomejeno, a je bila izposoja prav te mesece najnižja v obravnavanem delu leta 2020 in s tem primerljiva preteklim letom. Maja je izposoja e-knjig ostala višja kot pred epidemijo, a je opazen padec.

Ob primerjavi izbranih knjižnic glede na število izposoj po vseh mesecih opazimo, da je bila izposoja spremenljiva, saj je bila januarja najvišja v Knjižnici Sevnica, ki ima najmanj članov, v ostalih mesecih od februarja do maja, pa so si največ gradiva izposodili člani Valvasorjeve knjižnice Krško. Prav v tej knjižnici je najbolj opazna razlika v številu izposoj glede na ostali dve v mesecih marec in maj, saj so zabeležili bistveno več bralcev.

Preglednica 4 predstavlja izposojami e-knjig v posameznih obdobjih leta 2019 in 2020. Zanimalo nas je obdobje, ko so bile knjižnične zgradbe zaprte (od 13. marca

do 3. maja 2020) in ko so se knjižnice že odprle za uporabnike, a prost pristop do gradiva še ni bil mogoč in je še veljal razglas epidemije (od 4. maja do 31. maja 2020). Želeli smo primerjati skupno izposajo prvih petih mesecev leta 2019, ko ni bilo posebnosti, z izposajo od januarja do maja 2020, ko so v knjižnicah veljali posebni pogoji dela. Zanimala nas je izposoja v celem letu 2019, da bi ovrednotili povečanje izposoje e-knjig v prvih petih mesecih letošnjega leta.

Preglednica 4: Izposoja e-knjig v posavskih knjižnicah v obdobjih leta 2019 in 2020

Knjižnica \ Obdobje	13. 3.–3. 5. 2020	4. 5.–31. 5. 2020	1. 1.–31. 5. 2020	1. 1.–31. 5. 2019	Celo leto 2019
Knjižnica Brežice	737	169	955	120	324
Valvasorjeva knjižnica Krško	824	257	1197	230	608
Knjižnica Sevnica	326	86	523	90	373

V Posavskem obzorniku⁴ je bilo navedeno, da je Knjižnica Sevnica svoje aktivnosti preselila na splet. »Članicam in članom smo omogočili izposajo elektronskih knjig – v bazi je preko štiri tisoč naslovov knjig – in v tem času smo opravili še dodaten nakup e-naslovov, da se je povečal bralni izbor. Številke izposojenih e-knjig so se dvignile: v mesecu marcu je bilo prebranih 141 e-knjig, v aprilu 186 knjig, sicer pa smo v 'normalnih časih' na mesec beležili povprečno 40 do 50 izposoj« (S. R., 2020). Pri izposoji e-knjig po mesecih tega leta opazimo, da je bila ta v Knjižnici Sevnica največja aprila in najmanjša februarja. V času zaprtja knjižnice so mesečno zabeležili več kot sto izposoj e-knjig, kar je več kot enkrat večja izposoja od povprečne izposoje preteklih let.

Povečala se je izposoja tudi v Knjižnici Brežice, kjer podatki kažejo, da je bilo marca izposojenih 232 e-knjig, v prvih treh dneh aprila pa so zabeležili kar 55 izposoj. V tem mesecu je bilo izposojenega 145,06 % več gradiva kot v celotnem letu 2019. V celotnem obdobju karantene je bilo 737 izposoj e-knjig, od tega največ aprila. Število izposoj leta 2020 je bilo najnižje februarja in najvišje aprila, precej povečana je ostala še tudi maja, ko je bila knjižnica že odprta, a uporabniki do gradiva še niso mogli prosto dostopati. Člani so si gradivo naročali po e-pošti, telefonu ali so si želeno rezervirali preko servisa Moja knjižnica.

V Valvasorjevi knjižnici Krško so v prvih petih mesecih zabeležili že 1197 izposoj, kar je več kot enkratno (50,79 %) povečanje v primerjavi s celim preteklim letom. V času zaprtja knjižnice so, podobno kot ostali dve knjižnici, zabeležili 43,96 % večjo izposajo, kot v celotnem letu 2019. Podatki kažejo, da je bila

⁴ Posavski obzornik je časopis splošnoinformativnega značaja za območje statistične in razvojne regije oziroma pokrajine Posavje, izhaja vsakih 14 dni.

največja izposoja aprila, 39,93 % izposoje leta 2020. Meseca marec in maj sta bila primerljiva s 26 % izposoje leta 2020.

Ob primerjanju števila izposoje v Posavju opazimo, da so si v času zaprtja knjižnic in tudi v prvih petih mesecih leta 2020 pričakovano največ e-naslovov izposodili člani Valvasorjeve Knjižnice Krško, saj so ti najštevilčnejši, njihova izbira pa najbogatejša.

V času, ko so bile knjižnice zaprte, so mnoge izmed njih svoje bralce na različne načine spodbujale k uporabi spletnih vsebin. Na svojih spletnih straneh, Facebook profilih, po e-pošti in ostalih dostopnih poteh so knjižnice redno, skoraj vsakodnevno, svoje člane in uporabnike obveščale o različnih temah. Spodbujale so dostop (do) in uporabo spletnih gradiv, ki so jih omogočale že tudi pred zaprtjem, a so v teh dneh postala še bolj aktualna, in sicer branje časopisov v zbirki PressReader, ki vsebuje šest tisoč naslovov dnevnega časopisja iz več kot sto držav; svetovale uporabo različnih podatkovnih zbirk, npr. Digitalne knjižnice Slovenije (dLib.si), ter domoznanskega portala Kamra, kjer objavljajo mnogo zanimivih lokalnih domoznanskih zgodb, tudi iz Posavja. Bralci so lahko dostopali do spletne podatkovne zbirke Tax-fin-lex, ki omogoča pregled aktualne zakonodaje. Za lažji izbor kakovostnega branja so knjižničarji bralce različnih generacij usmerjali na portal Dobreknjige.si, kjer prav slovenski knjižničarji objavljajo priporočene naslove in kratke opise domače ter tuje literature. Dostop do vseh teh vsebin je brezplačen, le pri nekaterih je potrebna predhodna včlanitev v knjižnico in s tem pridobitev gesla.

4 Izposoja na Biblosu v Knjižnici Brežice

Pregledali smo tudi statistiko izposoj e-knjig s portala Biblos za vsa pretekla leta v Knjižnici Brežice, saj smo želeli primerjati število izposoj v običajnem letu in v času letošnjih posebnih razmer. Podatke za Preglednico 5 smo pridobili iz letnih poročil knjižnice, ki so objavljena na spletu. Opazimo, da se je izposoja e-knjig pričela leta 2013, ko je bilo v poročilu navedeno število dostopnih naslovov za člane, a še ni bilo objavljenih podatkov o izposoji. Naslednje leto je bilo izposojenih 53 e-knjig, v drugem letu promocije in izvajanja tovrstne izposoje, leta 2015, pa se je povečala na 367 izposoj. V naslednjih letih je bilo število izposoj med 330 in 390. Večje število so zabeležili leta 2018, ko so presegli 400 izposoj v enem letu, a je knjižnica naslednje leto beležila padec izposoje e-knjig, 324 izposoj. Iz zbranih števil opazimo, da se je izposoja v času zaprtja knjižnic leta 2020 zelo povečala, saj so v prvih petih mesecih zabeležili 995 izposoj, kar je skoraj trikrat več izposoj od povprečnega celega leta. Iz števila dostopnih naslovov opazimo,

da se je število teh v primerjavi s preteklim letom povečalo za 61. Povečanje števila dostopnih e-knjig ni toliko večje, kot je večja izposoja, a so v Knjižnici Brežice z dopolnitvijo zbirke knjig na Biblosu želeli k branju privabiti nove bralce in ohraniti obstoječe.

Preglednica 5: Število naslovov e-knjig na portalu Biblos in njihova izposoja v Knjižnici Brežice⁵

Leto \ 2020 (1. 1.–31. 5.)	2020 (1. 1.–31. 5.)	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Število vseh naslovov	596	535	468	421	356	331	247	524
Letni prirast naslovov e-knjig	61	64	39	45	45	64	57	524
Število izposoj	995	324	413	397	333	367	53	ni podatka

Primerjava števila dostopnih e-knjig, letnega prirasta in števila izposoj, ki so za Knjižnico Brežice predstavljene v Preglednici 5, kažejo, da večje število dostopnih naslovov še ne pomeni večjega števila izposoj v letu. Največji letni prirast naslovov po letu 2013 (uvredba storitve) je bil v letih 2015 in 2019, a število izposoj v teh letih ni bilo najvišje. Več e-knjig je bilo izposojenih leta 2017 in 2018, ko letni prirast ni bil najvišji, a je bilo izposoj še vedno manj kot v prvih petih mesecih leta 2020.

Preglednica 6: Izposoja e-knjig v Knjižnici Brežice po mesecih za leto 2019 in 2020

Leto \ Mesec	Januar	Februar	Marec	April	Maj	Skupaj
2019	35	19	24	16	26	120
2020	28	38	232	470	187	955

Podatki o izposoji e-knjig za leto 2019 so primerljivi s preteklimi leti. Primerjava izposoje po mesecih za leti 2019 in 2020 je vidna v Preglednici 6. Opazimo, da je bilo januarja in februarja število izposoj podobno kot v preteklem letu. V času karantene pa se je izposoja bistveno povečala, marca za 208 izposoj (966,66 %), aprila za 454 izposoj (2.937,5 %) in maja za 161 izposoj (719,23 %). Na povečanje je najverjetneje vplivala tudi omejitev gibanja in precejšnje število zaposlenih aktivnih prebivalcev, ki so doma čakali na delo. Posebne razmere so dopuščale več časa za branje.

⁵ Podatki v preglednici so vzeti iz Poslovnega poročila Knjižnice Brežice za leta 2013, 2014 in 2015 in Letnega poročila Knjižnice Brežice za leta 2016, 2017, 2018 in 2019.

5 Zaključek

Čas epidemije v Sloveniji ni ustavil delovanja knjižnic, saj so knjižničarji poiskali drugačne poti do uporabnikov. Omogočili so jim brezplačni vpis na daljavo in neomejen dostop do digitalnih spletnih vsebin (npr. e-časopisi, podatkovne zbirke, e-knjige). Nagovarjali so jih preko različnih medijev in na družbenih omrežjih. Ob upoštevanju priporočil, ki jih je izdal NIJZ, so nekatere knjižnice pričele z izposojno gradiva pred knjižnično stavbo. Gledano v celoti pa se je večina knjižničnih aktivnosti prenesla na splet, kjer so uporabnikom omogočali dostop do delavnic, predavanj, nasvetov, gradiv.

Podatki o izposoji e-knjig kažejo, da se je s pomočjo Biblosa izpolnilo poslanstvo knjižnic, da vsem generacijam bralcev omogočijo dostop do pisane besede in nemoteno izposojajo gradiva. Številke izposojenega gradiva kažejo na povečano zanimanje za branje e-knjig tudi v Posavju. Knjižnice so z dodatnim nakupom, kolikor jim je to omogočalo finančno stanje, dopolnile knjižno ponudbo na portalu Biblos. V pomoč pri izbiri e-gradiv so svoje uporabnike nagovarjale z različnimi sporočili in namigi o dobrih knjigah, še dodatno so izpostavili portal Dobreknjige.si, kjer slovenske splošne knjižnice in njihovi zaposleni v branje priporočajo kakovostne knjige.

Odzivi uporabnikov v času zaprtja knjižnic in tudi pozneje, ko so se vrata knjižnic že odprla, a izbiranje gradiva med policami še ni bilo dovoljeno, so prinesli spoznanje, da je za uporabnike pomemben fizičen stik z gradivom, prost pristop ter osebni stik s knjižničarji. Izposojanje in branje se je pri deležu članov ohranilo ob uporabi portala Biblos in sodobne tehnologije. Knjižnične statistike kažejo na povečano zanimanje za to obliko literature v določenih mesecih, a sproščanje ukrepov za zavezitev širjenja virusa in prost dostop do literature bosta vplivala na odločitev bralcev, katero obliko knjige bodo vzeli v branje, papirnato ali elektronsko. Knjižničarji bodo tudi v prihodnje bralce z različnimi obvestili in dejavnostmi spodbujali k branju e-knjig. Strinjamo se z mnenjem, ki sta ga podala Černelč in Samec, da »uporabnikom zgolj dostop do e-knjig ne zadostuje. Pokazalo se je, da je zanje zelo pomemben tudi osebni vložek zaposlenih (2020, str. 15).

Podatki kažejo, da se je z omejenim gibanjem prebivalcev in večjo promocijo na spletnih medijih povečalo število izposoj na portalu Biblos, vendar se pri tem postavlja vprašanje, ali bodo knjižnice v Posavju in širše znale ter uspele obdržati pridobljene bralce e-knjig. Za bralca so e-knjige dostopne kjer koli in kadar koli. Portal Biblos namreč za člane splošnih knjižnic omogoča brezplačen dostop do e-knjig, izbor naslovov se bogati, a še vedno je negotovo, koliko bralcev bo v prihodnje posegalo po e-knjigah. Knjižnice morajo nenehno vlagati

trud v promocijo branja in vseh dostopov do gradiva, saj le tako ostanejo blizu bralcem. Knjižničarji lahko ob upoštevanju razmer, v katerih se bralec nahaja, najdejo zanj želeno vsebino v zeleni obliki gradiva.

Število knjižničnih izposoj e-knjig še nekaj časa ne bo preraslo izposoj tiskanih knjig. V prostem času še vedno več bralcev posega po tiskanih knjigah in tako bo najverjetneje na območju Posavja in Slovenije ostalo tudi v prihodnje.

Navedeni viri

Beletrina. (2020a, 7. februar). Uspehi Biblosa [blog zapis]. *Beletrina.si*. Pridobljeno 10. 5. 2020 s spletne strani: <https://beletrina.si/novice/uspehi-biblosa>

Beletrina. (2020b, 19. marca). Povečano zanimanje za e-knjige [blog zapis]. *Beletrina.si*. Pridobljeno 10. 5. 2020 s spletne strani: <https://beletrina.si/novice/povecano-zanimanje-za-e-knjige>

Beletrina. (2020c, 20. marec). Rekordno število izposoj na biblos.si [blog zapis]. *Beletrina.si*. Pridobljeno 10. 5. 2020 s spletne strani: <https://beletrina.si/novice/rekordno-stevilo-izposoj-na-biblos-si>

Beletrina. (2020č, 2. april). Nove e-knjige še pred izidom tiskane izdaje [blog zapis]. *Beletrina.si*. Pridobljeno 10. 5. 2020 s spletne strani: <https://beletrina.si/novice/nove-e-knjige-se-pred-izidom-tiskane-izdaje>

Biblos.si. (B. l.). *Kako deluje?* [spletno mesto]. Ljubljana: Beletrina. Pridobljeno 10. 5. 2020 s spletne strani: <https://www.biblos.si/kako-deluje>

Černelč, I. in Samec, M. (2020). Življenje je padlo na glavo. *Knjižničarske novice*, 30(3–4), 12–15.

EBLIDA. (2020, maj). *A European library agenda for the post-Covid 19 age*. Hague: EBLIDA. Pridobljeno 18. 1. 2021 s spletne strani: <http://www.eblida.org/Documents/EBLIDA-Preparing-a-European-library-agenda-for-the-post-Covid-19-age.pdf>

IFLA. (2020, 13. oktober). *COVID-19 in global library field*. Hague: IFLA. Pridobljeno 17. 1. 2021 s spletne strani: <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries>

Kante, V. (2020). Petek 13. za slovenske knjižnice. *Knjižničarske novice*, 30(3–4), 16–18.

Klemen, A. (2013). Kako položiti elektronsko knjigo na polico splošne knjižnice?. V M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), *Knjižničarski izzivi: vizija, strategija, taktika: 2003–2013–2023: zbornik referatov* (str. 311–361). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Knjižnica Brežice. (B. l.). *Posavci beremo skupaj 2020* [spletna stran]. Brežice: Knjižnica Brežice. Pridobljeno 10. 1. 2021 s spletne strani: <https://www.knjiznica-brezice.si/posavci-beremo-skupaj-2020.html>

Knjižnica Brežice. (2017, februar). *Letno poročilo Knjižnice Brežice za leto 2016*. Brežice: Knjižnica Brežice. Pridobljeno 9. 5. 2020 s spletne strani: <http://www.knjiznica-brežice.si/letna-porocila.html>

Knjižnica Brežice. (2018, februar). *Letno poročilo Knjižnice Brežice za leto 2017*. Brežice: Knjižnica Brežice. Pridobljeno 9. 5. 2020 s spletne strani: <http://www.knjiznica-brežice.si/letna-porocila.html>

Knjižnica Brežice. (2019, februar). *Letno poročilo Knjižnice Brežice za leto 2018*. Brežice: Knjižnica Brežice. Pridobljeno 9. 5. 2020 s spletne strani: <http://www.knjiznica-brežice.si/letna-porocila.html>

Knjižnica Brežice. (2020, februar). *Letno poročilo Knjižnice Brežice za leto 2019*. Brežice: Knjižnica Brežice. Pridobljeno 9. 5. 2020 s spletne strani: <http://www.knjiznica-brežice.si/letna-porocila.html>

Knjižnica Brežice. (2014, februar). *Poslovno poročilo Knjižnice Brežice 2013*. Brežice: Knjižnica Brežice. Pridobljeno 9. 5. 2020 s spletne strani: <http://www.knjiznica-brežice.si/letna-porocila.html>

Knjižnica Brežice. (2015, februar). *Poslovno poročilo Knjižnice Brežice 2014*. Brežice: Knjižnica Brežice. Pridobljeno 9. 5. 2020 s spletne strani: <http://www.knjiznica-brežice.si/letna-porocila.html>

Knjižnica Brežice. (2016, februar). *Poslovno poročilo Knjižnice Brežice 2015*. Brežice: Knjižnica Brežice. Pridobljeno 9. 5. 2020 s spletne strani: <http://www.knjiznica-brežice.si/letna-porocila.html>

Mahorčič, J. (2020). Epidemija ne popušča, knjižnice tudi ne. *Knjižničarske novice*, 30(6), 16–17.

S. R. (2020, 4. maj). Knjižnice odprle vrata. *Posavski obzornik* [spletno mesto]. Pridobljeno 10. 5. 2020 s spletne strani: <https://www.posavskiobzornik.si/kultura/knjiznice-so-odprle-vrata-90051>

Statistični podatki o knjižnicah [spletno mesto]. (2020). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, BibSiSt online. Pridobljeno 30. 5. 2020 s spletne strani: <https://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>

Vaš Kanal [spletno mesto]. (B. l.). Branje na klik. Novo mesto: Televizija Novo mesto. Pridobljeno 10. 5. 2020 s spletne strani: <https://www.vaskanal.com/branje-na-klik-o-kampanji>

Zamida, R. (2016). Biblos, slovenski servis za oddaljeno izposojlo e-knjig. *Šolska knjižnica*, 25(1–2), 5–12.

Andreja Dvornik

Knjižnica Brežice, Trg Jožeta Toporišiča 1, 8250 Brežice
e-pošta: andreja.dvornik@gmail.com

Z branjem do zvezd: približevanje knjižnice, knjižničnega gradiva in branja učencem osnovne šole, s poudarkom na 1. vzgojno-izobraževalnem obdobju

Reading to the stars: bringing the library, library material and reading closer to primary school pupils, particularly the first educational period

Damijana Medved

Oddano: 19. 6. 2020 – Sprejeto: 24. 12. 2020

1.04 Strokovni članek
1.04 Professional article
UDK 027.7/.8:028.5

Izvleček

Namen: V okviru projekta Z branjem do zvezd je v osnovnošolski knjižnici potekala izvedba tedenskih dogodkov z namenom predstavitve najrazličnejšega knjižničnega gradiva. Učencem prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja smo pokazali, da lahko prek knjižničnega gradiva pridejo do informacij in znanja o vseh področjih življenja. Cilja projekta sta popularizacija gradiva, ki je redkeje izposojano, in povečanja izposoje. Namen je, da bi učenci in ostali zaposleni šolsko knjižnico doživljali kot živ prostor, odprt za vse, ki omogoča spoznavanje novih znanj in spoznanj.

Metodologija/pristop: V šolskem letu 2019/2020 je bilo izvedenih 16 dogodkov (t. i. Dogajalnic), poleg tega pa meseca decembra še dodatnih 15 kratkih branj v knjižnici. Dogodki so bili izmenjaje organizirani za 1., 2. in 3. razred. Na decembrska branja pa so bili vabljeni vsi. Na dogodkih smo beležili obisk ter izposajo gradiva.

Rezultati: Analiza podatkov je pokazala zelo dober obisk dogodkov. Posledično se je število uporabnikov knjižnice v povprečju povečalo za 15 %. Na 10 od 16 dogodkih so si učenci izposodili knjižnično gradivo za domov.

Omejitve raziskave: Ni zabeleženo, koliko različnih učencev se je udeležilo Dogajalnic, kar bi dalo rezultat, kolikšen delež vseh učencev se jih je udeležilo. Poleg tega nismo

beležili koliko knjig so si učenci izposodili čitalniško, beležili smo samo izposojno na dom, ki pa ni celosten kazalec zanimanja učencev.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Raziskava je lahko temelj za nadaljnje bralno spodbujevalne projekte in za beleženje dodatnih podatkov.

Ključne besede: branje, šolske knjižnice, ustvarjalnost v knjižnici, 1. vzgojno-izobraževalno obdobje, bralne spodbude

Abstract

Purpose: In the school library, we organized weekly events with the purpose of introducing different library materials and to show the pupils that through library materials they can get information and knowledge about everything. The goal was to increase the interest in library materials which are rarely borrowed and to increase borrowing in general. The purpose is that the pupils and the employees can realize that the school library is a lively space, open for everybody, inclined to get new knowledge and new cognition.

Methodology/approach: In the school year 2019/20, we organized 16 events, and 15 short readings in December 2019. The events were dedicated to 1st, 2nd and 3rd grade. On December's readings pupils from all grades were invited. At every event we count the number of users and the fact if anyone borrowed the book.

Results: The analysis of data showed very good visit of the events. The number of users increased, on average, by 15%. In 10 out of 16 events, pupils also borrowed books for home.

Research limitations: We didn't collect the data how many pupils attended the events, so we would know the percentage of all school children who attend the event. Besides that we don't have the data which books pupils borrowed just for use it in a library.

Originality/practical implications: The research could be the basis for future reading encouraging projects and for collecting further data.

Keywords: reading, school libraries, creativity in library, first educational period, reading encouragements

1 Uvod

Zaradi splošnega upada zanimanja za branje (Blatnik idr., 2019) ter slabšanja tehnike branja, smo se na šoli odločili za izvedbo projekta »Z branjem do zvezd«, v okviru katerega so predvidene naslednje dejavnosti: izboljšanje tehnike branja za drugošolce, spodbujanje branja za petošolce, družinska bralna značka, predavanje za starše bodočih prvošolcev, obisk literarnega ustvarjalca na šoli ter redni dogodki spodbujanja branja (ki se odvijajo v knjižnici), ki so namenjeni učencem in učiteljem 1. izobraževalnega obdobja. V pričujočem prispevku se bomo osredotočili na zadnjo dejavnost.

Branje tekmuje z drugimi prostočasnimi dejavnostmi, elektronskimi napravami, ki jih v preteklosti ni bilo, zato moramo biti knjižničarji in seveda tudi ostali strokovni delavci ustvarjalni, vztrajni in izvirni, da branje in knjižnico približamo učencem, kot vir informacij, znanja, obenem pa tudi lepote, užitka in zabave. Izkušnje kažejo, da je samo branje pravljičnega koncepta, ki učencev ne pritegne več, zato je treba poslušalsko izkušnjo nadgraditi še z drugimi dejavnostmi, ki vključujejo več čutov (poleg slišnega vsaj še vidnega, pa tudi tipnega in okušalnega) in ki od učencev zahtevajo aktivno udeležbo pri dogodku.

Tako smo se odločili za (praviloma) tedenske dogodke v knjižnici (t. i. Dogajalnice) z namenom predstavitve najrazličnejšega knjižničnega gradiva, da bi učencem pokazali, kako lahko prek knjižničnega gradiva pridejo do informacij in znanja o vseh področjih življenja, s ciljem, da bi popularizirali gradivo, ki je redkeje izposojano ter da bi nasploh povečali izposajo. Udeležba na dogodkih je bila prostovoljna in nezavezujoča, upali pa smo, da bi glas o izvedbi v knjižnico privabil tudi učence, ki sicer v knjižnico ne zahajajo ali jo obiščejo zelo redko. Namen Dogajalnic je bil tudi, da učenci in vsi ostali zaposleni šolsko knjižnico doživijo kot živ prostor, odprt za vse, ki omogoča spoznavanje novih znanj in spoznanj.

2 Pregled teoretičnih izhodišč in raziskav oziroma literature

Šolska knjižnica in tudi šola sama ima veliko vlogo pri opismenjevanju in navduševanju nad branjem. Posebej za prvošolce je še vedno zelo pomembna vloga staršev, saj (večinoma) še ne berejo sami in je tako zavedanje staršev za pomen odnosa do branja in knjig izjemno pomemben. V raziskavi Knjiga in bralci VI so ugotovili, da v »Sloveniji dnevno bere otrokom le 12 % staršev, večkrat na teden pa 17 %« (Blatnik idr., 2019, str. 69). Ob primerjanju predhodne raziskave so celo ugotovili, da se delež staršev, ki vsakodnevno bere otrokom, zmanjšuje: »saj je leta 2014 dnevno otrokom bralo 15 % družin, večkrat na teden pa 17 %, v seštevku torej 3 % več kot leta 2019.« (Blatnik idr., 2019, str. 69) Šolska knjižnica je tako lahko vsaj delni korektiv tega stanja in šolski knjižničar nekdo, ki ponuja reden stik otrok z branjem in knjigami.

Pregled Iflinih¹ smernic za šolske knjižnice našo namero o organiziranju bralno spodbujevalnih dejavnosti večkrat potrdi in poudari, saj spodbujanje pismenosti

¹ IFLA = International Federation of Library Associations in Institutions. 2. dopolnjena izdaja Smernic za šolske knjižnice je izšla 2015, v slovenskem prevodu smo jih dobili 2019.

in branja spada med temeljne dejavnosti izobraževalnega programa šolskih knjižnic (IFLA, 2019). Tako pri definiciji o tem, kako naj šolska knjižnica deluje, zasledimo, da naj šolska knjižnica deluje kot: »center pismenosti, kjer šolska skupnost goji branje in razvoj pismenosti v vseh oblikah« (IFLA, 2019, str. 18). V duhu naše namere o organiziranju dogodkov v knjižnici pa sodi tudi misel, da naj bo šolska knjižnica: »družbeni prostor, odprt za kulturne, strokovne in izobraževalne dogodke (npr. prireditve, srečanja, razstave, vire) za šolsko skupnost.« (IFLA, 2019, str. 18)

Šolska knjižnica ima pri vpetosti v vzgojno-izobraževalno delo specifično vlogo, tako v primerjavi z ostalimi tipi knjižnic kot v primerjavi s šolskimi učilnicami kot takimi. Zagotovo je njena vzgojno-izobraževalna vloga bolj poudarjena (če jo primerjamo z drugimi tipi knjižnic), obenem pa si lahko privoščijo sproščenost, ki v učilnicah ni vedno mogoča. Šolska knjižnica mora biti srce šole in njeni cilji se najbolje uresničujejo, ko je njena vloga vključena tudi v učne načrte, s poudarki na zmožnostih »branja in pismenosti – sposobnosti in dovednosti v zvezi z užitek pri branju, branju za zabavo, branjem zaradi učenja na različnih nosilcih ter preoblikovanjem, posredovanjem in razširjanjem besedil v različnih oblikah in načinih, s čimer se pogloblja pomen in razumevanje.« (IFLA, 2019, str. 19)

Organiziranje bralno spodbujevalnih projektov je v Iflinih smernicah omenjeno tudi kot ena od storitev šolske knjižnice, in sicer, da naj storitve šolske knjižnice vključujejo: »živahne programe na področju literature/branja za znanstvene dosežke ter osebno zadovoljstvo in bogatenje« (IFLA, 2019, str. 20). Zasledimo še, da med osrednje poučevalne naloge šolskega knjižničarja spadajo »spodbujanje pismenosti in branja« (IFLA, 2019, str. 28) in organiziranje posebnih dogodkov, »ki dvigujejo ugled pismenosti in branja« (IFLA, 2019, str. 41).

Pridružujemo se mnenju Tilke Jamnik, ki meni, da je ena od »vlog sodobne šolske knjižnice motiviranje za branje« (Fekonja, 2004, str. 135 cv: Orel, 2005, str. 46). »Knjižnice so s svojimi prostori, opremo, nabavno politiko in postavitvijo gradiva, s prijaznim, izobraženim in usposobljenim osebjem pomemben motivacijski dejavnik in omogočajo različne dejavnosti, ki uporabnike spodbujajo k obiskovanju knjižnice in posredno tudi k branju« (Fekonja, 2004, str. 137 cv: Orel, 2005, str. 46).

V šolski knjižnici je običajno zaposlen samo en knjižničar. Zato so bistvenega pomena njegove lastnosti, znanje, kompetence, saj vse, kar je zahtevano za kvalitetno delo v knjižnici, opravlja sam. Pri bralno spodbujevalnih dogodkih bi posebej izpostavili t. i. tretjo skupino kompetenc, ki obsegajo knjižničarjeve osebne lastnosti, stališča, odnose in ravnanja ter vključujejo: »smisel za delo z

ljudmi, ustrezno in odgovorno ravnanje, odnos do storitev in zadovoljstvo uporabnikov ter predanost poklicu.« (Zabukovec, 2014, str. 133) »Pomembne vrline knjižničarja-svetovalca so čustvena toplina, strpnost, spoštovanje in iskrenost« (Orel, 2005, str. 55). Še posebej bi izpostavili čustveno toplino, ki je predvsem pri najmlajših otrocih zelo pomembna za doseg ostalih ciljev.

3 Zasnova raziskave

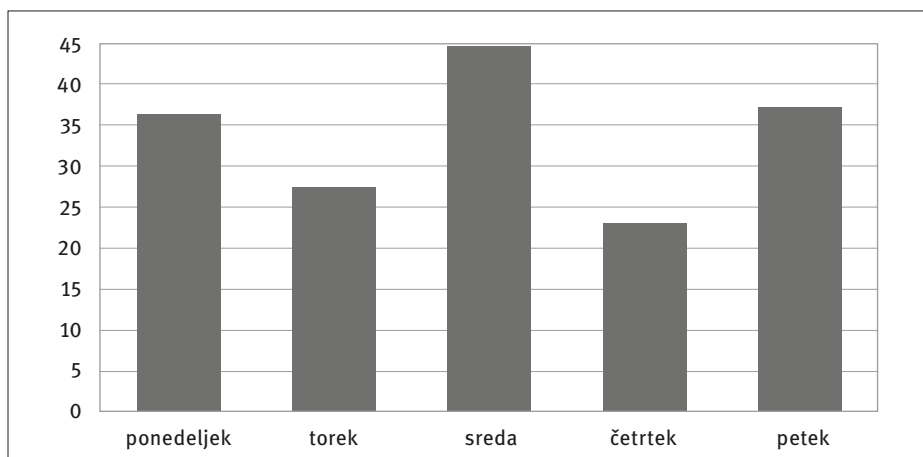
Na osnovni šoli n. h. Maksa Pečarja učenci poleg bralne značke, ki jo opravljajo pri razredničarki (razredna stopnja) oziroma učiteljici slovenščine (predmetna stopnja), opravljajo še bralne značke v knjižnici: Ekološko bralno značko, Bralne iskricke in Bralne medvedke. Tisti najbolj zavzeti potem nadaljujejo še z Abecednico in Bralnim izzivom.² Te bralne značke so v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju zelo popularne in zanje se odloči več kot tretjina vseh učencev, za knjižničarja pa so odličen pripomoček pri prepoznavanju bralnih navad in bralne ga okusa učencev. Za predstavitev prebranih knjig prevladuje pripovedovanje obnove prebranega, za kar pa je seveda potreben čas in pozornost. Da bi tako dobili dovolj pozornosti ob opravljanju bralnih značk, so jim od novembra do maja namenjeni torki in četrtki. Ob teh dnevih je tudi možno vračilo knjig, ni pa možna izposoja, ki je možna ob ponedeljkih, sredah in petkih. V Preglednici 1 so zabeleženi učenci, ki so si v šolskem letu 2018/2019 na določen dan gradivo izposodili za domov ali ga vrnili in ne vsi učenci, ki so knjižnico na določen dan obiskali in/ali uporabljali gradivo v čitalnici. Nazornejša grafična predstavitev teh podatkov je prikazana na Sliki 1.

Ker je bilo zaželeno, da bi se izposoja gradiva na dom ob petkih povečala, je bila sprejeta odločitev, da se bralno spodbujevalni dogodki odvijajo ob petkih.

Preglednica 1: Povprečno število uporabnikov, po dnevih v tednu, ki so si izposodili ali vrnili gradivo v šolskem letu 2018/2019 (od 7. 11. 2018 do 19. 4. 2019)

	Ponedeljek	Torek	Sreda	Četrtek	Petek
Število	36,25	27,4	44,76	23	37,16

² Za Ekološko bralno značko je treba prebrati 2 knjigi, za Bralne iskricke in Bralne medvedke po 3 knjige, za Abecednico 25 knjig, kjer se naslovi ali priimki avtorjev začenjajo na vse črke slovenske abecede. Bralni izziv pa bralcu ponuja različne izzive, ko mora izbrati npr. knjigo z rdečimi platnicami, najljubšo knjigo prijatelja itd.

Slika 1: Povprečno število uporabnikov, ki so si izposodili ali vrnili gradivo v šolskem letu 2018/2019, po dnevih v tednu (od 7. 11. 2018 do 19. 4. 2019)

Povprečen obisk uporabnikov, ki so si izposodili in/ali vrnili gradivo, je bil v šolskem letu 2018/2019 33,71 uporabnikov na dan.

Kot raziskovalni problem lahko zastavimo število uporabnikov, ki je ob petkih malo nad povprečjem in namero, da se delež uporabnikov, ki bi si izposodili gradivo za domov, poveča, kar bi dosegli z organiziranimi dogodki v knjižnici.

Kot izhodišče raziskave smo vzeli stanje števila uporabnikov, ki so si gradivo izposodili in/ali vrnili v šolskem letu 2018/2019. Hipoteza je, da se bosta zaradi organiziranih dogodkov povečala obisk knjižnice in izposoja gradiva.

Prvi cilj teh dogodkov je približati knjižnico učencem z najrazličnejšimi zanimanji in tako knjižnično gradivo predstaviti tudi tistim učencem, ki jih pot manjkrat (ali celo nikoli) zanese v knjižnico. Cilj je tudi predstaviti knjižnično gradivo, navdušiti za branje in spodbuditi radovednost za raziskovanje in spoznavanje novih stvari.

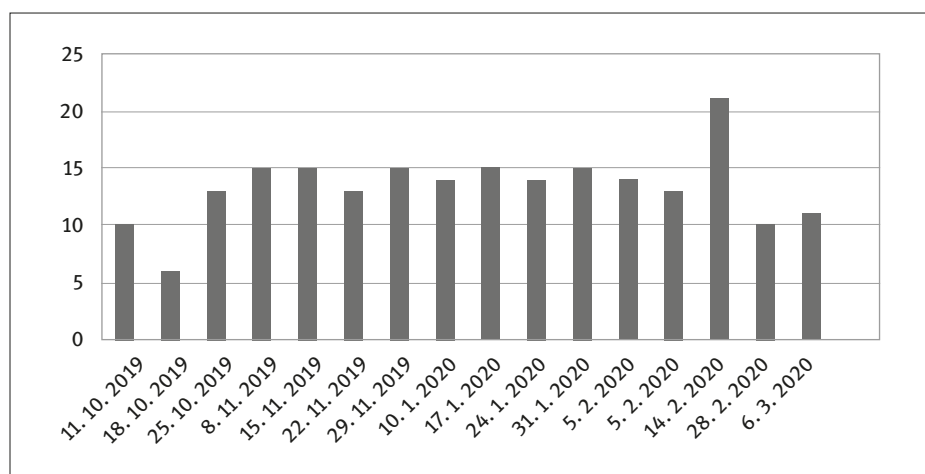
3.1 Metodologija

V šolskem letu 2019/2020 je bilo od 11. 10. 2019 do 6. 3. 2020 izvedenih 16 dogodkov, poleg tega pa meseca decembra 2019 še dodatnih 15 kratkih branj v knjižnici. Načeloma je bilo izmenjaje organiziran dogodek za 1., 2. in 3. razred. Na decembrska branja pa so bili vabljeni vsi trije razredi 1. vzgojno-izobraževalnega obdobja. Na dogodkih sta se beležila obisk ter izposoja gradiva.

Preglednica 2: Razpored dogodkov v knjižnici, datum izvedbe, razred in število udeležencev

Naslov dogodka	Datum	Razred	Število udeležencev
Stripi	11. 10. 2019	2. in. 3. r.	10
Pravljični svetovi (predstavitev del Svetlane Makarovič in Jelke Reichman)	18. 10. 2019	1. r.	6
Pravljični svetovi (predstavitev del Svetlane Makarovič in Jelke Reichman)	25. 10. 2019	2. r.	13
Pravljični svetovi (predstavitev del Svetlane Makarovič in Jelke Reichman)	8. 11. 2019	3. r.	15
Pravljice o princeskah	15. 11. 2019	2. r.	15
Zgodovinske knjige	22. 11. 2019	3. r.	13
Uganke	29. 11. 2019	1. r.	15
Grimmove pravljice	10. 1. 2020	2. r.	14
Grimmove pravljice	17. 1. 2020	3. r.	15
Grimmove pravljice	24. 1. 2020	1. r.	14
Knjige o vozilih	31. 1. 2020	2. r.	15
Glasno branje	5. 2. 2020	3. r.	13
Glasno branje	5. 2. 2020	2. r.	14
Pesniško popoldne	14. 2. 2020	1. r.	21
Pesniško popoldne	28. 2. 2020	2. r.	10
Pesniško popoldne	6. 3. 2020	3. r.	11

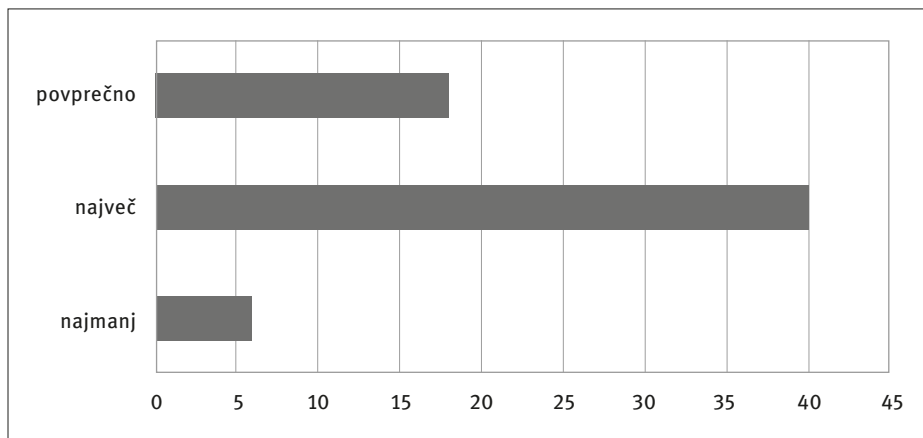
Obisk dogodkov v knjižnici prikazuje Slika 2. V povprečju je bila udeležba 13,37 učenca na dogodek.

Slika 2: Število učencev na Dogajalnicah

Glede na prostorske zmožnosti knjižnice je bilo število udeležencev Dogajalnice omejeno na 15 oseb. Toliko je bilo tudi predhodno pripravljenih vstopnic. Izjema je bil dogodek 14. 2. 2020, ko se na dogodek sprva ni prijavilo veliko učencev, po izdatnejši promociji pa so pošle vse vstopnice. Celo več: na sam dogodek je prišlo še več učencev, kot jih je bilo prijavljenih. Vendar se je izkazalo, da je številka 15 dobro premišljena in se je velja držati tudi v prihodnje.

Zaradi dejstva, da imajo nekateri učenci ob petkih druge obveznosti, je bila izražena želja, da se občasno dogodek prestavi tudi na kakšen drug dan. Decembra je bilo tako organizirano vsakodnevno branje pravljice v nadaljevanjih, kar je pri učencih naletelo na zelo dober odziv. Ker je bilo branje kratko (od 5 do 7 minut) in ker se je odvijalo vsakodnevno, je bila v tem primeru opuščena praksa z vstopnicami, obenem tudi ni bilo razmejitev po razredih, pač pa so bili vabljeni vsi – do zapolnitve razpoložljivih mest. V povprečju se je branj udeleževalo 18 učencev, najmanj jih je bilo 6 in največ 40. Decembrski obisk Dogajalnice je prikazan na Sliki 3. Izvedenih je bilo 15 branj.

Slika 3: Število učencev na decembrskih Dogajalnicah

Poleg tega pa je bila februarja izvedena Dogajalnica na Mednarodni dan glasnega branja, ki je bil leta 2020 v sredo, 5. 2. V tistem tednu je bila tako Dogajalnica izjemoma izvedena v sredo.

3.2 Priprava na izvedbo Dogajalnice

Najprej je bila izbrana tema dogodka. Včasih je bila izbrana na podlagi zunanjih spodbud (npr. na razpis revije Ciciban ob življenjskih obletnicah Jelke Reichman

in Svetlane Makarovič ali pa ob Svetovnem dnevu glasnega branja. Spet drugič je bila spodbuda gradivo, ki se sicer ni izposojalo (npr. Grimmove pravljice), ali pa učenci sami s svojimi iskalnimi zahtevami (ko so npr. kar naprej spraševali o pravljičah o princeskah). Včasih se je z izbrano temo skušalo v knjižnico privabiti učence, ki sicer po knjigah niso pogosto posegali (npr. s predstavitvijo knjig o vozilih). Temeljna ideja Dogajalnic je bila, da se prek dogodkov predstavi najrazličnejše knjižnično gradivo ter spodbuja k izposoji in branju, zato je bila težnja, da bi bilo predstavljeno gradivo karseda raznovrstno.

Potem se je pripravilo vabilo v papirnati obliki, ki je bilo obešeno na vrata knjižnice, med obvestila pri vhodu v šolo ter v zbornico. Pripravljenih je bilo tudi 15 vstopnic, ki so bile na voljo v knjižnici. Na začetku so bile sicer vstopnice ob vabilu pri vhodu v šolo, vendar se to ni obneslo; otroci so namreč vstopnico vzeli, vendar potem nanjo pozabili, poleg tega pa knjižničarki ni bilo znano, kdo se je odločil za obisk dogodka, da bi o tem obvestila učiteljice. Od 3. dogodka dalje so bile vstopnice v knjižnici. Vabilo je bilo prek elektronske pošte poslano tudi razredničarkam in učiteljicam podaljšanega bivanja, s prošnjo, da učence obvestijo še ustno. Ob prevzemu vstopnic je knjižničarka zapisala ime učenca in potem pred dogodkom obvestila učiteljico podaljšanega bivanja o prijavi. Izkazalo se je, da vstopnic ni smiselno razdeljevati prezgodaj, saj učenci pozabijo, da so se prijavi oziroma jim navdušenje za obisk dogodka popusti in tako ostane sedež prazen. Obenem pa seveda tudi ni pametno najaviti dogodka zadnji hip, saj potem zmanjka časa za prenos vabila. Najpogosteje so bila tako vabila za petkov dogodek poslana prek e-pošte v sredo popoldne, vstopnice pa so se začele deliti v četrtek.

Dogodek je praviloma potekal ob petkih, po pouku, med 12.30 in 13.00, trajal je torej 30 minut. Izjema je bila obeležitev Mednarodnega dneva glasnega branja, 5. 2. 2020, ko se je dogodek odvijal na sredo, in sicer od 13.00 do 13.30 za tretješolce in od 13.30 do 14.00 za drugošolce. V mesecu decembru pa je branje potekalo ob 13.00.

3.3 Primer izvedbe Dogajalnic

V nadaljevanju bo kot primer predstavljena vsebina dogajanja na Dogajalnici Pravljični svetovi. Glede na to, da je dogodek pripravljen na čast življenjskima jubilejema Svetlane Makarovič in Jelke Reichman – Svetlana je 80. rojstni dan praznovala 1. januarja, Jelka pa 29. avgusta – smo najprej zapeli pesem »Vse najboljše«.

Učenci so prisluhnili kratkemu življenjepisu Svetlane Makarovič, ogledali so si njen portret, predstavljen je bil njen ustvarjalni opus, kakor ga hranimo v

knjižnici (vključno s poličko, kjer so v knjižnici postavljene Svetlanine knjige). Skupaj smo pregledali njene knjige in povedali so, katere že poznajo in katere še ne. Predstavljen je bil tudi življenjepis Jelke Reichman, njen portret, knjige v knjižnici, ki so opremljene z njenimi ilustracijami, opozorjeni so bili na njen način ilustriranja, z željo, da bi ga prepoznavali v knjigah oziroma ob besedilih. Ogledali smo si tudi kratek video prispevek o njenih ilustratorskih začetkih.

V 2. in 3. razredu smo uporabili bralnomotivacijsko strategijo na podlagi strategije *Gledam in vidim* (Sarto, 2015): ob kopijah ilustracij iz slikanice, ki sta jo ustvarili Svetlana Makarovič in Jelka Reichman, tj. *Strašni volk* (Makarovič, 2019), so bili učenci povabljeni, da ob ilustracijah pripovedujejo zgodbo. Pri tem so dobro sodelovali in ko so v zadnjem delu še slišali prebrano pravljico, so bili posebej pozorni na ilustracijo, ki so jo sami predstavljali. Na koncu smo se še pogovorili o sporočilu pravljice. Dogodek je odlično uspel in v 2. in 3. razredu je bil uresničen tudi cilj, da so si učenci izposodili knjige za domov.

3.4 Povzetek evalvacij Dogajalnic

Zanimivo je opazovati razlike v koncentraciji med razredi. Treba je seveda upoštevati, da so se Dogajalnice odvijale ob petkih po pouku (razen 5. 2. 2020, ko je potekala v sredo in seveda decembra 2019, ko je potekala vse dni), ko so učenci utrujeni od celega tedna in je tako ujeti pozornost še posebej velik izziv. Obenem je treba priznati, da je privilegij Dogajalnic ta, da niso obvezne, da nanje učenci prihajajo prostovoljno, torej, da so notranje motivirani za udeležbo na dogodku. To samo izvedbo precej olajša. Prijave na dogodek smo pobirali vsakič sproti in se torej ni bilo potrebno zavezati k celoletnemu obiskovanju dogodkov (za razliko od interesnih dejavnosti). Za samo izvedbo pa je to pomenilo, da se je vsakič oblikovala unikatna skupina, kar se je v večini primerov izkazalo za dobro potezo, saj so se tudi odnosi med njimi vsakič na novo vzpostavljali in je bilo tako lažje pritegniti pozornost. Kljub temu se je dogajalo, da so bila pričakovanja učencev drugačna od tistega, kar so doživeli, in ker je bilo vztrajanje pri pozornosti na branju oziroma poslušanju prezahtevno, so bili posledično tudi nemirni. Pri prvošolcih je bilo potrebno več poudarka na začetnem vzpostavljanju mirnega in spoštljivega okolja, ki omogoča vsem udeležencem, da od dogodka odnesejo čim več. Pri tretješolcih pa se je že bilo moč zanesti na njihovo daljšo zmožnost koncentracije in smo se tako lahko še bolj osredotočili na samo vsebino. Drugošolci so se glede osredotočenosti v poprečju zelo dobro odrezali.

Vedno je bil učencem zelo pri srcu del, kjer so lahko sami aktivno sodelovali, zato je bila težnja, da se v same predstavitve vključi tudi njihova aktivna vloga; pri tem nam je bila v pomoč knjiga Montserrat Sarto: *Strategije motiviranja za*

branje (Sarto, 2015). S knjigo se je knjižničarka srečala na delavnici založbe Malinc (Malinc, 2019), kjer so bile predstavljene različne strategije.

Na Dogajalnicah so bile uporabljene naslednje strategije: *Gledam in vidim* (Sarto, 2015, str. 57–58), *To je moja risba* (Sarto, 2015, str. 55–56), *Izvoli, to je tvoje* (Sarto, 2015, str. 42–44), *In čigavo je to?* (Sarto, 2015, str. 36–38). Zelo dragocena je bila tudi povratna informacija samih učencev, ki so jo včasih ubesedili (»Res je bilo fino.«), včasih pa nakazali z zadovoljnimi izrazi na obrazu.

Eden od pglavitnih ciljev, da bi se prek Dogajalnic povečala izposoja gradiva, ni bil vedno dosežen. Marsikdaj se je namreč zgodilo, da so si učenci želeli izposoditi knjigo, ker pa so doma že imeli 3 enote gradiva, to ni bilo možno.³ Do ponedeljka pa je navdušenje zelo pogosto že splahnelo in tako ni prišlo do izposoje.

Opažamo, da so na dogodke prihajali učenci, ki so branju in knjižnici že tudi sicer naklonjeni, vabilu pa so se redkeje odzvali učenci, ki so tudi sicer v knjižnico prihajali redkeje ali morda sploh nikoli. Velikokrat se je tudi zgodilo, da so prišli na predstavitev določenega tipa gradiva, potem pa so jim pozornost vzbudile čisto druge knjige. Dogodek je bil tako razlog, zaradi katerega so prišli v knjižnico in potem iz nje odšli z izbrano knjigo. Cilj po povečanem obisku knjižnice je bil tako dosežen.

3.5 Omejitve raziskave

Raziskava je v določeni meri omejena zaradi pomanjkljivih podatkov. Tako nismo beležili koliko različnih učencev se je udeležilo Dogajalnic, kar bi dalo rezultat, kolikšen delež vseh učencev se udeležuje Dogajalnic. Poleg nismo evidentirali, koliko knjig si učenci izposojajo čitalniško, beležili smo samo izposojajo na dom, ki pa ni celosten kazalec zanimanja učencev. Pri obisku knjižnice je beležen samo obisk učencev, ki so si gradivo izposodili in/ali vrnili, ni pa beleženja obiska knjižnice kot takega, ki je seveda veliko večji od izposoje.

Prav tako nimamo zbranega podatka, koliko uporabnikov si je v šolskem letu 2018/2019 izposodilo gradivo in koliko ga je vrnilo, kar bi lahko uporabili pri primerjavi podatkov iz leta 2019/2020. V primerih, ko se je določena tema dogodka večkrat ponovila, izposoja gradiva na temo Dogajalnice – če gradivo ni bilo na voljo v večih izvodih – ni bila možno, saj je knjižničarka potrebovala gradivo za

³ Interni dogovor omejuje število naenkrat izposojenih knjig na največ 3 enote.

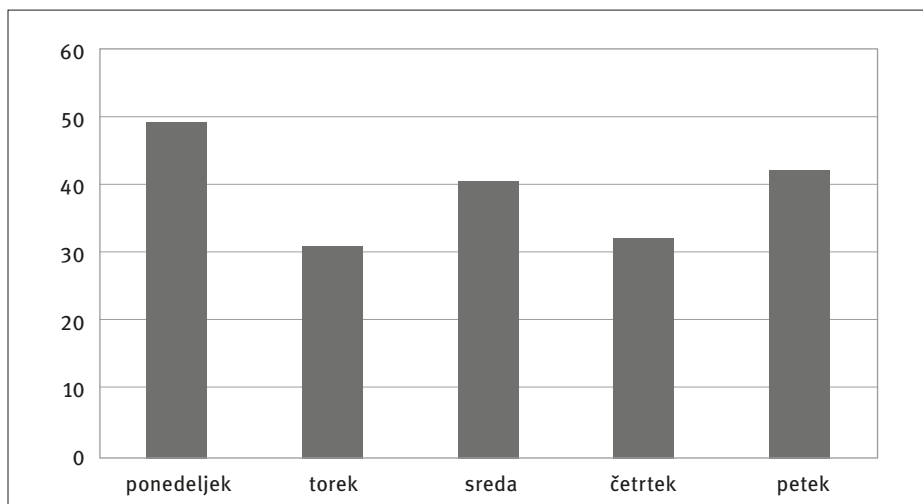
predstavitev na naslednjih dogodkih. To je bilo še posebej izrazito pri predstavitvi pesniških zbirk, kar je razvidno tudi iz Preglednice 7.

4 Rezultati

Rezultati izvedbe Dogajalnice se ne nazadnje kažejo v povečanem obisku učencev, ki so si knjižnično gradivo izposodili in/ali vrnili, in so prikazani v Preglednici 3 in na Sliki 4.

Preglednica 3: Povprečno število uporabnikov, po dnevih v tednu, ki so si izposodili ali vrnili gradivo v šolskem letu 2019/2020 (od 1. 10. 2019 do 1. 3. 2020)

	Ponedeljek	Torek	Sreda	Četrtek	Petek
Število	49	30,84	40,33	31,94	42,18

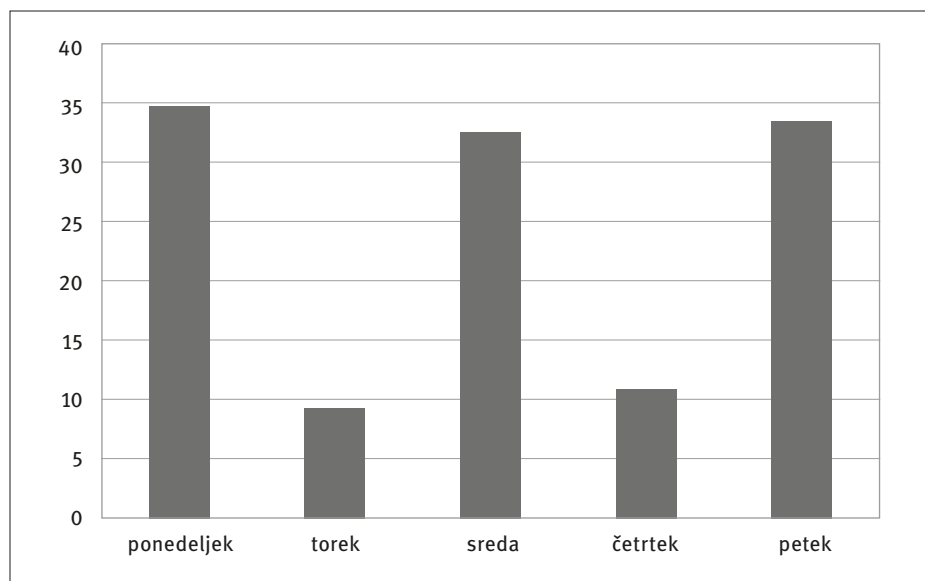

Slika 4: Povprečno število uporabnikov, po dnevih v tednu, ki so si izposodili ali vrnili gradivo v šolskem letu 2019/20 (od 1. 10. 2019 do 1. 3. 2020)

V nadaljevanju sledi razmejitev števila uporabnikov, ki so si gradivo izposodili (Preglednica 4 in Slika 5) in tistih, ki so ga vrnili (Preglednica 5 in Slika 6) v šolskem letu 2019/2020. Izposoja je v povprečju največja v ponedeljek. Ob torkih in četrtkih, v času od novembra do maja, izposoja gradiva zaradi bralne značke načeloma ni možna.

Preglednica 4: Povprečno število uporabnikov, po dnevih v tednu, ki so si izposodili gradivo v šolskem letu 2019/2020 (od 1. 10. 2019 do 1. 3. 2020)

	Ponedeljek	Torek	Sreda	Četrtek	Petek
Število	34,59	9,32	32,56	10,83	33,53

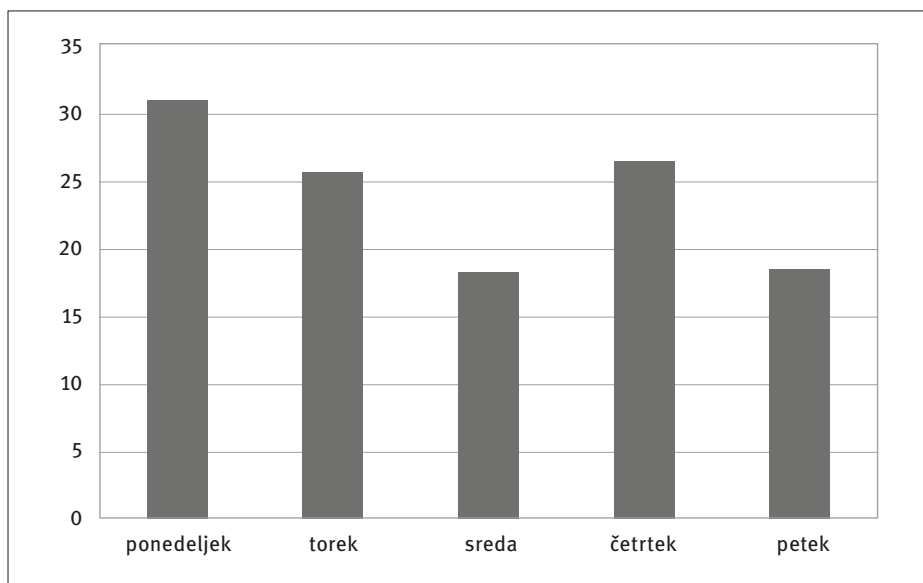

Slika 5: Povprečno število uporabnikov, po dnevih v tednu, ki so si izposodili gradivo v šolskem letu 2019/20 (od 1. 10. 2019 do 1. 3. 2020).

Vračilo gradiva je možno vsak dan. Povprečno število uporabnikov, ki so v šolskem letu 2019/2020 vrnili gradivo, prikazujeta Preglednica 5 in Slika 6. V povprečju je največ uporabnikov gradivo vrnilo ob ponedeljkih, najmanj pa ob sredah.

Preglednica 5: Povprečno število uporabnikov, po dnevih v tednu, ki so vrnili gradivo v šolskem letu 2019/20 (od 1. 10. 2019 do 1. 3. 2020)

	Ponedeljek	Torek	Sreda	Četrtek	Petek
Število	30,94	25,68	18,28	26,44	18,47

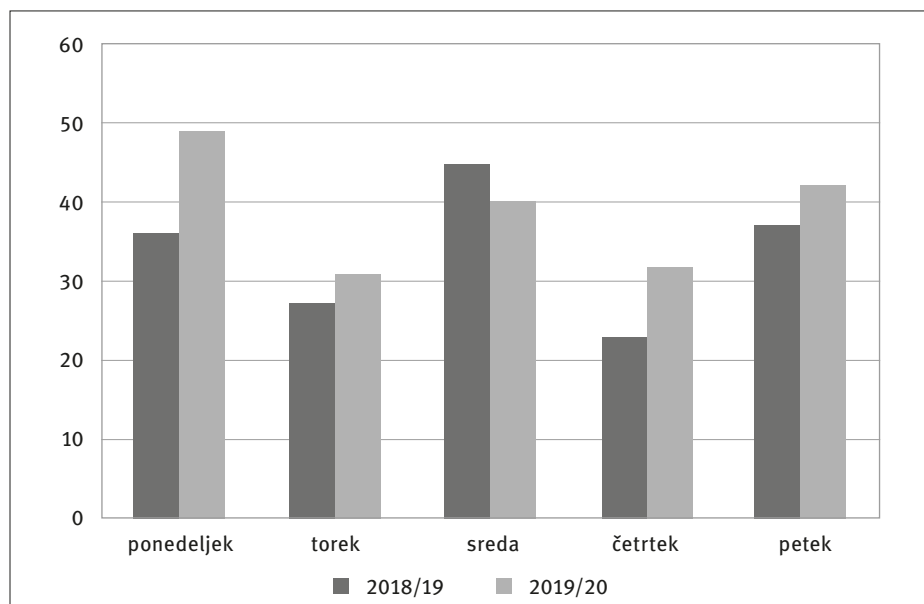
Slika 6: Povprečno število uporabnikov, po dnevih v tednu, ki so vrnili gradivo v šolskem letu 2019/2020 (od 1. 10. 2019 do 1. 3. 2020)

Kazalec uspešnosti je primerjava števila uporabnikov, ki so si gradivo izposodili in/ali vrnili v šolskem letu 2018/2019 in v šolskem letu 2019/2020. V povprečju se v letu 2019/2020 poveča število uporabnikov v vseh dnevih, razen ob sredah. Primerjava je prikazana v Preglednici 6 in na Sliki 7.

Preglednica 6: Primerjava povprečnega števila uporabnikov, po dnevih v tednu, v šolskem letu 2018/2019 in 2019/2020

	Ponedeljek	Torek	Sreda	Četrtek	Petek
2018/19	36,25	27,4	44,76	23	37,16
2019/20	49	30,84	40,33	31,94	42,18

Povprečno število uporabnikov, ki so si gradivo izposodili in/ali ga vrnili je bilo v šolskem letu 2018/2019 33,71 uporabnika na dan, v letu 2019/2020 pa 38,86 uporabnika na dan, kar pomeni povečanje obiska za 15 %.

Slika 7: Primerjava povprečnega števila uporabnikov, po dnevih v tednu, v šolskem letu 2018/2019 in 2019/2020

Eden od ciljev organiziranja Dogajalnic je bilo tudi povečanje izposoje. Na 9 dogodkih od 16 so si učenci izposodili knjige, ki so bile predstavljene na Dogajalnici. Na 2 dogodkih pa drugo knjižnično gradivo (od tega na enem tudi gradivo na temo Dogajalnice). Skupno so si tako na 10 dogodkih od 16 izposodili knjižnično gradivo. V Preglednici 7 je označeno, kdaj so si učenci izposodili knjige, ki so se navezovala na predstavljeno temo, kdaj so si izposodili druge knjige, kdaj so si knjige želeli izposoditi, a so presegali kvoto in na katerih dogodkih ni bilo izposoje. Ob tem opomba, da so na dogodek glasnega branja učenci sami prinesli s seboj knjige, iz katerih so brali in pravzaprav pripravili drug drugemu literarni dogodek in takrat izposoja ni bila glavni cilj dogodka.

Preglednica 7: Izposoja gradiva na Dogajalnici

Naslov dogodka	Na temo	Druge knjige	Želja /pre-sega kvoto	Ni izposoje
Stripi	✓			
Pravljični svetovi (S. Makarovič in J. Reichman) I.				✓
Pravljični svetovi (S. Makarovič in J. Reichman) II.	✓			
Pravljični svetovi (S. Makarovič in J. Reichman) III.	✓			
Pravljičice o princeskah	✓		✓	

Naslov dogodka	Na temo	Druge knjige	Želja /pre-sega kvoto	Ni izposoje
Zgodovinske knjige	✓			
Uganke	✓	✓		
Grimmove pravljice II.	✓		✓	
Grimmove pravljice III.		✓	✓	
Grimmove pravljice I.	✓			
Knjige o vozilih	✓			
Glasno branje III.				✓
Glasno branje II.				✓
Pesniško popoldne I.				✓
Pesniško popoldne II.				✓
Pesniško popoldne III.				✓

5 Razprava

Na splošno bi lahko rekli, da je projekt uspel: število uporabnikov se je povečalo, določeno knjižnično gradivo je dobilo več pozornosti, knjižnica je postala živ in živahen prostor, kjer so se učenci srečevali s sodobnimi bralnomotivacijskimi strategijami in do knjig ter branja zavzemali ustvarjalen, raziskovalen in sproščen odnos.

Projekt je bil z vsakim dogodkom posebej evalviran in neprestano predmet izboljšav.

Ker se je stalno dogajalo, da se dogodka niso mogli udeležiti vsi zainteresirani, je bilo decembra 2019 organizirano vsakodnevno branje pravljice v nadaljevanjih, kar je pri učencih naletelo na zelo dober odziv. Nadgradnja te dejavnosti je načrtovana v mesecu maju 2020, z izvajanjem zunaj knjižničnih zidov in sicer v obliki »Pravljic pod krošnjami«, ki jih bodo lahko prišli poslušat učenci, ki bodo v tistem času na igrišču. Na tak način se bo knjižnica približala uporabniku, prilagodila letnemu času, do stika z branjem in knjigami pa bodo prišli vsi, ki bodo takrat na igrišču.

Odpirajo pa se tudi vprašanja in pomisleki. Zaradi prostorskih omejitev knjižnice in ne nazadnje tudi knjižničarkinih zmogljivosti, je bil obisk omejen na 15 udeležencev, čeprav je bilo večkrat zanimanje večje. Tako bi morda veljalo razmisliti, da bi isti dogodek za isto ciljno skupino večkrat ponovili in bi bil tako zares na voljo vsem, ki bi se ga želeli udeležiti.

Težava nastane tudi pri stalnem terminu, saj učenci obiskujejo tudi druge dejavnosti, ki se časovno prekrivajo z Dogajalnico in se je posledično ne morejo udeležiti. Tako bi bilo smiselno, da bi bil termin fleksibilen. Da so tudi drugi dnevi lahko uspešna izbira, se je pokazalo tudi pri zelo dobri udeležbi in sodelovanju na dogodku ob Mednarodnem dnevu glasnega branja, ki se je dogajal na sredo.

S številom uporabnikov je zagotovo povezan tudi urnik knjižnice in odprtost knjižnice. Tedensko je knjižnica odprta 20 ur (z različnimi dnevnimi urniki enakomerno razporejeno preko tedna). Za potrebe učencev bi bilo bolje, če bi bila knjižnica odprta dlje časa in bi pokrila tako čas pred poukom, med poukom in po pouku. Knjižnico bi tako lahko obiskalo več učencev, gneča bi bila manjša in knjižnična storitev bi bila kvalitetnejša, saj bi bilo na voljo več časa za referenčni pogovor s posameznim učencem.

Ideje za teme dogodkov pa se rojevajo vedno znova in knjižnica je pri tem pravzaprav neizčrpen vir navdiha.

6 Zaključki

Ob zaključku ugotavljamo, da organiziranje bralno spodbujevalnih dogodkov v šolski knjižnici pozitivno vpliva na povečanje obiska in izposajo knjižničnega gradiva. Če smo prepričani o pomenu branja in prisotnosti knjig v življenju otroka (in prepričani smo!), je na nas, da najdemo načine in metode, da otrokom današnjega časa približamo branje na njim primeren način. Zelo pomembno je, da se jih vključi v dejavnosti kot aktivne sooblikovalce dogodka, da izkažemo spoštovanje do njihovih misli in spoznanj, obenem pa jim kažemo pot naprej, jih spodbujamo k raziskovanju, odkrivanju novih svetov itd. s pomočjo knjig. Ni čas za obupanost, temveč je čas za ustvarjalno motiviranje in približevanje lepot ter užitka branja.

Poleg organiziranja dejavnosti je zelo pomemben osebni odnos, ki ga ima knjižničar do uporabnika. V šolskih knjižnicah je ta še toliko bolj pomemben, ker je v knjižnici običajno zaposlena samo ena oseba. To seveda narekuje veliko odgovornost in zavezanost profesionalnim standardom, pri delu z najmlajšimi učenci pa sta še posebej pomembna toplina in občutek dobrodošlosti.

Zato je zelo pomembno tudi knjižničarjevo osebno zadovoljstvo, ki se širi navzven, skrb za svoj profesionalni razvoj, za stik s stroko, s kolegi. Običajno je na šoli en sam knjižničar, včasih dva (Pravilnik, 2007), tako je znotraj lastne ustanove omejen v profesionalnih stikih in je nujna udeležba na posvetih,

izobraževanjih, študijskih skupinah, ki bi jih veljalo še okrepiti ter ob tem spodbuditi mentorsko delo, izmenjavo mnenj in dobrih praks. Znotraj samega kolektiva je zelo pomembno konstruktivno sodelovanje z ostalimi zaposlenimi in podpora vodstva.

Pri spodbujanju branja otrok imajo zagotovo velik vpliv starši in njihove (ne)spodbude in da bi se dotaknili tudi tega segmenta, je bilo na naši šoli februarja 2019 organizirano motivacijsko predavanje za starše bodočih prvošolcev. O konkretnem določanju obsega vpliva staršev ter vključevanju le-teh v spodbujanje branja otrok pa je naloga, ki nas čaka še v prihodnje.

Zahvala

Rada bi se zahvalila vodstvu šole za naklonjenost pri izvedbi projekta; za spremljanje evalvacij, skupno veselje ob izvedbah, za delitev navdušenja ter vsem učiteljicam za sodelovanje pri izvedbi Dogajalnic.

Navedeni viri

Blatnik, A., Kovač, M., Rugelj, S. in Rupar, P. (2019). *Knjiga in bralci VI: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2019*. Ljubljana: Umco. Pridobljeno 28. 4. 2020 s spletne strani: https://www.jakrs.si/fileadmin/datoteke/Nova_spletna_stran/Novice_in_dogodki/Knjiga_in_bralci_VI_raziskava_lowres.pdf

IFLA – smernice za šolske knjižnice. (2019). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Pridobljeno 28. 4. 2020 s spletne strani: <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-sl.pdf>

Makarovič, S. (2019). *Strašni volk*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Malinc. (2019). *Praktična delavnic motiviranja za branje* [spletna stran]. Medvode: Malinc. Pridobljeno 2. 5. 2020 s spletne strani: <http://www.malinc.si/sl/prakticna-delavnica-motiviranja-za-branje/>

Orel, M. (2005). *Vloga šolskega knjižničarja pri bralnih navadah in interesih mladostnikov*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole. (2007). *Uradni list RS*, št. 57/2007, 65/2008, 99/2010, 51/2014, 64/2015, 47/2017 in 54/2019.

Sarto, M. (2015). *Strategije motiviranja za branje: z izkušnjami slovenskih motivatorok in motivatorjev*. Medvode: Malinc.

Zabukovec, V. (2014). Kompetence v bibliotekarstvu. V R. Fekonja (ur.), *Posodobitve pouka v osnovnošolski praksi. Knjižnično informacijsko znanje* (str. 129–137). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 28. 4. 2020 s spletne strani: <https://www.zrss.si/digitalna-knjiznica/pos-pouka-os-KIZ/files/assets/basic-html/index.html>

Damijana Medved

Osnovna šola narodnega heroja Maksa Pečarja, Črnuška cesta 9,
1231 Ljubljana – Črnuče
e-pošta: damijana.medved@guest.arnes.si

Značilnosti razvoja in delovanja Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (1949–1991): uvajanje informacijske tehnologije in vpetost v mednarodno okolje

Characteristics of the development and operation of the Central Technical Library of the University of Ljubljana (1949–1991): introduction of information technology and integration into the international environment

Nada Čučnik-Majcen, Martina Oberman Žnidarčič

Oddano: 19. 2. 2020 – Sprejeto: 20. 12. 2020

1.04 Strokovni članek

1.04 Professional article

UDK 027.54(497.4 Ljubljana)"1949/1991"

Izvleček

V prispevku sta opisana delovanje in razvoj Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (CTK) od ustanovitve do leta 1991. Knjižnica, ki so jo leta 1949 ustanovili na pobudo visokošolskih učiteljev in raziskovalcev ter ob veliki podpori političnega vodstva tedanje države, se je v vseh letih svojega delovanja bistveno razlikovala od drugih visokošolskih in specialnih knjižnic v tistih časih. Poleg opravljanja dejavnosti univerzitetne knjižnice je uspešno sledila širšemu namenu, in sicer kot informacijska podpora gospodarstvu in pri razvoju specialnih knjižnic. CTK si je ves čas svojega delovanja prizadevala, da je uresničevala želje uporabnikov, kolikor se je le dalo. Tako je npr. izposojala na dom posamezne številke revij, kar ni bila praksa knjižnic. Danes je CTK po velikih družbenih in tehnoloških spremembah predvsem sodobna univerzitetna knjižnica, ki zagotavlja odprto nacionalno raziskovalno in izobraževalno infrastrukturo. Pri tem so ji v pomoč strokovne organizacije in forumi, kot so npr. LIBER, European Open Science Cloud in Koalicija S.

Ključne besede: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani, visokošolske knjižnice, specialne knjižnice, knjižnični informacijski sistemi, Univerza v Ljubljani, zgodovina

Abstract

The article describes the activities and development of the Central Technical Library at the University of Ljubljana during the time between its foundation and 1991. The library was established in 1949 at the initiative of university teachers and researchers and with the great support of the political leadership of the country at that time; in all those years, it functioned significantly different from other academic and special libraries. Despite its function as a university library, through its innovative approach and in-depth international contacts, the library effectively served a wider purpose, i.e. as information and library support for the economy of the country and as a driving force for special libraries. The innovative approach of CTK's operation in that period was mainly reflected in the fact that the user with his information needs was put into the focus of the library's operation. An example of such a user-friendly service was home borrowing of individual issues of periodicals, which was not a common practice of other libraries. From the perspective of involvement in international professional networks, the role of the CTK in the professional association IATUL was of special importance. Today, after major social and technological changes, the CTK is a modern university library, which has retained its characteristic innovation and involvement in international cooperation. Innovation in the CTK today is reflected primarily in the important role of the library in facilitating an open national research and educational infrastructure; and international cooperation is primarily reflected in the active role of the CTK in professional organizations and forums such as LIBER, European Open Science Cloud or Coalition S.

Keywords: Central Technical Library of the University of Ljubljana, university libraries, special libraries, library information systems, University of Ljubljana, history

1 Uvod

Inovativnost in vpetost v mednarodne tokove sta značilno zaznamovali vsa obdobja razvoja Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (v nadaljevanju CTK). Knjižnica je prehodila pot od majhne knjižnice Tehniške visoke šole, namenjene profesorjem in študentom te šole, prek velike centralne knjižnice tehniških fakultet, ki so jo uporabljali profesorji in študenti tehniških fakultet in delavci inštitutov ter drugih znanstvenih in strokovnih ustanov, do knjižnice, katere fond in dejavnosti poleg uporabnikov izkoriščajo še gospodarske organizacije, dijaki in mnogi drugi interesi.

Devetdeseta leta prejšnjega stoletja so ob razpadu skupne države Jugoslavije prinesla številne družbene in tehnološke spremembe. Potrebe po informacijah z drugih območij nekdanje države so tudi zaradi vojne prenehale. Veliko podjetij v novo ustanovljeni državi je propadlo ali prešlo v zasebne roke. Potrebe po informacijah so se zelo zmanjšale. Hkrati se je spreminjal način pridobivanja informacij. Knjižnica se je vsemu temu morala prilagoditi: pridobila je nove kadre, visoko izobražene diplomante naravoslovnih in tehniških smeri, ki so bili

kos pridobivanju in posredovanju tudi najzahtevnejših informacij, pridobila je ustrezne baze podatkov in sklenila pogodbe s tujimi ponudniki informacij. Potrebe po knjižničnem gradivu in informacijah so se postopoma znova povečale. Knjižnica je v svoje delo uspešno uvajala še druge novosti, ki so se v tujih knjižnicah izkazale kot dobre in potrebne.

Uspešna tranzicija CTK je posledica posebnosti v razvoju knjižnice, ki jih je treba analizirati in se do njih strokovno opredeliti. Po naši presoji imajo pri tem največji pomen inovativen pristop zaposlenih v knjižnici, ustrezna kadrovska politika z zaposlovanjem strokovnjakov tehniških in naravoslovnih strok ter iskanje zgledov za učinkovito delovanje v uspešnih praksah v tujini.

2 Metoda dela

Podrobno smo proučili številne arhivske dokumente o delovanju CTK, od letnih poročil do prispevkov v zbornikih posvetovanj in strokovnih člankov o CTK. Pri tem smo naleteli na številne zanimive nove dokumente, ki so potrdili našo tezo, da je knjižnica zelo hitro uvajala novosti na vseh področjih svojega delovanja. Dokumentacijo smo uredili in si ustvarili sliko o sosledju razvoja knjižnice ter o ključnih odločitvah vodstva.

3 Ustanovitev CTK in njen razvoj v smeri sodobne znanstvene knjižnice

3.1 Ustanovitev knjižnice kot odgovor na potrebe tehniške stroke in gospodarstva

CTK je začela nastajati po drugi svetovni vojni s skupnimi močmi in ob podpori tako političnih voditeljev kot tehniških strokovnjakov, ki so se šolali še pred vojno. Zlasti strokovnjaki, med njimi še posebno uporabniki tehniške literature in informacij, so v času naglega razvoja v Jugoslaviji, v okviru socialističnih gospodarskih planov nujno potrebovali osrednjo ustanovo, ki bo dajala ustrezne odgovore ob hitro naraščajočih potrebah univerze in gospodarstva. CTK je bila tako ustanovljena ob zavedanju, da družba potrebuje dobro tehniško knjižnico, npr. knjižnico po zgledu tehniške knjižnice v Zürichu v Švici.

Knjižnica je bila ustanovljena z odlokom Ministrstva za prosveto dne 20. septembra 1949, pri rektoratu jeseni istega leta ustanovljene Tehniške visoke šole,

in sicer kot javna strokovno- znanstvena knjižnica s samostojno upravo in administracijo. Knjižnica je bila samo finančno vezana na proračun rektorata. Po ukinitvi Tehniške visoke šole in ponovnem formiranju tehniške fakultete v okviru Univerze v Ljubljani leta 1954 je bila CTK na isti način povezana do leta 1957 z rektoratom Tehniške fakultete Univerze v Ljubljani, od leta 1957 dalje pa se ji je posebej priznal javni in centralni značaj knjižnice.¹ Vrata za obiskovalce je odprla 17. novembra 1949, njeno delo pa se je začelo v zelo skromnih razmerah: na voljo sta bili le dve večji sobi na univerzi, ki ju je odstopil rektor Vasilij Melik (šlo je za prostore rektorata takratne Visoke tehniške šole). V eni sobi je bila čitalnica s 24 sedeži, v drugi pa sta bila skladišče (»magacin« za knjige) in delovni prostor. Za opremo knjižnice so uporabili stare zavržene police in mize, pridobljene od Cankarjeve založbe; nekaj inventarja je podaril tudi Federalni zbirni center. S prostorsko stisko se je CTK srečevala že prav od začetka obstoja, zaradi hitro naraščajočih fondov, številnih uporabnikov in novih knjižničnih služb pa se je stiska samo še poglobljala. Od samih začetkov delovanja knjižnice si je za to, da bi se rešile težave s pomanjkanjem prostora, močno prizadeval tudi takratni honorarni upravnik CTK Štefan Tausig.

Nabava knjig v prvih dveh letih delovanja knjižnice, leta 1949 in 1950, je bila izvršena iz rektorskega proračuna, ki je bil za ta namen delno povečan, pa tudi z nekaterimi darovi (knjige je darovalo npr. tudi takratno Ministrstvo za rudarstvo). Sicer je bila CTK pri svojem delu nekaj časa proračunsko vezana na Tehniško fakulteto in od leta 1957 na Fakulteto za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, s 1. januarjem 1961 pa je začela delovati kot samostojni zavod v sklopu Univerze v Ljubljani.

Ena od glavnih nalog knjižnice v letu 1950 je bila, da izdela centralni katalog, tj. popis vseh tehničnih knjig, in sicer najprej z območja Ljubljane in pozneje tudi z drugih območij Slovenije. Zaradi nekaterih nesporazumov se je popisovanje začelo šele leta 1952, dokončno pa je bilo izpeljano potem, ko je vodenje knjižnice prevzel inž. Kajetan Kavčič. Glavni antikvar v Ljubljani in upravnik CTK v njenem začetnem obdobju Štefan Tausig, je tako naredil prve korake v delovanju knjižnice, med drugim je knjižnico iz prostorov univerze julija 1950 preselil v nove prostore (v Wettachovo vilo na Tomšičevi ulici 7, zgrajeno okoli leta 1897). Kot piše Tausig (1951) v letnem poročilu za leto 1950, druga velika naloga, to je postavitve provizorija na Mirju za stavbo stare tehnike, ni bila izvršena, kljub temu da sta bila na razpolago denar in material. Po Tausigu je CTK kot upravnik za kratek čas (1962) vodil inž. Milan Mole, ki je v Poročilu o delu knjižnice (Mole,

¹ Besedilo je povzeto iz članka Problematika Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani iz neobjavljenega gradiva iz leta 1966.

1953) omenil sodelovanje z gospodarskimi podjetji, kar je pomenilo neuraden začetek kolektivnega članstva. Njega je nasledil drugi redni ravnatelj, inž. Kajetan Kavčič.

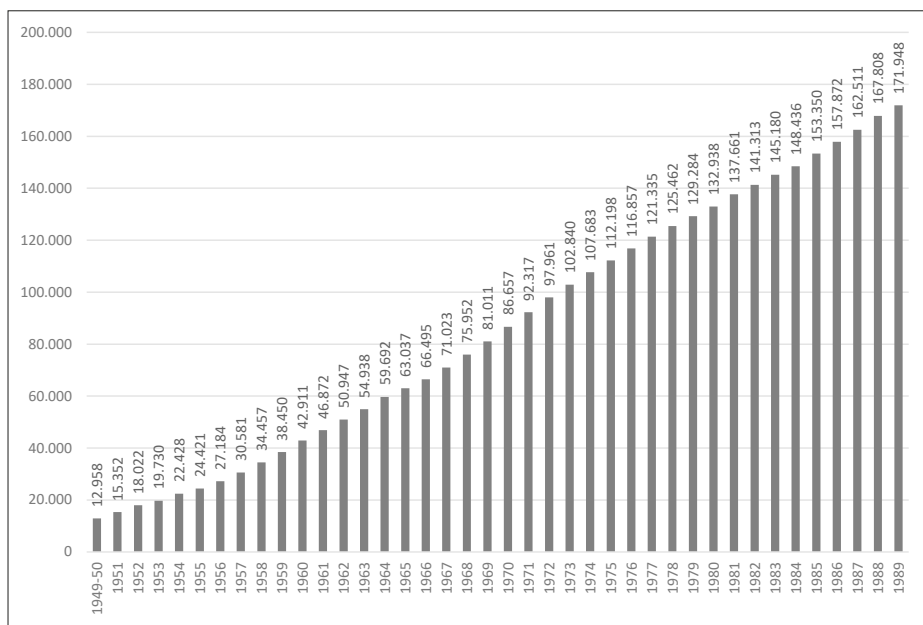
3.2 Usmerjenost na uporabnike ter zadovoljevanje njihovih informacijskih potreb

Kavčičevo obdobje je trajalo kar 13 let (od leta 1953 do 1966) (Kokole, 1973). V prvih letih svojega ravnanja je moral Kavčič najprej postaviti trdne organizacijske temelje za delovanje knjižnice, pri tem pa je jasno določil predvsem vlogo in naloge razvijajoče se knjižnice. Ob vlogi knjižnice, »... da se v Sloveniji na enem mestu zbira, ureja in hrani vsa domača in najbolj važna tuja tehniška literatura ter da se obenem vodi osrednja evidenca o njej, tako da je vsakomur lahko in hitro dostopna ...«, v več točkah našteje in pojasnjuje tudi naloge za nadaljnji razvoj knjižnice kot »zrele ustanove«. (Kavčič, 1960, str. 35) V ospredje postavlja (1) bibliotечно obdelavo gradiva, (2) informacijsko-dokumentacijsko dejavnost, (3) izobraževanje strokovnih delavcev v knjižnici (knjižnica mora »vnaprej pripraviti in vzgojiti zase in za druge sorodne knjižnice dober kader mladih knjižničarjev in bibliotekarjev«) in izobraževanje njenih uporabnikov ter (4) razvoj na področju kadrov in prostorskih možnosti (Kavčič, 1960).

Prav tako je Kajetan Kavčič o perspektivah in viziji razvoja CTK v obdobju 1964–1970 pisal ob 15-letnici knjižnice. Med drugim piše o novem tipu »strokovnih, *to je tehniških knjižnic*, ki jim povsod po svetu, ne samo pri nas, posvečajo posebno pozornost« (Kavčič, 1964). Natančneje, s številkami in odstotki, opiše izjemno rast knjižnične izposoje v letu 1963 in opozori na novo prakso, s katero je CTK nadomestila »tradicionalno prakso v knjižničarstvu: ne samo knjige, tudi revije izposoja podjetjem in ustanovam direktno, četudi še nimajo urejenih knjižnic; revije pa predvsem zato, ker nudijo najnovejše izsledke iz znanosti, tehnike in prakse«. Kot piše, je CTK »tudi zato razvila informacijsko službo /.../«, v nadaljevanju pa spet poudari, da so »vsi njeni naporii usmerjeni v čim bolj uspešno službo obiskovalcu«. Ko piše o načrtovani gradnji nove CTK in načrtih za novo stavbo ter prav tako tudi o povečanju osebja CTK oziroma »nezadostnem kadru«, veliko piše o nalogah, tudi o novih, pri tem pa vnovič tesno poveže strokovne naloge in razvoj: poleg pomoči tehniškim knjižnicam je pomembna naloga za prihodnost, »kako najbolje organizirati informacijsko in dokumentacijsko službo za tehnične vede« (Kavčič, 1964, str. 16).

Zlasti pomembno v tem obdobju je bilo, da je CTK pod Kavčičevim vodstvom že zelo zgodaj v središče dejavnosti postavila uporabnike dokumentov in informacij. Pomembno vodilo je bilo slediti zahtevam in željam uporabnikov: to se je med

drugim upoštevalo tudi pri nabavni politiki za gradivo na področju tehnike in naravoslovnih ved, pri informacijsko-dokumentacijski dejavnosti v korist uporabnika (Slika 1). Pozneje je to postala INDOK dejavnost, ki je bila takrat nova in zelo napredna usmeritev.

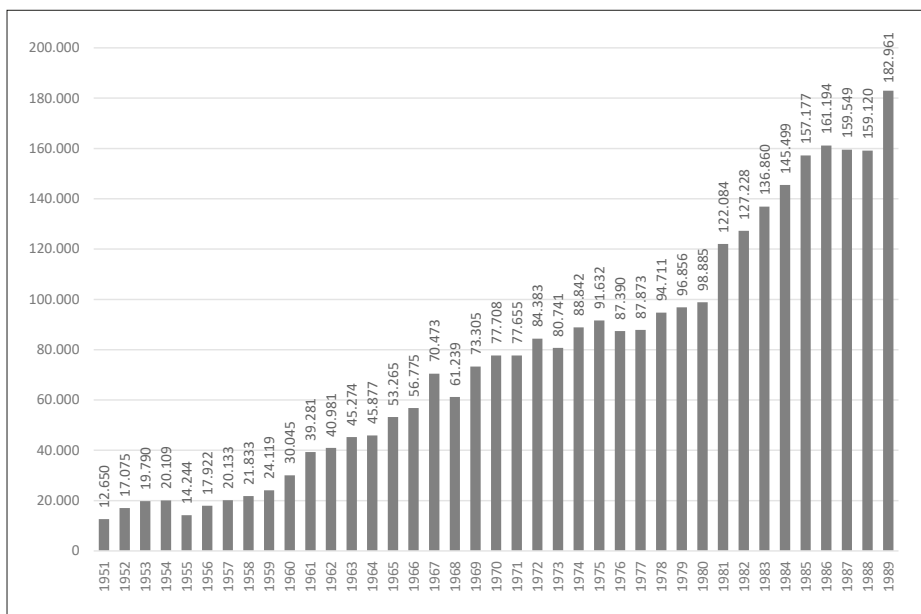

Slika 1: Razvoj zbirke knjižničnega gradiva v CTK v obdobju od leta 1951 do leta 1989
(Poročilo knjižnice za poslovno leto 1989, 1990)

Da bi uporabnikom olajšali izposajo, je knjižnica začela izdajati seznam tujih (t. i. inozemskih) tehničnih knjig (od leta 1954 dalje), ki jih je CTK pridobivala na različne načine. Sezname knjižnih novosti so izhajali od 3-krat do 4-krat na leto. Izposoja gradiva v knjižnici je hitro naraščala (Slika 2), število uporabnikov prav tako, število zaposlenih² pa se je od štirih v letu 1949 povečalo na sedem v letu 1950 (upravnik je delal honorarno) in na 12 zaposlenih leta 1960. Ko je CTK konec petdesetih let prejšnjega stoletja organizacijsko utirila svoje poslovanje, je ravnatelj Kavčič začel graditi in povezovati tehniške knjižnice v okviru takrat najsodobnejših povezovalnih procesov:

² Število zaposlenih se je povečevalo do začetka leta 1991, ko je bilo 59 zaposlenih. V času zlate dobe CTK je s knjižnico sodelovalo tudi veliko zunanjih sodelavcev pri različnih projektih. Pozneje je začelo število zaposlenih upadati.

- izgradnje centralnega kataloga knjig in revij s področja tehnike (začetek leta 1950 oziroma 52),
- koordinacije nabave literature z usklajevalnimi sestanki tehniških knjižnic (od leta 1953 dalje),
- medknjižnične izposoje iz Slovenije in Jugoslavije in
- medknjižnične izposoje iz tujine (začetek leta 1968).

Slika 2: Izposoja gradiva v CTK v obdobju od leta 1951 do leta 1989
(Poročilo knjižnice za poslovno leto 1989, 1990)³

Opisani sistem organizacije, ki ga je v CTK začel graditi Kavčič, se je v naslednjih desetletjih in vse do leta 1990 razvijal in širil, vedno v korist uporabnikov.

CTK je od začetkov svojega obstoja nepretrgano nadaljevala delo za centralni katalog (CK) tujih monografij in serijskih publikacij (izdelava listkovnih katalogov), tako da je število (ročno) popisanih kataložnih listkov za tuje dokumente v knjižnicah tehniških fakultet in tudi v gospodarstvu (v ustanovah in podjetjih v Sloveniji) do leta 1961 doseglo zelo velik obseg – 33.447 kataložnih listkov, kot natančno opisuje Slavica Ludvik v svojem prispevku ob 20-letnici CTK in 50-letnici Univerze v Ljubljani (Ludvik, 1969). Tako je CTK kot prva knjižnica v

³ Statistiko o izposojenem gradivu je CTK začela voditi leta 1951.

Sloveniji, v na novo ustanovljeni republiški centralni katalog za tujo literaturo pri Narodni in univerzitetni knjižnici (v nadaljevanju NUK) prispevala veliko bibliografskih opisov gradiva. S prvim slovenskim zakonom o knjižnicah, sprejetim leta 1961, je bila določena vloga NUK kot matične knjižnice: med drugim je začela oblikovati centralne kataloge starejših domačih in tujih monografskih in serijskih publikacij v knjižnicah v Sloveniji. Začetno urejanje kataložnih listkov v NUK je bilo v precejšnjem časovnem zaostanku, pozneje pa so knjižnice tehniških strok po dogovoru pošiljale listke neposredno CTK. Ta je leta 1963 postala matična knjižnica za tehniške knjižnice v Sloveniji (Kanič, 1996). Ena od njenih nalog je bilo vodenje centralnih katalogov tehniške literature (knjige, revije, standardi). Okoli leta 1950 začeto delo je CTK nadaljevala, o čemer je pisal tudi takratni ravnatelj NUK Mirko Rupel v prispevku z naslovom O centralnem katalogu, v katerem med drugim navaja, da »je Centralna tehniška knjižnica v Ljubljani začela že pred leti delo za tak katalog« (Rupel, 1961, str. 46). Delo CTK in kasneje NUK za vzpostavitev centralnega kataloga je bilo podlaga za kasnejši vzajemni katalog v sistemu COBIB.SI.

V času ravnatelja Kavčiča sta bili založniška in svetovalno-izobraževalna dejavnost zelo razviti in velikokrat rezultat skupnega prizadevanja Zveze inženirjev in tehnikov Slovenije in Društva dokumentalistov in informatorjev Slovenije (I. Simpozij Tehniške besede, 1960; I. Simpozij tehnične in znanstvene dokumentacije, 1962; Posvetovanje o tehniških knjižnicah CTK, 1963).

Tako je CTK leta 1960 skupaj z Zvezo inženirjev in tehnikov in glavnim odborom Ljudske tehnike organizirala »Mesec tehnike«, 8. novembra pa priredila posvetovanje bibliotekarjev in knjižničarjev, o čemer je pisala Justina Podpac (Rijavec, 1965). Na posvetovanju so obravnavali problematiko neenotnosti poslovanja v knjižnicah in razpravljali tudi o pomenu in organizaciji centralnega kataloga ter uvedbi mednarodne decimalne klasifikacije (UDK) (Posvetovanje knjižničarjev strokovnih knjižnic, 1960).

Kavčič je vzpodbudil izdajo pomembnih publikacij – Priročnika za poslovanje specialnih knjižnic (1969), prevoda UDK (Filo, Ludvik in Pacheiner-Klander, 1978; Kovačič-Perc in Kuštrin - Čemažar, 1979; Ludvik, 1970; Ostanek, 1986) in kataloga serijskih publikacij.

CTK je v okviru redne založniške dejavnosti, med drugim kot ena prvih tehniških knjižnic na območju Slovenije, objavila katalog pomembnejših tujih tehničnih revij. Katalog je izšel na 305 straneh; leta 1963 ga je sestavila Vida Gaspari Tausig, leta 1967 pa je izšlo dopolnilo h katalogu, ki sta ga sestavili Maja Kuštrin in Lepša Šturm. Takrat je bilo predvideno, da naj bi se katalog v prihodnje dopolnjeval vsakih pet let, potem pa se je leta 1972 porodilo vprašanje, ali naj se katalog

izdela na klasični način, kot je izhajal do tedaj, ali z računalniško obdelavo podatkov. Knjižnica se je odločila za drugo, naprednejšo možnost.

3.3 Razvoj sodobne informacijsko-dokumentacijske službe kot osnove za zbiranje ter posredovanje znanstvenih informacij

Delavci CTK so kmalu po njeni ustanovitvi spoznali, da klasična knjižnica, ki knjižnično gradivo zbira, obdeluje in posreduje, zaradi naglega razvoja znanosti in tehnike za potrebe uporabnikov, ne zadošča več. Uporabniki so, poleg knjig, zahtevali še ustrezne članke, standarde, patentne spise, disertacije, magistrska dela, različne predpise in faktografske informacije. Informacije o tovrstnem gradivu so knjižničarji in uporabniki lahko našli predvsem v referatnih časopisih, dokumentacijskih kartotekah, seznamih in priročnikih, to gradivo pa so hranili in uporabljali informacijsko-dokumentacijski oddelki knjižnic (INDOK). CTK je INDOK oddelek ustanovila že leta 1954, redno delo pa je začel leta 1963, ko sta v knjižnico prišla Zorka Leske in Jože Kokole.

Slavica Ludvik je ob 20-letnici CTK zapisala: »Sodelovanje v znanstveno-raziskovalnem delu, ki ne pozna državnih meja, in uspešno vključevanje na svetovno tržišče zahtevata dobro in ažurno informiranje o najnovejših dosežkih znanosti in tehnike v svetu ter o razvijanju najnovejših tehnologij« (Ludvik, 1970, str. 86–89). Dokumentacijski oddelek je začel »sistematično in pospešeno zbirati sekundarno gradivo za svojo priročno biblioteko, ki je poleg primarnih dokumentov knjižnice njegov osnovni vir za posredovanje informacij«.

Že leta 1963 je o razvoju bibliotekarstva in o dokumentacijski dejavnosti v svetu (o teoretičnih izhodiščih in izkušnjah iz ZDA, Velike Britanije, Nemčije, Sovjetske zveze, Madžarske) in pri nas pisala Justina Podpac (Rijavec, 1965), ki je opisala in razčlenila številne teze in probleme, povezane z obema dejavnostma (misel o »dokumentaciji kot bibliotekarstvu na višji ravni«, razhajanje, celo prepad med njima na začetku ter zbliževanje, povezovanje in sodelovanje v nadaljevanju, novi poklic dokumentalista – »mlajši brat bibliotekarja« – in izobraževanje zanj, stik z uporabnikom, ki »poraja še novo dejavnost: informacijsko službo, ki je enako važna za bibliotekarja kot za dokumentalista ...«). Kot poroča avtorica, se je »v zadnjem času« tudi v Sloveniji začela »uveljavljati dokumentacija«. Tudi 1. simpozij o tehniški in znanstveni dokumentaciji je bil že maja 1963 v Celju, prav tako je v letih 1962 in 1963, kot piše Podpačeva, »izvedla Centralna tehniška knjižnica v Ljubljani še osem posvetovanj o strokovnih knjižnicah« in povsod je bil »govor tudi o dokumentaciji« (Podpac, 1963, str. 1–14).

Pri organizaciji simpozija o tehniški in znanstveni dokumentaciji v Celju je imelo pomembno vlogo Društvo dokumentalistov in informatorjev, katerega začetki ob 1973 spodbudah Zveze inženirjev in tehnikov segajo v leto 1962. Na ustanovnem občnem zboru sekcije dokumentalistov januarja 1963 je bila za prvo predsednico društva izvoljena, maja istega leta pa na simpoziju potrjena Ivanuška Melihar, pozneje avtorica odmevnega učbenika Informatika z dokumentalistiko (Melihar, 1984).

V nadaljnjem razvoju CTK so že šestdeseta, zlasti pa sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, obdobje, ko se je v bibliotekarstvu čedalje močnejše uveljavljal pomen informatike (Giljarevskij in Mihajlov, 1975). Kot je napisala prof. Šlajpah (1998), je bil mednarodno priznan začetnik informatike pri nas prof. Božo Težak, doktor kemije. Njegovo ime je bilo in je še vedno sinonim za informacijsko znanost v Jugoslaviji. Da je bilo mogoče organizirati delo v knjižnici, slediti zahtevam uporabnikov in razvijati dokumentacijsko-informacijsko dejavnost, kakor je narekoval takraten hitri razvoj informacijske znanosti, je bilo treba nameniti veliko pozornosti in podpore izobraževanju strokovnega kadra.

Prof. Težak je v Zagrebu organiziral podiplomski študij bibliotekarstva, dokumentacije in informatike. Postavil je temelje za izobraževanje informacijskih strokovnjakov najvišje kvalitete, rekrutiranih iz vrst bibliotekarjev (Lasić-Lazić, 1998).

Med njimi je bil tudi Jože Kokole, sicer diplomirani germanist, ki ga je »zanimanje za delo in dejavnost«, kot je zapisal v življenjepis, »spodbujalo k permanentnemu strokovnemu izobraževanju in izpopolnjevanju« (osebni arhiv). V CTK je pridobil kvalifikacijo za bibliotekarja, udeleževal se je tečajev v Ljubljani in Beogradu, kot štipendist Britanskega sveta je bil v študijskem letu 1967/68 deset mesecev na izpopolnjevanju v informatiki tudi na University College v Londonu. Kot piše, se je tam »seznanil z organizacijo in upravljanjem univerzitetnih in specialnih knjižnic v Veliki Britaniji ter študiral profile informacijske službe in metode njihovega poslovanja«. Z obiskom številnih knjižnic, INDOK služb in strokovnih služb je dobil »vpogled v tedanje stanje in metode dela pri uvajanju avtomatizacije v knjižnice in INDOK službe« (osebni arhiv).

Jože Kokole je znanje, ki ga je pridobil na podiplomskem študiju v Zagrebu in nato v Angliji, z velikim uspehom udeležal v CTK. Naročil je veliko sekundarnega in terciarnega gradiva, ki je vir za podajanje informacij, ter vpeljal signalne informacije in informacije SDI na klasičen način, naročil je COMPENDEX (Computerized Engineering Index, ZDA). Žal je leta 1971 zapustil CTK in se kasneje zaposlil v NUK. Tam je leta 1976 prevzel mesto vodje centralnega kataloga slovenskih knjižnic, in sicer z nalogo, da ta katalog organizira za računalniško

obdelavo. V obdobju od leta 1987/88 do 1990/1991 je na Oddelku za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti predaval predmet Informatika.

3.4 Uvajanje računalniške tehnologije v delo knjižnice in procesiranje mednarodnih baz podatkov

CTK je hitro sledila sodobnemu razvoju uvajanja avtomatske obdelave podatkov v knjižničnem poslovanju. Začetki izdelave računalniško narejenih centralnih katalogov serijskih publikacij tako segajo že v zgodnja sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. Prvi med njimi je bil računalniško obdelan centralni katalog serijskih publikacij s področja tehniških in naravoslovnih ved v knjižnicah Slovenije. Pri sestavi skupne baze podatkov je sodelovalo 60 tehniških knjižnic, iz baze podatkov pa je bil pripravljen centralni katalog v treh zvezkih in s popisom več kot 10.000 naslovov.

Prelomnico v letu 1972, predvsem pa postopke in priprave CTK v naslednjih letih (torej v zgodnjem obdobju digitalizacije, sredi sedemdesetih let) za izdajo centralnega kataloga serijskih publikacij v knjižnicah v Sloveniji, opisuje Lepša Šturm. O tem je avtorica poročala na 1. jugoslovanskem seminarju o uporabi računalnikov v knjižnicah (Šturm, 1973). Centralni katalog, obdelan z računalnikom IBM/370-135 v računalniškem centru podjetja Intertrade v Ljubljani, je izšel leta 1975, in sicer njegov I. del. Štiri leta pozneje, 1979, je izšel II. del kataloga, leta 1984 pa je izšla dopolnjena izdaja, obdelana v računalnem centru TOZD-a Sava Kranj na računalniku IBM 4341/101 (Šturm, 1979) in tudi v COM postopku na osmih mikrofilih.

V prelomnih in hkrati zelo plodnih letih za CTK, to je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja (1970–1982), je knjižnico vodila ravnateljica Mara Šlajpah (Tovornik, 1989). Kot profesorica na področju bibliotekarstva in med drugim dolgoletna svetovalka za knjižničarstvo pri takratnem Republiškem komiteju za prosveto in kulturo, je bila dobro seznanjena s sodobno usmerjenostjo knjižnice in je bilo vodenje CTK zanj izziv. O delu knjižnice, zlasti s poudarkom na dejavnosti CTK, ki je namenjena univerzi in gospodarstvu, je pisala dvakrat, in sicer ob 25- in 30-letnici knjižnice. Kot piše Šlajpah leta 1979, je knjižnica ob razvoju »univerzitetnega tehniškega knjižničarstva ter informatike/dokumentacije (INDOK) začela širiti svoje delo in si začela nalagati nove in nove naloge, da bi mogla nuditi svojim uporabnikom po obsegu in kvaliteti čim več dokumentov ter znanstvenih in tehničnih informacij« (Šlajpah, 1979). O stikih in delu s študenti in profesorji Univerze v Ljubljani pa je Šlajpah pisala že pet let prej, in sicer v dveh prispevkih: Petindvajset let zvestega in ustvarjalnega dela za uporabnike tehniške literature (Šlajpah, 1974a) in Uvajanje študentov prvih letnikov univerze v uporabo knjižnice in

primarne vire literature (Šlajpah, 1974b). Prav tako so o uvajanju študentov višjih letnikov in podiplomskih študentov v informacijske vire pisale tudi inž. Sonja Tovornik, vodja matične službe v CTK (Tovornik, 1978), inž. Majda Ostanek (1978), vodja INDOK oddelka, in prof. Zorka Leske (1973), vodja standardoteke.

Kot je povzeto tudi v zborniku Centralna tehniška knjižnica Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani (Šlajpah, 1989), se je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, tj. v času, ko so se gospodarske razmere v nekdanji državi zaostrovale, vloga CTK kot osrednje, javnosti dostopne knjižnice še naprej krepila, močno so se povečevale različne knjižnične storitve: še najbolj izposoja in medknjižnična izposoja gradiva ter informacijske storitve. Zanimivo pri tem je, da je primerjava med NUK in CTK denimo pokazala, da so v NUK izposodili kar trikrat toliko knjig, kot so izposodili revij, medtem ko je bilo v CTK nasprotno: izposoja knjig je bila 5-krat manjša kot izposoja revij.

V skladu s poslanstvom knjižnice, tj. biti v pomoč univerzi in gospodarstvu, je CTK tesno sodelovala z Zvezo inženirjev in tehnikov (zlasti dejavno v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja ob vprašanju pravilne strokovne ureditve specialnih tehniških knjižnic ter njihovega poslovanja in povezovanja v knjižnično mrežo) in Gospodarsko zbornico Slovenije (v nadaljevanju GZS). Izvršilni odbor Gospodarske zbornice je 27. 6. 1985 ustanovil odbor za hitrejši razvoj CTK v Ljubljani (Izjava GZS o gradnji nove centralne tehniške knjižnice, 1989). Za predsednika je imenoval dipl. inž. gradbeništva Borisa Mikoša, takratnega vodjo predora Karavanke. Znotraj CTK pa sta v tesni povezavi z gospodarstvom delovala INDOK center za področje tehniških in naravoslovnih ved (ustanovljen 1964) ter Specializirani informacijski center za graditeljstvo (SIC za graditeljstvo) (ustanovljen 1978). Da bi tehnični in drugi strokovnjaki lahko sledili razvoju v svetu, je bila za INDOK center že leta 1973 nabavljena mednarodna računalniška bibliografska baza podatkov s področja tehnike oziroma inženirstva COMPENDEX. Na leto je omogočala dostop do 100.000 informacij z omenjenih področij. Procesirana je bila v Republiškem računskem centru (RRC) (Grad, 2018), delo z njo pa je bilo na začetku mogoče le z uporabo luknjanih kartic (Ostanek, 1984; 1987).

Tudi na področju gradbeništva in arhitekture so bile potrebe po informacijskih virih velike. Najprej je knjižnica kupila tujo mednarodno podatkovno zbirko na magnetnem traku RSWB (Raumordnung, Städtebau, Wohnungswesen, Bauwesen, ZRN), s 30.000 informacijami na leto, že leta 1983 pa se je začela tudi izdelava lastne, domače zbirke podatkov na tem področju – Sistem za avtomatizacijo informacijsko-dokumentacijskih centrov – graditeljstvo (SAIDC-GR). SIC za graditeljstvo je v »sušnih« (kar zadeva finance) osemdesetih letih prejšnjega stoletja pripomogel k temu, da je CTK postala največji informacijski center za graditeljstvo v Jugoslaviji. Pomembno je, da je SIC za graditeljstvo začel vključevati

informacije o slovenski znanstveni in strokovni literaturi s področja graditeljstva v zbirki RSWB in ICONDA (The International Construction Database) ter opravljati online poizvedbe iz angleške baze PICA (Property Information Service Agency), ki je tudi prinašala informacije s področja graditeljstva (Kovačič-Perc, 1987a; 1987b; 1987c; 1987d).

In kako je bilo z uvajanjem računalništva, ki »simbolizira« tedanji čas, saj je »izbruhnila prava računalniška mrzlica«, kakor piše Alenka Puhar (1988), v CTK, zlasti kar zadeva konkretno, vsakdanje delo knjižničarjev?

Knjižnica je začela uporabljati računalnike že sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja (leta 1975, začetki pa segajo že v leto 1972), in sicer za centralni katalog serijskih publikacij. Sledili so priprava kupljenih baz podatkov COMPENDEX in RSWB za njuno uporabo (SDI in retrospektivne poizvedbe), tvorba baze SAIDC-GR (Kovačič-Perc, 1983; Mirt-Levovnik, 1973), vnašanje informacij v bazi RSWB in ICONDA (Kovačič-Perc, 1987b; 1987c), vnašanje bibliografskih podatkov v vzajemni katalog COBIB ter uporaba baze PICA za graditeljstvo. Zelo veliko poizvedb je bilo narejenih iz baze Science Citation Index in iz številnih baz, ki jih ponujajo veliki svetovni servisi (npr. Dialog).

V preteklost se lahko ozremo, uporabljajoč besednjak avtorice Alenke Puhar (1988) in upoštevajoč ugotovitve raziskave, po eni strani s pritrjevanjem, da računalniki resnično olajšujejo »utrudljiva in rutinska dela«, ali pa si, po drugi strani, poskušamo še dodatno predstavljati korake, ki jih je bilo treba narediti, in trud, ki ga je bilo treba v zadnjem desetletju socializma pri nas in širše v vzhodni Evropi oziroma v času razpadanja prejšnje države ter pred nastankom države Slovenije vložiti v to, da bi knjižnica zares pridobila in rasla v času razvoja digitalizacije, da bi bila čim boljši servis za uporabnike.

Nada Čučnik-Majcen, ravnateljica knjižnice v obdobju 1983–1990, tik pred iztekom stoletja CTK opisuje kot »zgodbo o uspehu«. Kot piše, so bili »ljudje, sodelavci, njihovo medsebojno komuniciranje in njihov odnos do dela« v njenem času tisti, ki so »bistveno pripomogli k napredku knjižnice in dali dobro osnovo za /.../ razvoj knjižnice«. Časi so bili takrat zanimivi v družbenem in političnem smislu, prelamljalo se je staro in rojevalo novo. Knjižnico je Majcen vodila prav v takem obdobju: »... tistem burnem političnem času, ki so ga zaznamovali samoupravljanje, inflacija, tečajne razlike, omejevanje uvoza tuje literature in tudi računalniške opreme. Bili smo priče in soudeleženci zgodovinskih in resnično revolucionarnih idej, in sicer tako v strokovnem kot političnem okolju« (Čučnik-Majcen, 1999).

Delo, ki ga je vizionarsko zastavil ravnatelj Kavčič in ga je za njim dolga leta razvijala in nadgrajevala Mara Šlajpah, se je pod ravnateljevanjem Nade

Čučnik-Majcen nadaljevalo na vseh področjih (Lebez, 2017), nekaj dejavnosti je bilo na novo uvedenih, kar smo omenili že zgoraj, nekaj pa močno povečanih. Močno sta se npr. povečali izposoja gradiva (za 19 %) iz CTK in mednarodna izposoja (za 44 %). Omeniti moramo še povečanje standardoteke z nakupom kompletov mednarodnih standardov in nekaterih nacionalnih standardov ter aboniranje na računalniško bazo za standarde in predpise, PERINORM, na CD-ROM-ih. Služba standardov je tako dosegla stopnjo, ko je bilo mogoče skoraj vsakemu uporabniku izpolniti zahtevo. Pri tem je bila CTK v pomoč tudi medknjižnična izposoja standardov iz tujine.

Sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja se je začel v CTK uveljavljati tudi izrazitejši marketinški pogled na knjižnično dejavnost (v letu 1986 je 20 odstotkov prihodkov za svoje delovanje ustvarila knjižnica sama, medtem ko se je v drugih knjižnicah ta delež gibal med 8 in 10 odstotki), poleg tega je knjižnica začela bolj skrbeti za promocijo (Tovornik, 1984), velik poudarek je dala seznanjanju javnosti s svojo dejavnostjo in svojimi zbirkami. Sodelovala je na različnih posvetovanjih, zborovanjih, sejnih, in sicer z razstavami knjižnega in neknjižnega gradiva, s posterji in demonstracijo baz podatkov, ter za to prejela različna priznanja.

3.5 Neusklajenost razvoja knjižničnega informacijskega sistema (KIS) in sistema znanstveno-tehnološkega informiranja (SZTI)

V nadaljevanju opisujemo razvoj CTK sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja in potem v drugi polovici desetletja še podrobneje in tudi problemsko, ob dveh izrazitih usmeritvah knjižnice v tistem času, in sicer v povezavi z (1) digitalizacijo v bibliotekarstvu ter (2) odpiranjem navzven in odmevnim mednarodnim sodelovanjem.

V času »pospešene digitalizacije«, o katerem govorimo, sta v Sloveniji vzporedno potekala dva računalniško podprta projekta informatizacije. Sistema KIS (Martelanc, 1986) in SZTI (Sečić, 1989) sta se takrat razvijala ločeno; bolj ali manj sta ostajala vsak na svojem bregu. V CTK je bil zasnovan tudi t. i. PIS (poslovni informacijski sistem). Prav tako so računalniški strokovnjaki v povezavi z Univerzitetno knjižnico Maribor (UKM) in nosilcem Računalniškim centrom Univerze v Mariboru (RCUM) razvijali svoj projekt⁴ (Kontler-Salamon, 2016; 2017).

⁴ Računalniški center pri Univerzi v Mariboru je leta 1988 postal eden izmed najmočnejših v Jugoslaviji. Na Računalniškem centru je bilo takrat 31 zaposlenih. V tem času so že sodelovali z OCLC (Online Computer Library Center) in študijsko potovali v različne dele ZDA.

V CTK so pod vodstvom ravnateljice Majcen med prvimi v Sloveniji izdelali idejno rešitev za računalniško podprt sistem na področju tehnike in naravoslovja. Med drugim je Majcen s svojim delom in idejami veliko pripomogla tudi k razvoju osnov za enoten računalniško podprt knjižnični informacijski sistem v Sloveniji. Kot piše ravnateljica v letnem poročilu knjižnice marca 1984, so »v CTK v svojih planskih dokumentih že zdavnaj začrtali razvoj in napredek dejavnosti le s pomočjo ustrezne računalniške podpore – kar pomeni realizacijo informacijskega sistema najprej v hiši, nato pa ustvarjanje omrežja« (Čučnik-Majcen, 1985; Poročilo knjižnice za poslovno leto 1984, 1985).

V svetu so se nujnosti sodelovanja med bibliotekarji in računalničarji takrat že dobro zavedali. Po začetnih težavah in razhajanju je kmalu prevladalo spoznanje, da so informatiki lahko dobra podpora pri delu bibliotekarjev. CTK je to hitro uvidela in dobro razumela. Takoj se je lotila zaposlovanja informatikov, računalničarjev.

Ravnateljica se je zavedala, da CTK za svoj nadaljnji razvoj nujno potrebuje ustrezno kvalificirane računalniške strokovnjake. Vedela je, da morajo imeti ti strokovnjaki hkrati veliko znanja tudi o bibliotekarstvu in verjela, da jim bo z dobrim poznavanjem področja in spoštljivim odnosom do stroke uspelo potrebe in zahteve knjižnice v povezavi z avtomatizacijo postopkov in nasploh digitalizacijo razvijati v pravo smer. Ko je skušala prek javnih razpisov za sodelovanje pridobiti ustrezne ljudi, pa so se pokazale velike težave. V tistem času so bili računalničarji »zelo cenjena profesija« in kot je potrdila priznana bibliotekarska strokovnjakinja, prof. dr. Katarina Cveljo (1979), delujoča v ZDA (sicer po rodu iz Hrvaške), je bilo na začetku podobno tudi v Ameriki: niso razumeli zahtev bibliotekarske stroke in ukvarjali so se sami s seboj.

Za redno zaposlitev računalničarjev v knjižnici takrat ni bilo veliko možnosti, čeprav jih je ravnateljica želela pritegniti že takoj ob nastopu mandata, saj jih je bilo malo, na drugih področjih so imeli bistveno višje plače in tudi boljše razmere za delo. V povezavi z načrti, da CTK postavi temelje informacijskega sistema za področje tehnike in naravoslovnih ved, da bi bil ta sistem del knjižničnega in informacijskega sistema tako v Sloveniji kot širše v takratni državi in da bi bila CTK njegova nosilka, je bila z zaposlitvijo vrhunskega računalniškega strokovnjaka poleti 1986 zasnovana izgradnja integriranega poslovnega informacijskega sistema (v nadaljevanju PIS). V nadaljevanju je bila izgradnja PIS kot ena od prednostnih nalog opredeljena v delovnem načrtu CTK za leto 1987 (Verbič idr., 1987).

Teoretično je bil informacijski sistem predstavljen z zajetnim elaboratom, napisanim na več sto straneh. Sledilo je dopolnilo z novimi »aktivnostmi«, zapisanimi

v gradivu, sprejetem konec leta 1986 in posebej plačnem, potem pa se je projekt samo še »razraščal«. Sklenjena je bila pogodba z zunanjimi sodelavci, postavljale so se nove, dodatne zahteve, vsakokrat pospremljene z aneksi k osnovni pogodbi. Čedalje bolj finančno izčrpavajoče in tudi nesprejemljive naloge, ki so bile v teoretično izjemno obsežnem strokovnem elaboratu, kot je bilo zapisano, »tehnično, finančno in fazno opredeljene« in katerih realizacija je bila sicer predstavljena v okviru štirih kontaktnih točk in enega delovnega pogovora, pa so bile vse bolj zamegljene in netransparentne, in to kljub ravnateljičinim pozivom k preglednosti za vse in pritegnitvi vseh sodelavcev, ko naj bi šlo za razvijanje rešitev, izobraževanje, implementacijo rešitev v praksi ... Nerazumevanje in nesoglasja med vodstvom CTK in projektno skupino so se poglobljala, »prerekanja in debate« o tem, kako s sodobno informacijsko tehnologijo in računalniki podpreti bibliotekarsko dejavnost, ki je bila v prelomnem letu 1987 in zlati dobi CTK v knjižnici visoko razvita v vseh segmentih njenega delovanja, so se zaostrovali, do pravih rezultatov pa niso pripeljali. Po letu in pol je bilo treba pogodbo razdreti (Poročilo knjižnice za poslovno leto 1989, 1990).⁵ CTK je od »vrhunske skupine zunanjih računalniških strokovnjakov« pridobila le programsko opremo za osebne dohodke in finančno poslovanje.

CTK torej ni uspelo razviti računalniškega sistema, ki bi bil primeren za računalniško obdelavo gradiva in njegovo izposajo. To je uspelo narediti strokovnjakom iz UKM in RCUM tako, da so leta 1987 pod vodstvom Tomaža Seljaka izdelali računalniško podprto vzajemno katalogizacijo. Ta se je uspešno uveljavila v Sloveniji in tudi zunaj nje. Njihov informacijski servis COBISS, za katerega skrbi sedanji IZUM (nekdanji RCUM), lahko enakovredno postavimo ob bok drugim podobnim servisom po svetu. Z njim je CTK, podobno kot druge knjižnice v Sloveniji, postopoma avtomatizirala velik segment svojega gradiva.

4 Dejavno vključevanje in sodelovanje knjižnice v mednarodnem okolju

V ekonomsko težkih osemdesetih letih prejšnjega stoletja je CTK z razvito medknjižnično izposajo in koordinacijo nabave (Mrkun, 1981) v okviru celotne države precej uspešno nadomeščala takratni velik upad pri nakupu tuje literature, saj je kot največji medknjižnični informacijski center v Jugoslaviji poslovala z različnimi knjižnicami in izposojevalnimi centri v Evropi. Ob rasti in razvoju

⁵ Člani sveta CTK so dne 23. 3. 1989 sprejeli sklep o prenehanju nadaljnje dejavnosti na področju izgradnje PIS-a. Tako avtomatizacija v CTK ni prenehala.

bibliotekarske stroke in dokumentalistike so se delavci in strokovnjaki CTK za potrebe svojega dela in nove naloge ves čas, še zlasti pa ob izzivih prihajajoče informacijske dobe,⁶ nenehno strokovno izpopolnjevali in se dodatno izobraževali na tečajih, delavnicah, seminarjih, posvetovanjih in kongresih, negovali so stike s strokovnjaki iz tujine in sodelovali na številnih mednarodnih srečanjih (Čučnik-Majcen idr., 1985), npr: s Kitajsko (Poročilo knjižnice za poslovno leto 1985, 1986; Tovornik, 1978b).

CTK je že leta 1965 postala članica *Fédération internationale de la documentation*–FID), leta 1970 pa članica Mednarodne zveze bibliotekarskih društev in ustanov (*The International Federation of Library Associations and Institutions*–IFLA), ustanovljene leta 1927 v Edinburgu na Škotskem, od leta 1971 pa s sedežem v Haagu. Prav tako se je povezovala tudi z različnimi znanstveno-tehničnimi ustanovami in organizacijami po svetu. Nekateri strokovni delavci knjižnice so bili člani različnih strokovnih skupin, sekcij in združenj, delujočih v mednarodnem prostoru, in to na različnih področjih.

Tudi ravnateljica Nada Čučnik-Majcen sama se je nenehno izobraževala in spremljala razvoj na področju bibliotekarstva, dokumentalistike in informatike. Ko se je kot edina predstavnica knjižnic v Jugoslaviji avgusta 1986 udeležila 52. generalne konference IFLA v Tokiu na Japonskem, je bila neizmerno radovedna. Vesela je bila, da bo na srečanju na najvišji ravni lahko prisluhnila mnenjem in ugotovitvam, povezanim z nalogami in pomenom knjižničarstva v svetu: kot izhaja iz generalnega programa Unesca, s katerim se IFLA tesno povezuje pri načrtovanju in izvajanju svoje dejavnosti, je to pretok znanstvenih in tehničnih informacij. A to poslanstvo je Majcen pravzaprav dobro poznala. CTK je bila temu zavezana in je to izvajala odlično. V takratnem še pretežno analognem in še vedno blokovsko razdeljenem svetu so informacije potovale tako rekoč brez meja. Večja neznanka je bila, kaj prinašajo novi mediji in sodobna informacijska tehnologija dolgoročno (osrednja tema konference v Tokiu je imela naslov *Novi vidiki bibliotekarstva za 21. stoletje*), in to tako za izvajalce kot za uporabnike. Kakor je povzela Majcnova kot udeleženka srečanja, so se bibliotekarji na konferenci spraševali o več pomembnih vidikih prihodnjega razvoja, povezanih z uporabniki: »kdo bodo novi uporabniki knjižnic, kakšne informacije bodo potrebovali, kako bodo uporabljali knjižnice, kakšne izobraževalne programe naj bi knjižnice pripravile za uporabnike« (Čučnik-Majcen, 1987).

⁶ CTK se je kljub neustrezni zakonodaji leta 1987 priključila v domače omrežje za prenos podatkov JUPAK, in sicer kot prva med knjižnicami v tedanji državi (Jugoslaviji). Priključitev je omogočala kvalitetnejše online povezovanje in posredovanje informacij uporabnikom ter dostop do baz podatkov v tujini.

Nada Čučnik-Majcen se je v okviru konference glede na naloge in dejavnosti CTK s posebnim zanimanjem udeležila tudi predkonferenčnega seminarja z naslovom Vloga specialnih knjižnic za nacionalni razvoj. Ena najpomembnejših ugotovitev na seminarju je bila, da so znanstvene in tehniške informacije strateško pomembna kategorija za nacionalni razvoj. Tako na seminarju kot ob spoznavanju Japonske je Majcen lahko spoznala, kako velik pomen se v tamkajšnji družbi pripisuje specialnim knjižnicam. In kakšni so bili njeni vtisi z dežele vzhajajočega sonca na splošno in zlasti v povezavi s knjižnicami? Čeprav je bila Japonska kot ena od najbolj razvitih držav na svetu leta 1986 z razvojem že daleč naprej in si se po eni strani z digitalizacijo srečeval v vsakdanjem življenju na vsakem koraku, je Majcnovo tam po drugi strani presenetil spoštljiv odnos do »zidanih knjižnic«. Kot so njeni sogovorniki posebej poudarili, se njihovo število takrat ni krčilo, ampak so se odpirale nove, na razstavi sodobne informacijske tehnologije pa »so optični diski gostovali tesno poleg proizvodnje ročno izdelanega papirja«. Kot je zapisala v poročilu, jo je kot dobro poznavalko ročne izdelave papirja »impresioniral odnos pripadnikov ene najbolj informacijsko razvitih držav sveta do tradicionalnih vrednot« (Čučnik-Majcen, 1987).

Združenju IATUL (International Association of Technological University Libraries) se je CTK pridružila leta 1975. V tistem času je združenje povezovalo kar 108 takratnih tehniških univerzitetnih knjižnic z vseh celin. Čeprav je CTK prihajala iz države takratne Vzhodne Evrope, se je že zelo zgodaj povezovala z Evropo in iz tujine prenašala dobre prakse. Združenje IATUL je bilo s svojo dejavnostjo in pogledi na razvoj strokovnih knjižnic za CTK zgled razvojne usmeritve knjižnice, prav tako je po svojih močeh podpiralo prizadevanja CTK za rešitev nevzdržne prostorske stiske, v kateri je delovala knjižnica. Oktobra 1986 je upravni odbor IATUL v Göteborgu na Švedskem ob odprtju tamkajšnje nove tehniške knjižnice CTK v Ljubljani ponudil organizacijo naslednje, bienalne konference IATUL. S svojim delom in mednarodnim povezovanjem je k temu povabilu in priznanju veliko pripomogla prejšnja ravnateljica Mara Šlajpah kot članica upravnega odbora IATUL. Leta 1987 so na 12. konferenci IATUL v Helsinkih dokončno odločili, da bo 13. konferenca IATUL v Ljubljani, kar je bilo za CTK veliko priznanje njenega pomena in enakovrednosti med velikimi in pomembnimi knjižnicami v svetu (čez dve leti npr. je bila konferenca organizirana v Massachusettsu v ZDA).

Konferenca IATUL v Ljubljani (Cankarjev dom) z naslovom Mednarodno sodelovanje tehniških univerzitetnih knjižnic (1989) je bila petdnevna, v času od 22. do 26. maja 1989. Delo je potekalo v sekcijah, organiziranih ob pomembnih vsebinskih sklopih: Nove metode pri dostavi dokumentov, Univerzalna dostopnost publikacij, Sodelovanje med knjižnicami – premostitev ovir, Izmenjava informacij v elektronski dobi. Zadnjo sekcijo je vodil univerzitetni profesor Dennis Shaw, nekdanji direktor univerzitetne knjižnice v Oxfordu in takratni predsednik

upravnega odbora IATUL. Z delom in organizacijo konference v Ljubljani so bili udeleženci iz 64 članic IATUL zelo zadovoljni in konferenca je bila ocenjena kot ena najboljših do takrat, organizatorici CTK pa se je za to med drugimi posebej zahvalil predsednik Shaw. Poleg pomembnega skupnega zasedanja, na katerem so med smotri mednarodne konference poudarili zlasti pomen neposrednih stikov in medsebojnega spoznavanja za boljši prenos znanstvenih in tehnoloških informacij ter dokumentov, so se eminentni gostje iz univerzitetnih tehniških knjižnic z vsega sveta, predvsem direktorji in največji strokovnjaki, udeležili še obiska splošnoizobraževalne knjižnice v Radovljici, ogleda takrat svetovno znane tovarne Elan v Begunjah in obiska slovenskega turističnega bisera – Bleda.

Med 13. konferenco IATUL neposredno so vsak dan izhajale Konferenčne novice, ki so udeležence obveščale o dogajanju na konferenci. Izšle so štiri številke v slovenskem in angleškem jeziku. Zanimivi so intervjuji z dr. Denisom Shawom, dr. Nancy Fjällbrant in dr. Mauricom Linom.

Revija Knjižnica je ob tej priložnosti izdala tematsko številko z abstrakti konference – Konferenca IATUL (1989). Program konference in abstrakti so objavljeni tudi na spletu (Purdue University, b. l.).

Ker je bilo število udeležencev na konferenci IATUL v Ljubljani omejeno, pa tudi zato, da bi kar najbolj izkoristili znanje najboljših svetovnih predavateljev in poznavalcev bibliotekarstva, je CTK kot organizatorica ob konferenci pripravila zelo odmeven predkonferenčni seminar z naslovom Pomen pravočasne informacije za strokovno odločanje. S prispevki so na seminarju ob tujih sodelovali tudi vodilni domači strokovnjaki in vodstveni delavci v bibliotekarstvu. S 13. mednarodno konferenco IATUL in predkonferenčnim seminarjem je CTK širše v slovenskem prostoru in posebej v bibliotekarski stroki omogočila, da smo se v Sloveniji seznanili z razvojem in praktičnimi izkušnjami vodilnih v svetu na tem področju. Kot je tedaj ocenjevala Majcen, so bile »nekatero razvite tehniške knjižnice na področju posredovanja strokovnih informacij in področju izobraževanja uporabnikov takrat vsaj 15 let pred nami« (Čučnik-Majcen, 1987).

In kaj je mogoče reči ob tem danes? Pomen vključevanja v napredne mednarodne tokove je velik, v vsem dostopne strokovne informacije ter izobraženost uporabnikov, ki bi informacije uporabili v prid nadaljnjega razvoja človeštva, pa je mogoče tudi dvomiti.

5 Desetletja prizadevanj za primerne knjižnične prostore

V vili na Tomšičevi ulici 7 (danes je to zgradba ameriškega veleposlaništva) je v neustreznih razmerah za knjižnico in ob čedalje hujši prostorski stiski zaradi povečevanja zbirk ter širitve bibliotekarske dejavnosti v skladu z načelom univerzitetne tehniške knjižnice, dostopne vsem, brez omejitev, CTK domovala več kot 40 let. Prizadevanja za izboljšanje prostorskih razmer so potekala ves čas in po več poteh: s pridobivanjem dodatnih prostorov v hiši (izselitev strank), z nakupom provizorija blizu Gospodarskega razstavišča za skladišče in sprotnimi izboljšavami obstoječih knjižničnih prostorov in z načrti za gradnjo nove knjižnice (Buila, 1989a; 1989b; 1989c; Čučnik-Majcen, Koželj in Šlajpah, 1985; Šlajpah in Kokole, 1972). Žal so načrti o gradnji vselej padli v vodo, tretjič, verjetno dokončno, čeprav so bili podprti na vseh ravneh in so bila za gradnjo pridobljena sredstva, prav z nastankom nove države (z Demosovim preklicem odloka o gradnji knjižnice takoj po nastopu nove vlade, 26. julija 1990).

6 Zaključek

Pred koncem zapisa o prehojeni poti CTK v prvih 40 letih njenega delovanja je mogoče ob 70. obletnici njene ustanovitve in 100. obletnici ustanovitve Univerze v Ljubljani, katere sestavni del je CTK, še enkrat poudariti predvsem vizijo in smelost odločitev, ki so knjižnico, prav tako pa tudi družbo, ki se je bogatila s knjižnico, peljali po poti znanja in napredka, tj. nadaljnega razvoja za vse tisto, kar je v prid boljšega življenja v človeški družbi. V dinamičnem razvoju knjižnice (Čučnik-Majcen, 1992; Pejanovič, 1999) od začetkov v sredini prejšnjega stoletja, le nekaj let po koncu uničujoče druge svetovne vojne, do začetka devetdesetih let, ko se je Slovenija pridružila svetovni skupnosti kot samostojna država, je bil poleg drugega razvoja narejen velik skok tudi na področju informatizacije in digitalizacije.

Ob koncu naj poudarimo, da je knjižnica v svoje delo vedno med prvimi uvažala novosti, ki so se v tujih knjižnicah izkazale za napredne. Omenimo naj le nekatere, ki jih še nismo: izobraževanje knjižničarjev na tehniškem področju, pomoč tehniškim knjižnicam na fakultetah pri njihovi ureditvi, izobraževanje uporabnikov, koordinacija nabave literature s tehniškega področja, izposoja knjig iz tujine, pridobivanje kopij člankov iz tujih knjižnic. Knjižnica pa je opravljala tudi nekaj dejavnosti, ki jih druge knjižnice niso. To so bile njene značilnosti, nekakšne inovacije. Mednje sodijo: izposojanje posameznih številk revij na dom, signalne informacije na klasični način (sprotno pošiljanje kopij kazal izbranih revij podjetjem), informacije SDI na klasični način (redno pošiljanje

seznamov najnovejše literature na določene teme posameznim podjetjem) in kolektivno članstvo. Kolektivni člani knjižnice so ob plačilu manjšega letnega zneska lahko sproti dobivali signalne informacije in informacije SDI, poleg tega pa so bili deležni še drugih ugodnosti. Vsekakor pa je bilo članov, ki so dobivali te informacije in so lahko izkoristili ugodnosti, malo, čeprav je bilo kolektivnih članov sicer kar precej. Kolektivno članstvo je torej uspelo le deloma, čeprav je bilo zamišljeno dobro. Za večjo uspešnost pri tem bi morala knjižnica imeti več delavcev, tega pa ni bilo mogoče doseči.

Tudi sedanje delovanje CTK temelji na hitrem uvajanju različnih novosti v svoje delo, ki so jih vpeljale najboljše tuje knjižnice. Danes je CTK sodobna univerzitetna knjižnica, ki je nepogrešljiv del odprte nacionalne izobraževalne in raziskovalne infrastrukture. Razvoj nabavnega konzorcija mednarodne znanstvene literature, delovanje Osrednjega informacijskega centra za tehniko, delovanje Digitalnega repozitorija raziskovalnih organizacij Slovenije, vzpostavitev in upravljanje Digitalne knjižnice Univerze v Ljubljani ter delovanje nacionalne skupnosti odprte znanosti je le nekaj pomembnih projektov, pri katerih CTK aktivno sodeluje oziroma jih vodi. V mednarodnem pogledu se knjižnica aktivno vključuje v različna strokovna združenja in projekte, kot so npr. strokovno združenje evropskih akademskih knjižnic LIBER, projekt European Open Science Cloud ali Koalicija S. Vendar pa smo s tem navajanjem zdaj že stopili iz časovnega okvira, ki smo si ga postavili.

V času velikega razmaha digitalizacije, ko so pisni dokumenti, med njimi tudi knjige kot najbolj otipljiv izraz človekovega duha, stopili na področje kulturne dediščine, pa si je mogoče želeti predvsem to, da bi s to dediščino ravnali kar najbolj primerno! Da bi iz nje po eni strani lahko črpali, kadar se je iz doseženega in prehojenega mogoče naučiti kaj za prihodnost, in da bi bile, po drugi strani, človekove zamisli, dokumentirane v premišljenih zapisih, tudi za naprej vselej take, da bi bilo to dobro za človeštvo (Ball, 2014; Videmšek, 2018).

Zahvala

Zahvaljujemo se direktorju CTK mag. Miru Pušniku in sodelavcem CTK. Hvala tudi vsem, ki ste kakorkoli drugače pripomogli pri nastajanju tega prispevka.

Navedeni viri

I. Simpozij tehniške besede. (1960). Ljubljana: Zveza ing. in tehnikov.

I. Simpozij tehnične in znanstvene dokumentacije. (1962). Ljubljana: Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije.

Ball, R. (2014). *Die pausenlose Gesellschaft: Fluch und Segen der digitalen Permanenz*. Stuttgart: Schattauer.

Buila, S. (1989a). Kratek okvirni pregled dela odbora za razvoj CTK pri GZS. *Nova proizvodnja*, 40(1–2), 40–42.

Buila, S. (1989b). Poročilo o dejavnostih v pripravah na gradnjo novega poslopja CTK. *Nova proizvodnja*, 40(1–2), 42–44.

Buila, S. (1989c). *Programske osnove nove CTK*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica. Interno gradivo (20 strani, 1 priloga).

Cveljo, K. (1979). Special Librarianship in Yugoslavia: The Central Technical Library at University of Ljubljana. *Special libraries*, 70(5–6), 239–248.

Čučnik-Majcen, N. (1985). Vključevanje Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani v izgradnjo enotnega knjižnično-informacijskega sistema in desetletna aktivnost na področju avtomatizacije njenega poslovanja. V *Deseta skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Opatija, 19. i 20. ožujka 1984* (str. 128–131). Zagreb: Savez društava bibliotekara Jugoslavije.

Čučnik-Majcen, N. (1987). Nova obzorja v bibliotekarstvu – 21. stoletju naproti: 25. generalna konferenca IFLA (24. 8.–29. 8. 1986). *Raziskovalec*, 17(6–7), 233–235.

Čučnik-Majcen, N. (1992). Electronic publishing possibilities, barriers and environment in Slovenia and past Yugoslavia. V *Libraries and electronic publishing: promises and challenges for the 90's: 14th International Essen Symposium: 14th–17th October 1991* (str. 116–121). Essen: Universitätsbibliothek Essen.

Čučnik-Majcen, N. (1999). Nekaj misli ob 50-letnici CTK-ja. V *Zbornik 50 let Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani* (str. 5–7). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze.

Čučnik-Majcen, N., Dömötör, A., Schmidmaier, D. in Zsidai, J. (1985). *Access to information in an electronic age: centrally planned economy – versus free enterprise (discussion)*. Purdue: IATUL. Pridobljeno 8. 9. 2019 s spletne strani: <http://docs.lib.purdue.edu/iatul/1985/papers/21>

Čučnik-Majcen, N., Šlajpah, M. in Koželj, J. (1985). Prizadevanja za gradnjo Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. *Knjižnica*, 29(4), 314–326.

Filo, B., Ludvik, S. in Pacheiner-Klander, V. (1978). Literatura s področja bibliotekarstva in informatike v NUK in CTK v Ljubljani ter UK v Mariboru. *Knjižnica*, 22(3–4), 285–296.

Giljarevskij, R. S. in Mihajlov, A. I. (1975). *Uvodni tečaj o informatiki/dokumentaciji*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani. FID 481.

Grad, J. (2018). Razvoj računalništva in informatike na Univerzi v Ljubljani, s poudarkom na pomenu RRC in RCU. *Uporabna informatika*, 26(3), 89–93.

Izjava GZS o gradnji nove Centralne tehniške knjižnice. (1989, 20. maj). *Delo*, 31, str. 3.

Kanič, I. (1996). *Petdeset let republiške matične knjižice*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. V L. Šetinc (ur.), *Petdeset let Narodne in univerzitetne knjižnice* (str. 55–62). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Kavčič, K. (1960). O pomenu, razvoju in organizaciji tehniških knjižnic. *Knjižnica*, 4(1–4), 33–41.

Kavčič, K. (1964). Tehniške knjižnice v perspektivnem razvoju 1964–1970. *Knjižnica*, 8(1–2), 13–17.

Kokole, J. (1973). Dipl. inž. Kajetan Kavčič. *Nova proizvodnja*, 24(3), 109–110.

Konferenca IATUL: international cooperation among technological university libraries. Tematska številka IATUL 1989. (1989). *Knjižnica*, 33(1).

Kontler-Salamon, J. (2016, 17. november). V Cobissovi mreži bi lahko bil ves Zahodni Balkan. *Delo*, 58, str. 14.

Kontler-Salamon, J. (2017, 29. junij). Eden najuspešnejših izvozov našega znanja ogrožen?. *Delo*, 59, str. 13.

Kovačič-Perc, C. (1983). Specializirani informacijski center za graditeljstvo. *Gospodarski vestnik*, 32(48), 26–28.

Kovačič-Perc, C. (1987a). Opis baze podatkov DO-GR delovne organizacije s področja graditeljstva v SR Sloveniji: Katalog rešitev in storitev, opreme in sredstev za informacijske sisteme. *Gospodarski vestnik*, str. 8.12.020.

Kovačič-Perc, C. (1987b). Opis baze podatkov ICONDA: Katalog rešitev in storitev, opreme in sredstev za informacijske sisteme. *Gospodarski vestnik*, str. 8.12.030.

Kovačič-Perc, C. (1987c). Opis baze podatkov RSWB: Katalog rešitev in storitev, opreme in sredstev za informacijske sisteme. *Gospodarski vestnik*, str. 8.12.040.

Kovačič-Perc, C. (1987d). Opis baze podatkov SAIDC-GR: Katalog rešitev in storitev, opreme in sredstev za informacijske sisteme. *Gospodarski vestnik*, str. 8.12.050.

Kovačič-Perc, C. in Kuštrin-Čemažar, M. (1979). Prispevek univerzalni dostopnosti publikacij s pomočjo medknjižnične izposoje. *Nova proizvodnja*, 30(1–6), 169–170.

Lasič-Lazič, J. (1998). Prispevek prof. dr. Boža Težaka k utemeljitvi izobraževanja informacijskih strokovnjakov s posebnim ozirom na izobraževanje bibliotekarjev. *COBISS obvestila*, 3(3), 25–30.

Lebez, M. (2017). Nada Čučnik Majcen – 80 let. *Knjižničarske novice*, 27(3–4), 34–35.

Leske, Z. (1973). Bežen pogled na vzgojno delo ASLIBA za knjižničarsko in informacijsko službo. *Knjižnica*, 17(1–4), 109–112.

Ludvik, S. (1969). Centralna tehniška knjižnica. V *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919–1969* (str. 591–600). Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Ludvik, S. (1970). Dvajset let Centralne tehniške knjižnice. *Knjižnica*, 14(1–4), 86–89.

Martelanc, T. (1986). Razvoj knjižničnoinformacijskega sistema v Sloveniji. *Knjižnica*, 30(3–4), 9–19.

- Melihar, I. (1984). *Informatika z dokumentalistiko*. Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Mirt-Levovnik, V. (1973). Obravnavanje dokumentacijskih informacij z računalnikom po SAIDC. *Knjižnica*, 17(1–4), 50–68.
- Mole, M. (1953). *Poročilo o delu knjižnice v letu 1952*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica. Interno gradivo.
- Mrkun, V. (1981). Problematika uvoza znanstvene in strokovne literature v letu 1981. *Raziskovalec*, 11(3), 83–84.
- Ostaneck, M. (1978). Izobraževanje delavcev v CTK. *Knjižnica*, 22(3–4), 256–257.
- Ostaneck, M. (1984). COMPENDEX podatkovna zbirka za področje tehnike. *Gospodarski vestnik*, 33(1), 39–40.
- Ostaneck, M. (1986). Centralna tehniška knjižnica in mednarodna zveza za dokumentacijo – FID. *Nova proizvodnja*, 37(5–6), 172–173.
- Ostaneck, M. (1987). Opis baze podatkov COMPENDEX: Katalog rešitev in storitev, opreme in sredstev za informacijske sisteme. *Gospodarski vestnik*, str. 8.12.010.
- Pejanovič, S. (1999). CTK – leta rasti. V *Petdeset let Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani: 1949–1999* (str. 11–23). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Podpac, J. (1963). O odnosih med bibliotekarstvom in dokumentacijo. *Knjižnica*, 7(1–2), 1–14.
- Poročilo knjižnice za poslovno leto 1984*. (1985). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (CTK).
- Poročilo knjižnice za poslovno leto 1985*. (1986). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (CTK).
- Poročilo knjižnice za poslovno leto 1989*. (1990). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (CTK).
- Posvetovanje knjižničarjev strokovnih knjižnic*. (1960). *Knjižnica*, 4(1–4), 155–156.
- Posvetovanje o tehniških knjižnicah CTK*. (1963). Ljubljana: Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije.
- Priročnik za poslovanje specialnih knjižnic*. (1969). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Puhar, A. (1988, 14. september). Olajšanje in bolezni, povezane z računalniki. Znanje za razvoj. *Delo*, 30, str. 5.
- Purdue University. (B. l.). *1989 IATUL proceedings* [spletna stran]. West Lafayette, IN: Purdue University. Pridobljeno 15. 10. 2020 s spletne strani: <https://docs.lib.purdue.edu/iatul/1989/>
- Rijavec, J. (1965). Ob smrti Justine Podpačeve. *Knjižnica*, 9(1–4), 77.
- Rupel, M. (1961). O centralnem katalogu. *Knjižnica*, 8(1–4), 39–48.
- Sečić, D. (1989). Nekaj problemov pri razvoju sodelovanja knjižnic v sistemu znanstvenih in tehnoloških informacij v Jugoslaviji. *Knjižnica*, 33(1), 91.

- Šlajpah, M. (1974a). Petindvajset let dela Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani 1949–1974. *Nova proizvodnja*, 25(5–6), 151–153.
- Šlajpah, M. (1974b). Uvajanje študentov prvih letnikov univerze v uporabo knjižnice in primarne vire literature. *Knjižnica*, 18(1–2), 48–57.
- Šlajpah, M. (1979). Sodobna usmeritev Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. *Nova proizvodnja*, 30(1–6), 155–159.
- Šlajpah, M. (1998). Prof. dr. Božo Težak – njegovo ime je bilo in je še vedno sinonim za informacijske znanosti. *COBISS obvestila*, 3(3), 15–18.
- Šlajpah, M. in Kokole, J. (1972). *Programske osnove za gradnjo novega poslopja Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani na parceli med Tržaško cesto, Jamovo ulico, Lepim potom in Groharjevo ulico*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Šlajpah, M. (ur.). (1989). *Centralna tehniška knjižnica Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani – CTK 1949–1989: 40 let dela za univerzo in gospodarstvo*. (1989). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Šturm, L. (1973). Nova izdaja kataloga periodičnih publikacij Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani, izdelanega z računalnikom. *Knjižnica*, 17(1–4), 69–77.
- Šturm, L. (1979). 30 let Centralne tehniške knjižnice. *Nova proizvodnja*, 30(1–6), 161–162.
- Tausig, S. (1951). *Poročilo CTK za leto 1950*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica. Interno gradivo.
- Tovornik, S. (1978a). Informacija o študiju »Izobraževanje uporabnikov znanstvenih in tehničnih informacij«. *Knjižnica*, 22(3–4), 258–260.
- Tovornik, S. (1978b). Obisk predstavnikov LR Kitajske v SR Sloveniji. *Knjižnica*, 22(3–4), 115.
- Tovornik, S. (1984). *Vodnik: CTK 35 let*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Tovornik, S. (1989). Mara Šlajpah: 47 let dela, posvečenega razvoju knjižničarske stroke. *Knjižnica*, 33(2), 141–144.
- Verbič, D., Antončič, M., Čufer, S., Selan, M., Skočir, E. in Vrezec, V. (1987). Poslovni informacijski sistem Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. V *Vloga specialnih knjižnic pri pospeševanju družbenega in gospodarskega razvoja: zbornik referatov* (str. 30–70). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Videmšek, B. (2018, 11. januar). Vojna in mir: digitalni stalinizem. *Delo*, 60, str. 5.

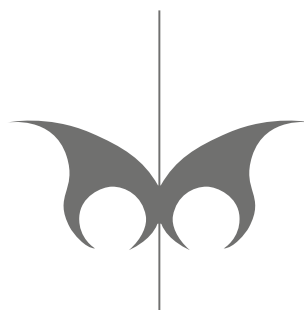
Nada Čučnik-Majcen

upokojena ravnateljica CTK 1983–1990
e-pošta: nada.majcen@guest.arnes.si

Martina Oberman Žnidarčič

e-pošta: martina.oberman@gmail.com

NAVODILA AVTORJEM
GUIDELINES FOR AUTHORS

Navodila za prispevke v slovenščini

1 Temeljne usmeritve

Revija objavlja **znanstvene in strokovne prispevke v slovenskem ali angleškem jeziku**, izjemoma pa tudi znanstvene prispevke v drugih jezikih (nemškem, francoskem, italijanskem, hrvaškem jeziku itd.). Druge prispevke, kot so krajši članki, ocene, poročila z znanstvenih in strokovnih posvetovanj, objave dokumentov, obvestil, razpisov Zveze bibliotekarskih društev Slovenije (ZBDS), njenih strokovnih teles ali področnih društev itd., pa objavlja le v slovenskem jeziku.

Prispevke avtor/ji odda/jo v elektronski obliki na e-poštni naslov uredništva revije: **revija.knjiznica@nuk.uni-lj.si**. Vsak prispevek mora vsebovati kontaktne podatke avtorja/jev ter naziv in poštni naslov ustanove, kjer je/so zaposlen/i.

Avtor/ji oddanega prispevka zagotavlja/jo, da je vsak **prispevek izvirno delo**, ki še ni bilo objavljeno oziroma ni v postopku za objavo v drugi publikaciji. Prav tako zagotavlja/jo, da so prispevki v celoti strokovno in znanstveno korektni. V primeru objave vse moralne avtorske pravice pripadajo avtorju/em objavljenega prispevka, materialne avtorske pravice pa avtor/ji za vselej, za vse primere, za neomejene naklade in za vse medije neizključno, časovno in prostorsko neomejeno prenese/jo na izdajatelja revije, tj. Zvezo bibliotekarskih društev Slovenije.

V ta namen avtor/ji podpiše/jo *Dovoljenje za objavo prispevka v reviji Knjižnica*,¹ ki ga v tiskani obliki pošlje/jo na naslov uredništva revije (Uredništvo Revije Knjižnica, Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana) ali v skenirani obliki po e-pošti na naslov **revija.knjiznica@nuk.uni-lj.si**.

Če ima revija zagotovljena sredstva za izplačilo avtorskega honorarja, uredništvo pozove vsakega avtorja, da posreduje podatke za sklenitev avtorske pogodbe, ki je pogoj za izplačilo avtorskega honorarja. Ti podatki so: stalni naslov, številka tekočega računa, naziv in sedež banke, davčna številka in delež avtorstva za izplačilo višine honorarja. Avtor dovoljuje, da naročnik lahko uporabi osebne podatke za potrebe izvršitve izplačila in zahtevanega sporočanja podatkov o opravljenem delu po pogodbi. Višina izplačila je določena v letnem ceniku revije. Avtor/ji ob objavi prispevka dobi/jo en avtorski izvod številke.

¹ Dovoljenje za objavo prispevka v reviji Knjižnica je dosegljivo na spletni strani revije: <http://www.zbds-zveza.si/knjiznica/avtorji>. Svetujemo tudi ogled predloge za pripravo prispevka.

Avtor/ji je/so dolžan/ni poskrbeti **za jezikovno korektnost prispevkov** (predvsem za terminologijo). Za lekturo ter jezikovni pregled prispevkov in prevodov poskrbi uredništvo. **Znanstveni prispevki so recenzirani.** Glede na recenzentsko mnenje lahko uredništvo povabi avtorja/e, da prispevek ustrezno popravi/jo oziroma dopolni/jo. Uredništvo si pridržuje pravico do zavrnitve vsebinsko neustreznih objav ter prispevkov z negativno recenzijo. Recenzent določi tudi tipologijo prispevka (predlaga/jo jo lahko tudi avtor/ji).

Uredništvo prispelega gradiva ne vrača.

2 Tehnična navodila

Naslov in podnaslov naj bosta napisana v slovenskem in angleškem jeziku.

Besedilo naj bo napisano prvi osebi množine ali neosebno. **Avtor/ji** naj bo/do vedno naveden/i z imenom in priimkom. Če je avtorjev več, naj sami določijo vrstni red navajanja. Poleg imena avtorja je treba navesti tudi njegov morebitni akademski naziv.

Z izvlečkom (največ 250 besed) morajo biti opremljeni vsi znanstveni in strokovni članki. Vsebujejo naj namen članka, zasnovo, metodologijo in pristop, analizo rezultatov, omejitve raziskave in uporabnost študije v praksi ter izvirnost oziroma vrednost raziskave. Prevod v angleški jezik mora ustrezati besedilu v slovenskem jeziku.

Avtor/ji določi/jo do 5 (pet) **ključnih besed.**

Prispevki lahko vsebujejo **slikovno gradivo** in **grafične prikaze** (fotografije, grafikone, zemljevide, skice, diagrame in podobno) ter preglednice (tabele), ki naj bodo oštevilčene in naslovljene z navedbami ustreznih virov (oziroma s soglasji izdajateljev). Avtorja/je prosimo, da slike čim večje ločljivosti priložijo posebej. Naslov preglednice mora biti napisan nad njo, naslov slike pa pod njo.

Zahvala naj bo navedena na koncu prispevka.

Poglavja in podpoglavja naj bodo številčena po standardu SIST ISO 2145 (tj. 1, 1.1, 1.1.1 itd.).

Opombe naj bodo zapisane pod črto in oštevilčene z zaporednimi arabskimi številkami od začetka do konca besedila. Vsebujejo naj samo dodatno besedilo (avtorjeve komentarje), ne pa tudi bibliografskih referenc (citatov).

Citati naj bodo navedeni v oklepaju v besedilu prispevka po sistemu APA (tj. sistem Ameriškega psihološkega združenja). Primeri citiranja:

Vprašanje družbenega statusa knjižničarjev je bilo obravnavano večkrat (Novak, 1980; Petek, 1982, 1990a, 1990b; Kovač, Benko in Mlinar, 1987; Mohorko idr., 1990). Med novejšimi študijami bi omenili študijo Urbanije (1993), zanimivo pa je tudi izhodišče, ki ga zagovarja Tomšičeva (1996, str. 4–5), ki piše: »Danes imajo knjižničarji več kompetenc.« V tujih študijah zasledimo podatke o nizkem statusu knjižničarjev (Line, 1979 cv: Mihalič, 1984). Zakonska problematika ni natančno opredeljena (Zakon, 1982), lahko pa zasledimo nekatera stališča v knjigi Osnove knjižničarstva (Banič, 1993). Podobno definira standard o kazalcih uspešnosti knjižnic (ISO 11620, 1998).

Če je avtorjev več, naj bodo njihova imena ločena z vejico. Če je navedenih več virov, so ločeni s podpičjem. Podatki o citiranih virih naj bodo zapisani na koncu prispevka v poglavju *Navedeni viri*.

PRIMERI NAVAJANJA VIROV:

Knjiga

Podbrežnik, I. in Bojnec, Š. (2015). *Ugotavljanje kakovosti storitev v splošnih knjižnicah*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Toyne, J. in Usherwood, B. (2001). *Checking the books: the value and impact of public library book reading: final report*. Sheffield: University of Sheffield, Department of Information Studies, Centre for the Public Library and Information in Society.

Poglavje v knjigi

Grilc, U. (2007). Knjiga in razvoj: knjiga kot ena temeljnih razvojnih kategorij družbe. V A. Blatnik ... idr. (ur.), *Zgubljeno v prodaji* (str. 155–184). Ljubljana: UMco.

Karun B. (2009). Predgovor. V P. Štoka (ur.), *Smernice delovnih skupin za domoznanstvo osrednjih območnih knjižnic z analizo vprašalnika o stanju domoznanstva v slovenskih splošnih knjižnicah in UKM za leto 2007* (str. 5–7). Ljubljana: NUK.

Članek v zborniku konference, simpozija ali kongresa

Bon, M. (2011). Splošne knjižnice po knjižničnih območjih v letu 2010. V M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), *Knjižnica: odprti prostor za dialog in znanje: zbornik referatov* (str. 171–196). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Semlič Rajh, Z. (2012). Arhivski zapisi in postopki sledenja v arhivskem informacijskem sistemu. V *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja* (str. 541–548). Maribor: Pokrajinski arhiv.

Članek v reviji ali časopisu

Ambrožič, M. (2015). Kakovost in vrednost knjižnice v očeh uporabnikov: študij uporabnikov Narodne in univerzitetne knjižnice. *Knjižnica*, 59(1–2), 95–125.

Bartol, T., Budimir, G., Dekleva-Smrekar, D., Pušnik, M. in Južnič, P. (2014). Assessment of research fields in Scopus and Web of Science in the view of national research evaluation in Slovenia. *Scientometrics*, 98(2), 1491–1504. doi: 10.1007/s11192-013-1148-8

Kolšek, P. (2012, 4. avgust). Osebnost s Slavkom Preglom: mož, ki je odpustil samega sebe. *Delo*, 54, str. 28.

Diplomsko, magistrsko ali doktorsko delo

Kunc, U. (2011). *Strategija prehoda na internetni protokol IPv6*. Magistrsko delo. Kranj: Fakulteta za organizacijske vede.

Leskovec, M. (2005). *Delo, izrazna oblika, pojavna oblika: kaj uporabniki res iščejo?*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Elektronski viri

Narodna in univerzitetna knjižnica. (2005). *Digitalna knjižnica Slovenije: dLib.si* [podatkovna zbirka]. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 29. 8. 2018 s spletne strani: <http://dlib.si>

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije [spletno mesto]. (B. d.). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Pridobljeno 29. 8. 2018 s spletne strani: <http://www.zbds-zveza.si>

Mestna knjižnica Ljubljana. (2018). *Pravilniki* [spletna stran]. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Pridobljeno 29. 8. 2018 s spletne strani: <https://www.mkjlj.si/o-nas/pravilniki>

Uradni dokumenti in standardi

ISO 9001:2015. *Slovenski standard. Sistemi vodenja kakovosti – Zahteve*. (2015). Ljubljana: Slovenski inštitut za standardizacijo.

Podatkovni portal SI-STAT: demografsko in socialno področje. (B. l.). Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno 9. 12. 2015 s spletne strani: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73.

Statistični podatki o knjižnicah. (2005). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, BibSiSt online. Pridobljeno 28. 7. 2014 s spletne strani: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>

Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1). (2004). *Uradni list RS*, št. 86/2004, 67/2007, 94/2007-UPB1.

Guidelines for contributions in English

1 Aim and scope of international cooperation

The aim of the international cooperation is to stimulate scientific communication on recent development in library and information science (LIS) and profession in South Eastern and Eastern European regions. The Editorial Board welcomes research articles covering various aspects of LIS.

2 General principles

Papers should be submitted to the Editorial Board by e-mail **revija.knjiznica@nuk.uni-lj.si**. The submitted papers should be **original (scientific) contributions** and should not be under consideration for publication elsewhere at the same time.

In compliance with the guidelines, formal academic style and scientific article layout should be used. Authors are asked to submit the entire paper which is expected to be grammatically correct and without spelling or typing errors. According to peer reviews of submitted papers, the Editor reserves the right to decide whether a paper is acceptable for publication, and if necessary, to require changes in the content, length or writing style. If the author is not subscribed to the journal he/she will receive a copy of the journal issue upon its publication.

Authors complete and sign a **Permission for Publishing** where they agree to transfer the economic rights to Zveza bibliotekarskih društev Slovenije (Slovenian Library Association) when and if the article is published in the journal.² Paper version of the permission should be sent to the postal address Uredništvo Revije Knjižnica, Narodna in univerzitetna knjižnica (Library, journal of library and information science), Turjaška 1, 1000 Ljubljana, Slovenia, or scanned on e-mail **revija.knjiznica@nuk.uni-lj.si** or by fax +386 1 42 57 293.

² See http://www.zbds-zveza.si/eng/journal_library/authors.

3 Technical recommendations

Author/s. The title is followed by author's name and surname, institutional affiliation, address and e-mail address should also be submitted. If there are more authors, the corresponding author should be indicated.

Abstract. The abstract should not exceed 250 words and is expected to be structured as follows: Purpose, Methodology/approach, Results, Research limitations, Originality/Practical implications.

Keywords. The author/s suggest up to 5 keywords.

Paragraphs and Headings. Headings levels should reflect the organization of the paper. The headings should be numbered by SIST ISO 2145, that is 1, 1.1, 1.1.1 etc.

Footnotes. It is recommended to use footnotes only for additional explanations and not for citing or reference listing.

Layout of tables and figures. All tables and figures should be headed by an Arabic numeral and a title which should be placed below the figures (and graphic presentations) and above the tables. All materials should have a note of acknowledgement (reference) to the original, if they are not original works of the paper's author. Figures should be submitted in a separate file in high resolution.

Acknowledgements. The name of the person and the type of help should be stated at the end of the paper.

Citing. Citing should conform to APA (American Psychological Association) citation style. Citations should be placed in the text using the author-date citation system. If you cite two or more works within the same parentheses, they should be separated by a semicolon. The citing in the text should be as follows:

There were several studies on information retrieval (Smith, 1980; Johnson, 1982, 1990a, 1990b; Kovač, Benko, & Mlinar, 1987; Mohorko et al., 1990). Among recent studies the one by Urbanija (1993) should be mentioned, but the opinion of Leight (1996, pp. 4–5) is even more interesting: "The modern librarians have more competencies." Moreover, there were results published in older research (Line, 1979 as cited in Mihalič, 1984). The legal question was also raised (Act, 1982) and was described in a book *The basic of librarianship* (Banič, 1993). It is also stated in the international standard (ISO 11620, 1998).

Reference list. References and resources should be listed in the alphabetical order according to the APA style. For every in-text citation there should be a full citation in the reference list and vice versa. If the author cites more than 10 information sources which are used as primary research data (annual plans and reports, statistical data etc.) they should be listed in a separate section of resources. If the work has not been published yet it is recommended to use the phrase “in press”. All the authors of the paper should be listed. The examples of references:

THE EXAMPLES OF REFERENCES:

Authored Book:

Calhoun, K. S., & Cellentani, D. (2009). *Online catalogs: what users and librarians want*. Dublin, Ohio: OCLC.

Case, D. O. (2012). *Looking for information: a survey of research on information seeking, needs, and behavior* (3rd ed.). Bingley, UK: Emerald.

Chapter in an Edited Book:

Hinze, A., McKay, D., Vanderschantz, N., Timpany, C., & Cunningham, S. J. (2012). *Book selection behavior in the physical library: implications for ebook collections*. In Proceedings of the 12th ACM/IEEE-CS joint conference on digital libraries (pp. 305–314). New York: ACM.

Law, D. (2009). The changing roles and identities of library and information services staff. In G. Gordon, & C. Whitchurch (Eds.), *Academic and professional identities in higher education: the challenges of a diversifying workforce* (pp. 185–198). New York: Routledge.

Journal Article:

Florjanič, M. M., & Možina, K. (2015). Graphic arts technology students' attitude towards various media of e-books in Slovenia. *Knjižnica*, 59(1–2), 127–144.

Glänzel, W., Debackere, K., Thijs, B., & Schubert, A. (2006). A concise review on the role of author self-citations in information science, bibliometrics and science policy. *Scientometrics*, 67(2), 263–277. doi: 10.1556/Scient.67.2006.2.8

Martindale, G., Willett, P., & Jones, R. (2015). Use and perceptions of e-books in Derbyshire libraries. *Library review*, 64(1–2), 2–20. Retrieved 5. 12. 2015 from: <http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/LR-04-2014-0030?journalCode=lr>

Saunders, L., Kurbanoglu, S., Boustany, J., Dogan, G., Becker, P., Blumer, E., ... Todorova, T. Y. (2015). Information behaviors and information literacy skills of LIS students: an international perspective. *Journal of education for library and information science*, 56(Supplement 1), S80–S99.

Newspaper Article:

Flood, A. (2012, 15 May). Pay us for library ebook loans, say authors. *Guardian*, 190. Retrieved 15. 8. 2012 from: <http://www.guardian.co.uk/books/2012/may/14/pay-us-for-library-ebook-loans>

Graduate, MA and PhD works:

Kuhlthau, C. C. (1983). *The research process: case studies and interventions with high school seniors in advanced placement English classes using Kelly's theory of constructs*. Doctoral dissertation. New Brunswick, NJ: Rutgers University.

Electronic resource:

Firment, E. (1997). *Why you should fall to your knees and worship a librarian* [Web log post]. Retrieved 5. 11. 2015 from: <http://librarianavengers.org/worship-2>

Narodna in univerzitetna knjižnica. (2005). *Digitalna knjižnica Slovenije: dLib.si* [Database]. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Retrieved from: <http://dlib.si>

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije [Web site]. (B. d.). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Retrieved 29. 8. 2018 from: <http://www.zbds-zveza.si>

Mestna knjižnica Ljubljana. (2018). *Pravilniki* [Web page]. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Retrieved 29. 8. 2018 from: <https://www.mklj.si/o-nas/pravilniki>

Legal and other documents:

Barišić, D., & Bobinac, I. (2015). *Citatna analiza završnih radova studenata Filozofskog fakulteta u Osijeku: akademska godina 2013./2014.: pilot-projekt 2014./2015*. Osijek: Filozofski fakultet. Unpublished document.

German library statistics 2010. (2011). Köln: Hochschulbibliothekszenrum des Landes Nordrhein-Westfalen. Retrieved 4. 1. 2015 from: http://www.hbz-nrw.de/dokumenten-center/produkte/dbs/aktuell/auswertungen/gesamt/dbs_gesamt_engl_10.pdf

ISO 5963:1985, Documentation – Methods for examining documents, determining their subjects, and selecting indexing terms. (1985). Geneva: ISO.

